

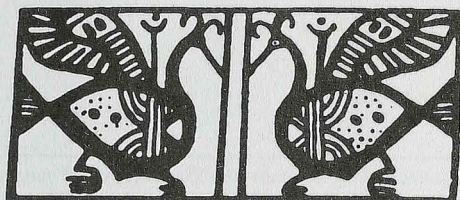

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, Π.Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ, ΥΒΟΝΝΗ ΑΡΝΟΚΟΥΡΟΥ-ΚΕΡΕΣΤΕ-
ΤΖΗ, ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΚΑΤΙΝΑ
ΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΩΡΓΑΛΛΙΔΗΣ, ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ,
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ Γ. ΒΑΖΙΝΤΑΡΗΣ,
GERMAIN SOLY, ΕΙΡΕΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΑΔΑΜΙΔΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΝΙΚΗ
ΠΑΠΑΣΥΜΕΩΝ-ΣΤΥΛΙΑΝΟΥΔΗ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ Δ. ΤΣΟΥ-
ΚΑΛΑΣ, ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ, ΜΑΡΙΟΣ ΒΥΡΩΝ ΡΑΪΖΗΣ, ΜΑΡΙΑ
ΠΕΡΑΤΙΚΟΥ ΚΟΚΑΡΑΚΗ, ΙΑΣΩΝΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, MICHELE IANELLI, Γ. ΧΑΤΖΗ-
ΚΩΣΤΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,
ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΕΤΟΥΣΗ- ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

414

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
Ανδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία
Τηλ. 22764900

Το Περιοδικό εκδίδεται από Έπιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών.

Έτήσια συνδρομή	Κ£6.00
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	€25
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	€25 ή \$30
Τιμή τεύχους	Κ£2.50
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	Κ£10.00

Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Άνάτυπα πληρώνονται στὸν τυπογράφο.

Για τὸς συνδρομητὲς Ελλάδος:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στὸ ὄνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αίτιολογία: Συνδρομή Περιοδικῦ «Πνευματικὴ Κύπρος»
καὶ νὰ ἀποστέλλεται στὸ περιοδικὸ ἢ ἀπόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: Ἀγνάντεμα στὴ Σαντορίνη	133
Π.Μ. Σωτήρχος: Πῶς ἔρχεται ἡ Λευτεριά	134
Υβόννη Ἀρνόκουρου - Κερεσετετζή: Κόρη τῆς πάτριος γῆς	135
Θανάσης Παπαθανασόπουλος: Ἀεροπόρος Κώστας Ἡλιάκης	136
Θεοδόσης Διακογιάννης: ... Ἐς γῆν ἐναλίαν	137
Κατίνα Γιαννάκη - Παπαστυλιανοῦ: Ὑφή ἀπὸ ψέμα	138
Κώστας Γιωργαλλίδης: Αὔριο, Κερύνεια μου	139
Στέλλα Σπύρου: Τόποι πατρικοί, ἡ ἐλιά	141
Γιῶργος Ἀναγνώστου: Αὐτὴ ἡ μέρα	142
Κώστας Ἀσημακόπουλος: Τὸ πάπλωμα	144
Ἀντώνης Βαζιντάρης: Κύπρος (εἰσβολή)	147
Germain Soly (μετ. Εἰρ. Ἰωαννίδου - Ἀδαμίδου): Τὰ γυαλιὰ τοῦ ὕπνου	148
Ἀντώνης Πιλλάς: Θραύσματα	150
Νίκη Παπασυμεών - Στυλιανοῦδη: Κοντὰ στὴ Φύση τῆς Φθινοπωρινῆς Πιτσιλιάς	151
Κύπρος Χρυσάνθης: Ἡ Λευτεριά	152
Νίκη Παπασυμεών - Στυλιανοῦδη: Σκηνές ἀπὸ τὴ φθινοπωρινὴ Λεμεσό	153
Θεοδόσης Διακογιάννης: Στὸ Ἀσκληπεῖο II	154
Ἀγησίλαος Δ. Τσουκαλάς: 28 Ὀκτωβρίου στὴν Κύπρο	155
Ἀνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: Εὐαγγελία Μισραχῆ	157
Γιώτα Παρασκευᾶ - Χατζηκώστα: Σῶμα	159

(Συνέχεια στὴ σελ. 211)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΜΣΤ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΑΡ. 414

ΑΓΝΑΝΤΕΜΑ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

*Τόπος παράξενος, δοσμένος
σὲ δυνάμεις ὑπέρογκες·
ταξιδεύει στὸ μῦθο καὶ τ' ὄνειρο
ἀγναντεύοντας ποντισμούς κι ἀναδύσεις.*

*Τόπος πανέμορφος, μεθυσμένο
καράβι σ' ἀκρούρανα ὕψη,
ἀναδεύει τὴ φλόγα στὰ σπλάχνα,
δροσισμένο στὴν αὔρα τοῦ πέλαγου.*

*Νησιάκι, στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ θρονιασμένο,
φωτολουσμένο λιμάνι παραδείσιας εἰρήνης,
«ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη»,
ἀνάερε, καταλυτικὴ ὁμορφιά,
π' ἀκαριαῖα σύντριψε
ὀλόκληρης ζωῆς τὴν πίκρα.*

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ
Ἰούλιος 2006

ΠΩΣ ΕΡΧΕΤΑΙ Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ

«Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων
κατηρτίσω αἶνον». (Ματθ. ΚΑ' 16)

Θρῆνος βαθὺς ἀκούστηκε ἀπ' τῶν παιδιῶν τὸ στόμα
καὶ τῶν γονιῶν οἱ στεναγμοὶ καὶ οἱ κημοὶ τῶν γέρων
μέσα στὴν μαύρη τὴν σκλαβιά, ποὺ ἔζησε τὸ Γένος
κι ὁ ἀσπρομάλλης Γούμενος πάλι κλαμένος ψέλνει:
– «Κύριε, ὅπου ἔπλασες ὅλην αὐτὴ τὴν πλάση
καὶ γιὰ τὰ μᾶς σταυρώθηκες, κοίταξε τὰ παιδιά σου,
ποὺ πρὶν νὰ πιοῦν τὸ γάλα τους, πίνουν τὰ δάκρυστά τους
καὶ κλαῖν σὲ πόλεις καὶ χωριά καὶ σέρνονται στὸ χῶμα,
λυπήσου τὰ παιδόπουλα, λυπήσου τα, Θεέ μου...».
Καὶ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐθύς τοῦ ἀπεκρίθη:
– «Βλόγα τα, γέρο-Γούμενε, βλόγα καὶ σταύρωνέ τα,
γιατ' ἡ φωνὴ τους ἔφτασε ψηλά στὸν Ἅγιον Θρόνο
κι εἶπε σὲ μᾶς ὁ Κύριος: Τὸν ὕμνο θὰ ταιριάσω
μὲ τὴν δικιά τους τὴν φωνή, ὅλων τῶν θηλαζόντων,
κι ἀπὸ αὐτὰ τὰ νήπια ἡ λευτεριά θὰ ἀνθίση».
Γονάτισε ὁ Γούμενος καὶ τοῦ Ἄγγελου λέγει:
– «Πῶς θὰ γενῆ, πῶς θὰ τὴν δῶ ἐγὼ τὴν λευτερίαν
ἀφοῦ τόσο ἐγέρασα καὶ πῶς νὰ περιμένω;».
Μὲ μιᾶς ἀντάρα ἔγινε κι ὁ Ἄγγελος ἐχάθη
μέσα σὲ φῶς ἀπόκοσμο, ποὺ ἄστραψε ὁλοῦθε
κι ἄρχισε πάλι ὁ βαθὺς ὁ θρῆνος τῶν ἀθῶων
καὶ τῶν γονιῶν οἱ στεναγμοὶ κι εὐθύς ἡ γῆ ἐσεισθη
ἀπ' τὶς πολλὲς τὶς ντουφεκιὲς στὰ γύρω κορφοβούνια,
λὲς κι ἔκαναν Ἀνάσταση Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες
κι ἀκοῦν οἱ τρισκατάρτοι καὶ τρέχουν νὰ κρυφτοῦνε.
Τότε φωνὴ ἀκούστηκε, πάλι ἀπ' τὰ οὐράνια
πῶς βλάστησεν ἡ λευτεριά μὲ τῶν παιδιῶν τὸ κλάμα
κι ἔρχονται λευκοπτέρουγοι ἀμέτρητοι Ἄγγελοι
τὸ δάκρυ νὰ σκουπίσουν ἀπ' τῶν παιδιῶν τὰ μάτια,
κι ὕστερα βάλαν τὸν Σταυρὸ καὶ τὸ «Ἐν τούτῳ νίκα»
πάνω στὸ Ἅγιο Λάβαρο, γιὰ νὰ τὸ μάθουν ὅλοι
πῶς μέσ' ἀπὸ τὰ δάκρυα ἡ λευτεριά γεννιέται
καὶ μόνο τότε τὴν βλογᾷ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ χέρι.

Π.Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΣ ΓΗΣ

(.. σ' όλες τις σκλαβωμένες πατρίδες!)

Δεν το χωράει η καρδιά άλλο. Τούτη η ασάλευτη θάλασσα
Τα νεκρά γέρικα γλαρόνια, το στάρι, το αμπέλι, ο τρυγητός της νειότης,
Ν' απλώνουν στους κρατήρες, τις παγωμένες σπηλιές του τρόμου
Και να σκιάζουν.

Η αγέλη των λύκων, αντικατοπτρίζεται στη νυσταλέα γαλήνη των ωκεανών.
Διαβατάρικα πουλιά, ντυμένα οδύνη και μαύρη σκόνη, θρηνούν,
Και με λυγμό ορμούν κι ενταφιάζονται στα λεκιασμένα φωσφορίζοντα
σπλάχνα...

Ρίζες πελώριες, θρεμμένες αίμα και γυμνά κορμιά

Σφιχταγκαλιάζονται στον κόρφο

Μιας κραυγαλέας δισυπόστατης μάζας.

Και τ' απολιθωμένα βράχια αντιστέκονται στην πειθαρχία του χάους...

II

Οσάκις περισσεύει χρόνος τάζω στον εαυτό μου ένα ταξίδι για τ' άστρα.

Και ονειρεύομαι! Ονειρεύομαι να βλαστάνεις απ' τα ριζά.

– Αναδύεσαι! καθώς υδάτινος λόφος εκ του σπέρματος των βυθών.

– Προεκτείνεις άφθαρτους κλώνους, στα χρυσαφένια χάδια του Ήλιου.

– Λάμπεις! την πάναγνη ερμίνα του θείου φωτός!

– Ανατριχίλα σκορπιάς, στριμωγμένη ανάμεσα στις φτερούγες,

Στην πληγωμένη ψυχή, από τα δάκρυα του ανθρώπου...

– Τρυγιάς οπώρες, μεθάς από τους χυμούς και το άρωμα των ηρώων.

– Λούσου τη φρίκη από το αίμα.

– Το μυστικό τραγούδι του βυθού και της θύελλας.

– Κι αναδύσου! κόρη της πάτριας γης.

– Σε κράζω!

Χέρι με χέρι να πιαστούμε

Ειρήνη

Αγάπη

Δικαιοσύνη

Μυριαναστάσιμη καλωσορίστρα ροδαυγή!

Του κόρφου θέρη, κρασί, ευλογία, «γάμος εν Κανά»

Ε λ ε υ θ ε ρ ί α!

ΑΕΡΟΠΟΡΟΣ ΚΩΣΤΑΣ ΗΛΙΑΚΗΣ

Σπουδή για ένα έλεγείο

ψυχὰς ἔχοντες κυμάτων ἐν ἀγκάλαις*
Ἄρχιλοχος

Τώρα μᾶς βλέπεις μάρτυρας ἀπὸ τὸ Ἐπάνω Ἄρκαδι.
«Κώστας Ἡλιάκης, 23 Μαΐου 2006».
Στίχος λιτός, ἀθάνατος δίχως ἐπαίνους
πὺ φιλοτέχνησε στὸ Σῆμα σου ἢ Ἑλλάδα.

Ἡ λεβεντιά σου σήκωσε ἕναν ἄνεμο
πὺ τάραξε τις φυλλωσιές τῶν ἄστρον
τῆ σκόνῃ ἀπὸ πάνω μας, τοὺς σπόρους
τῶν ζωντανῶν βλαστήσεων, κι ἀκόμα
ὄλα τὰ σπιθιρίσματα τῶν οὐρανῶν μας.
Ἦλιος πανόπτης καὶ δικαιοκρίτης
τοκίζει τῆ σεμνὴ πίκρα τῶν Ἑλλήνων.

Ἄνοιξες τὰ φτερά σου, ἅγιος Ραφαήλ
κι ἅγιος Ἰκαρος, γιὰ νὰ σκεπάσεις
τὴν ἱερότητα τῶν οὐρανῶν μας.
Μ' ἕνα κλωνί βασιλικοῦ
ξόρκισες τὸ φριχτὸ φαλακροκόρακα
πὺ στάθηκε ἀντίκρου σου μὲ νύχι δολοφόνου.

Ἡ δόξα μελετᾷ ξανὰ ὀνόματα Ἑλλήνων
πότε στῆ ράχη τῶν Ψαρῶν
πότε στὸ κύμα τῆς Καρπάθου.
Μὰ ὅσο κι ἂν κοιτᾷμε κατὰ τὸν ὀρίζοντα,
τώρα κανεὶς δὲ βλέπει πέρ' ἀπ' τῆ σημαία.

Ριγοῦνε οἱ οὐρανοὶ στὸ πέρασμά σου.
Ὅμως στὸ λαμπροκέρι σου πένθιμη σειέται φλόγα
σὰ νὰ προβαίνει ἀρχάγγελος μὲ μελανὴ φτερούγα.
Καὶ τὰ πανάροχαια σήμαντρα στὸ Αἶγαῖο νεκροσημαίνουν.

Μὰ ἡ ποίηση δὲν ξέρει ἄλλο νόμισμα γιὰ ν' ἀνταμείβει,
καὶ τὴν ἀκέρια πράξη σου ραίνει μὲ λέξεις
ξέροντας πὺς γιὰ πάντα θᾶναι ὀφειλέτης σου.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Μαρούσι, 1-11 Ἰουλίου 2006

* ἔχοντας τις ψυχές μας στις ἀγκάλες τῶν κυμάτων

...ΕΣ ΓΗΝ ΕΝΑΛΙΑΝ

Ποτέ μην ξαναπαίς «Οριστικά»
 Ή «Ποτέ Πιά».
 Ή και «Για Πάντα».
 Πάντα ν' αφήνεις ένα περιθώριο
 πάντα να καρτεράς μιαν ευκαιρία
 Πάντα να βάζεις ένα «Φαίνεται»,¹
 μιάν υποψία ακύρωσης.

Θυμήσου κάποτε τον Ευαγόρα
 του Τεύκρου το βλαστάρι,
 όταν ο Αρταξέρξης,
 ο «μέγας βασιλεύς»
 διέταξε τον Κάρα Εκάτομνο
 με τα στρατεύματα του και το στόλο
 να υποδουλώσει ολόκληρη την Κύπρο,
 όλα φαινόntonτουσαν τελειωμένα.
 Εκείνος όμως τα κατάφερε
 «ως βασιλεύς προς βασιλέα»²
 και να συμβιβαστεί και να νικήσει.

Και μεις απέναντι απ' την Καρία
 στης Κως της Μεροπίδας το νησί
 βλέπαμε τα καράβια ν' αλαργεύουν
 απ' το λιμάνι της Αλικαρνασσός
 ανήμποροι, αλλά με γνώση
 ότι η θάλασσα η δικιά μας
 του βάρβαρου ανατολίτη την ορμή
 (τις αστραπές τους κεραυνούς)
 θε να τη σβήσει,
 στην απεραντοσύνη της γαλήνης της.

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ
 Κως

Σημειώσεις

1 Το «Φαίνεται» από τις «Στιγμές» του Κώστα Μόντη

2 Διόδωρος, βιβλίο 15, 9.2.

ΥΦΗ ΑΠΟ ΨΕΜΑ

Ήρθε αργά μέσα στο σούρουπο
ο θεριστής με το δρεπάνι
και η Εσθήρ
που είχε μια ολόκληρη ζωή
πάνω σε πτώματα πατήσει
δεν τον ανέμενε.

Κι εκεί στην έσχατη στιγμή της εγκατάλειψης
στην οριακή γραμμή της προδοσίας
σ' ένα μακάβριο σκηνικό ασυδοσίας
ήρθαν της πρώτης κρίσης τα τελώνια.

Και η Εσθήρ
που είχε μια ολόκληρη ζωή
γυμνή από τύψεις
σταθεί αμέτοχος θεατής
στον πόνο, το άδικο, τις θλίψεις
κορμί αβοήθητο κι αγνώριστο
του παραδόθηκε.

Στο τραγικό ανέβασμά της
θολή και γκρίζα η πορεία της
κι άκουγε πλάι της αναστενάματα
φωνές και κλάματα
κόσμου που αδίκησε.

Την ευτυχία τους δολοφόνησαν
τ' άσπλαχνα λόγια της.
«Φόνισσα! Φόνισσα!»
φώναζαν γύρω της φρικτά τελώνια.

Κι όπως ανέβαινε στη μαύρη σήραγγα
είδε η Εσθήρ
το τραγικό το πέρασμά της
στη γη που μίκραινε.
Δεν είχε μάθει ποτέ να δίνει
ληηλασία, θλίψη κι οδύνη
το όνομά της
στη γη που πίκρανε.

Τώρα που φεύγει
 δόξες και χρήμα
 στ' άδεια τα χέρια της τα παγωμένα
 σκόνη από κρίμα
 υφή από ψέμα...

ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

ΑΥΡΙΟ ΚΕΡΥΝΕΙΑ ΜΟΥ

Η Κερύνεια,
 ένα μαργαριτάρι κλεμμένο
 καίει τη φούχτα του ληστή.
 Η Κερύνεια,
 ένα κοχύλι ριγμένο
 στην ακροθαλασσιά
 ποδοπατιέται από βρώμικα πόδια,
 γίνεται λεπίδι και τρουπάει
 την πατούσα του κατακτητή.
 Η Κερύνεια,
 ένας κόμπος θύμισες,
 που όσο ξεμακραίνει μέσ' το χρόνο
 τόσο πιο βαθιά χαράζει τη μνήμη.

Αύριο...
 Αύριο...
 Αύριο μαργαριτάρι μου
 Αύριο Κερύνεια μου
 θα φουσήξει το μαϊστράλι
 και θα δροσίσει το πονεμένο σου πρόσωπο.

Αύριο...
 Αύριο κοχύλι μου
 Αύριο Κερύνεια μου
 θα ξαγναντέψει ο καυτερός ο ήλιος μας
 και θα σε κάνει φλεγόμενο βάτο

για να ζεματίσεις την πατούσα
του ξένου καταχτητή.

Αύριο...

Αύριο θα φρουμάξει η μνήμη
και θα σκορπίσει η ομίχλη
και θα φύγει σκιαγμένο
το πηχτό σκοτάδι
που πλακώνει βαρύ μολύβι
την κουρσεμένη σου ψυχή
και θα ξαγναντέψει ξανά το κάστρο σου
στον φωτισμένο ορίζοντα
και στον καταγάλανο ουρανό σου.

Αύριο...

Αύριο Κερύνεια μου
θα θεριέψει το κύμα σου
και θα πνίξει τον κουρσάρο,
θα αφρίσει ξανά
το δαντελένιο ακρογιάλι σου
και θα ξεπλύνει την ντροπή.

Αύριο...

Αύριο Κερύνεια μου
με τις πρώτες αχτίδες του ήλιου
θα φωτιστεί ο δρόμος του γυρισμού
και θα 'ρθουν τα παιδιά σου ξανά
να σκαρφαλώσουν στο κάστρο σου
και να ξανανιώσουν το χάδι σου
και να ξαναζεσταθούν στον ήλιο σου
και να ξαναλουστούν στους αφρούς σου
και να θηλάσουν απ' τον κόρφο σου
και να νανουριστούν ξανά στην ποδιά σου...

ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΩΡΓΑΛΛΙΔΗΣ

ΤΟΠΟΙ ΠΑΤΡΙΚΟΙ, Η ΕΛΙΑ

Της Χαρίτας Μάντολες

Με την καρδιά σφικτή γροθιά,
 την εικόνα του άντρα της και των δικών της
 χαραγμένες κατάσαρκα με αίμα μαζί με την παγωνιά της Ελιάς,
 κουβαλεί αιώνες τώρα από τις 21 Ιουλίου 1974.
 Με σταράτα λόγια οπλισμένη, ανηφορίζει
 όπου οι ψευδολόγοι εν παρατάξει,
 αποθεώνουν την αδικία και φαρμακώνουν την Ελευθερία,
 ταξιδιώτης του χρόνου και της οδύνης,
 ανήσυχη, τυραννισμένη, αξιοπρεπής,
 μετρά στην κλεψύδρα της ζωής κάθε ανεμισμένη μέρα,
 τα δεντρά, τα ξερά χρυσωμένα χόρτα,
 τα κυπαρίσσια που αγρυπνούν,
 την αυλή του σπιτιού της που ανθίζει με τις χαρές της νιότης,
 όλα είναι τότε όνειρο, τότε εφιάλτης,
 τα σκοτεινιασμένα μάτια ούτε η βροχή παρηγορεί,
 το αβάστακτο πένθος πνίγει,
 όταν δεν μπορούν τα λόγια να εκφράσουν τον σπαραγμό,
 μαζεύει τα κομμάτια που ραγίζουν την ελπίδα,
 κείτονται σε τόπους πατρικούς οι δικοί της, ανάμεσα σε αρχαίες ρίζες,
 άγγελοι τους πλένουν τα μάτια με ροδόστεμμα,
 τους σαβανώνουν για το ταξίδι,
 ο ήλιος χαμηλώνει, το φεγγάρι δεν φαίνεται,
 το πιο μακρινό αστέρι ρίχνει δάκρυα αμυγδαλιάς Ιούλιο μήνα,
 ο θάνατος θαρρείς πως με σπαρακτικό τρόπο,
 συνεγείρει τ' ανέσπερα τοπία με τα προγονικά πιθάρια,
 τους ηλιακούς, τα σεντούτζια των γιαγιάδων,
 ο α-θάνατος ανασταίνει τη μάνα γη που τρυγούν οι ξένοι,
 ξεθάβει τα σκουριασμένα άλετρα και δρεπάνια,
 οι άνθρωποι της Κερυνειώτικης Ελιάς
 θωρούν με ματιά που μαχαιρώνει
 όσους πατούν τις πέτρες που μιλούν ελληνικά,
 όσους λησμονούν τους θεούς των βουνών, τον προφήτη Ηλία,
 όσους δεν νοιώθουν την παγωνιά της έλλειψης της Ελιάς
 σαν την Χαρίτα Μάντολες.

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ
 15 Ιουλίου 2006

ΑΥΤΗ Η ΜΕΡΑ

Αυτή η μέρα δε θα μας βγάλει πουθενά,
 χαμένοι χωματόδρομοι σε σκονισμένους ουρανούς,
 Στέγες σκουριασμένες, όνειρα σαν τ' άδεια
 τα κουτιά που τα κλωτσάνε τα παιδιά στο δρόμο,
 καθρέφτες ραγισμένοι από πάνω ως κάτω που δείχνουν
 τον εαυτό σου κομματιασμένο στα δύο, στα τρία ή στα τέσσερα,
 Πληγή μακριά χαρακωμένη με μαχαίρι,
 καθώς σκίζεις κατά λάθος ένα φύλλο από βιβλίο.

Αυτή η μέρα δε θα μας βγάλει πουθενά,
 καθώς μες στη βουβή σιωπή τρίζουν της Δικαιοσύνης τα θεμέλια
 σαν από ξαφνικό σεισμό μες στο κατακαλόκαιρο.
 Κάποιοι κάποτε κρυφά, ένα δαιμονισμένο πρωινό που η μοίρα
 έδειχνε με ανέμους και μ' αίματα τα λυσσασμένα δόντια της,
 Κάποιοι κρυφά φυτέψανε σ' ανύποπτες βραγιές το θάνατο
 και περιμένουν από μακριά κρυμμένοι να σκάσει ηφαιστειο το μπαρούτι.
 Κάποιοι κρυφά που νιώθουνε χαρά στα σπλάχνα την ώρα
 που σωριάζετα ο γίγαντας και χάνεται μες σε καπνούς και σκόνη.

Αυτή η μέρα δε θα μας βγάλει πουθενά,
 αναποφάσιστη η ματιά κρέμεται απ' ένα γκριζο ουρανό
 Κι εσύ βουβή σαν άγαλμα δίπλα ακριβώς στο δρόμο
 όπου περνούν δαιμονισμένα αυτοκίνητα δε λες ούτε μια λέξη.
 Ένα βήμα μπροστά δύο πίσω και
 "μέρα που περνάει δεν ξαναπερνάει"
 Τρέχει σαν το γοργό ποτάμι η ζωή
 ολόϊσια για τον τελικό προορισμό της τρέχει
 και δεν ακούει κανέναν
 Περνάει από χώρες και χωριά
 Πότε πατώντας πάτο μέσα σε μουχλιασμένες μέρες
 Πότε ψηλά, ψηλότερα απ' τον κόσμο
 γνέφοντας με το μαντήλι τ' όνειρο.

Φυσά βοριάς σαρώνοντας τις αυλές με τα κιτρινωμένα φύλλα
 Φυσά νοτιάς κι ένα αλαφρό σύννεφο υγρασίας αναδεύει
 ανάμεσα απ' τους κορμούς κάποιου γνώριμου δάσους,
 Οι αλλαξοκαιριές απότομες τούτα τά χρόνια,
 χάσαν οι εποχές το νόημα τους
 Δεν ξέρεις τι ρούχο να φορέσεις το πρωί

μπορεί να χρειαστεί την άλλη στιγμή να το αλλάξεις.
 Σαλεύει το μυαλό από τη θέση του με τούτα τα θαυμαστά και τα μεγάλα,
 Δεν ξέρεις αν βαδίζεις βόρεια ή δυτικά ή νότια ή ανατολικά,
 Ψάχνεις σε μια τρελλή πορεία διάδρομο να βρεις για ν' ακουμπήσεις
 Καθώς η ψυχή κρεμάμενη ψηλά ιδρώνει και ξαναϊδρώνει ατενίζοντας
 στον σκοταδιού το βάθος δυο μεγάλα μάτια
 αγριεμένα να 'ρχονται ίσια καταπάνω της..

Αυτή η μέρα δε θα μας βγάλει πουθενά
 καθώς σταμάτησαν στους σταθμούς τα ρολόγια
 κι ο ήλιος χαμένος πίσω απ' το βουβό βασίλειο άσπρων συννέφων,
 Κοντοστέκεσαι ατενίζοντας αόριστα κι αφηρημένα
 το μηδέν χωρίς να βλέπεις τίποτα ώρα κάμποση προσηλωμένος,
 Μια ύπουλη σιωπή σταλάζει στ' άδειο πηγάδι
 σταλαματιά-σταλαματιά η ερημιά αντηχώντας
 Μίλησαν κάποιος λίμνης μυστικής τ' ακίνητα νερά
 γι' αυτό που κρύβουν στα σπλάχνα τους
 στρώμα παχύ από λάσπη και πνιγμένες ελπίδες.
 Τ' ακίνητα νερά είν' επικίνδυνα
 και τα βουβά ποτάμια να φοβάσαι
 Σαν τα βαθιά νερά κάποιων μεγάλων
 ποταμών της Κεντρικής Ευρώπης που μοιάζουν σαν ακίνητα για πάντα.

Τι παράξενο αίσθημα όλα μοιάζουν μεταξύ τους
 στο χάρτη της ζωής κρεμασμένο στον τοίχο.
 Όλα μοιάζουν σαν νάναι ίδια
 και τα βουνά και τα ποτάμια κι οι θάλασσες κι οι κάμποι κι οι λίμνες,
 όλα ίδια μεταξύ τους
 Κι οι ξεχαρβαλωμένες ρίζες
 κάποιων γέρικων δέντρων στην απέναντι πλαγιά.
 Όλα, όλα του κόσμου τα όμορφα και τ' άσχημα
 σταλάζουν στις ψυχής το σπήλαιο χρόνια τώρα αιώνες
 Κι οι σταλακτίτες κι οι σταλαγμίτες με πολύμορφα σχήματα
 απροσδόκητο νόημα.

Αυτή η μέρα δε θα μας βγάλει πουθενά
 Κι ας στάξει ο ήλιος απ' τον ουρανό αιωνιότη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΠΑΠΛΩΜΑ*

Υπάρχουν λέξεις που για κάποιους ανθρώπους σημαίνουν κάτι πολύ περισσότερο από το πράγμα ή την έννοια που ονομάζουν. Λέξεις καθημερινές, ανύποπτες, χωρίς ξεχωριστή εκτίμηση για πολλούς. Το άκουσμά τους ανοίγει ιστορίες σε αυτούς που τις έχουν σημάδια του βίου τους. Έτσι γίνεται και σ' εμένα με τη λέξη **πάπλωμα**. Πόσα μου φέρνει στη θύμηση...

Με πάει πίσω στα παιδικά μου χρόνια, στο παλιό σπίτι με την αυλή, στο Θησείο, όπου ζούσε η πατρική μου οικογένεια. Τότε που το χειμώνα καλή θέρμανση δεν υπήρχε στα σπίτια, ακόμα και στα αρχοντικά της συνοικίας, νοικοκυριό χωρίς πάπλωμα δε γινόταν να νοηθεί. Και περνούσαν τακτικά στις γειτονιές πλανόδιοι παπλωματάδες με την ξανεμιστήρα τους στον ώμο, που διαλαλούσαν τη μαστοριά τους ν' ανανεώνουν τούτα τα σκεπάσματα. «*Παπλωματάς!... Παπλωματάς!...*» άκουγες συχνά μέσα στους δρόμους – πιο πολύ όταν άρχιζε ο χειμώνας – κι έβγαιναν νοικοκυρές στα παράθυρα και στα μπαλκόνια και τους φώναζαν να μπουν στις αυλές και στις ταράτσες για να πιάσουν δουλειά. Σε μερικά σπίτια ήξεραν μόνοι τους πότε να πάνε και δίχως κάλεσμα χτυπούσαν την πόρτα και ρωτούσαν.

Έτσι γινόταν και στο δικό μας σπίτι. Η μάνα μας τον καλοδεχόταν, έστρωνε με την ψυχοκόρη της μία κουρελού στα καθαρά πλακάκια της αυλής για ν' απλωθούν ένα-ένα τα παπλώματα, κι ο μάστορης άρχιζε το ξανέμισμα. Πανάρετο τον έλεγαν κι ήταν πρόσφυγας απ' την Αδριανούπολη. Άνθρωπος του Θεού, καλοσυνάτος. Ωρίμασε με βάσανα. Έκανε το σταυρό του πριν ξεκινήσει τη δουλειά κι έλεγε σιγανά ένα τραγούδι της.

*Ο ύπνος να 'ρχεται αλαφρής σ' αυτό το καλό σπίτι,
λύχνος να φέγγει πάνω του το φως του αποσπερίτη – βιάϊ, βιάϊ, βιάϊ...*

Και χαμηλά συνέχιζε με άλλα τραγούδια της πατρίδας του, θρακιώτικα. Η μάνα τού έκανε καφέ, κι όσο εκείνος δούλευε, ετοιμάζε τυρόπιτα με φύλλο που άνοιγε μόνη της, για να του βγάλει κολατσό. Εμείς τα τρία αδέρφια μπαίναμε σε παιχνίδι, καθώς αυτός τίναζε το μπαμπάκι. Το παίρναμε στις χούφτες μας κι όπως σε χιονοπόλεμο το ρίχναμε πάνω από τα κεφάλια μας. Το ίδιο γινότανε μετά και με τα πούπουλα από τα μαξιλάρια μας, που και γι' αυτά η μάνα μας ήθελε κάθε χρόνο το ξεάρισμα. Σαν τέλειωνε ο παπλωματάς με την ξανεμιστήρα τη δουλειά, άρχιζε το βελόνιασμα, με σχέδιο διαφορετικό σε κάθε πάπλωμα, σαν και να χάραζε σε κήπους μονοπάτια. Ήταν τεχνίτης μερακλής, κι όταν απόσωνε, δίπλωνε τα παπλώματα κι έλεγε στη μητέρα μας «*Τώρα, κυρά, η σειρά σου. Να έχετε καλούς ύπνους...*».

Η μάνα μας ήταν για τη σειρά της έτοιμη. Είχε πλυμένα σε μπουγάδα με αλισίβα τα κάτασπρα σεντόνια που ευώδιαζαν από κλαράκια λεμονιάς ή δεντρολίβανου μέσα στο ζεστό ξέπλυμα, τα είχε σιδερωμένα στα συρτάρια, και με αυτά θα έκανε κάθε ημέρα ένα καπλάντισμα. Θα άπλωνε στο πάτωμα ένα φαρδύ σεντόνι, πάνω του ένα

πάπλωμα και με χοντρή βελόνα κι άσπρο νήμα θα βημάτιζε στις τέσσερις πλευρές του. Σε όλα τα παπλώματα τέλειωνε το βελόνιασμα μ' ένα σταυρό από κόκκινη κλωστή στο πάνω μέρος δεξιά, σαν να 'ταν και με αυτό ν' αποζητούσε στους ύπνους άγια φύλαξη.

Και θα έλεγε πως έπιανε αυτή η σιωπηλή ικεσία της με όσα μ' ένα πάπλωμα ακολούθησαν.

Ήταν στον πιο αδυσώπητο καιρό του εμφυλίου. Δεκέμβριο μήνα. Λίγες ημέρες πριν απ' τα Χριστούγεννα, πρωί-πρωί, στο σπίτι μας ήρθαν τρεις οπλισμένοι και μας πήραν – πατέρα, μάνα και παιδιά – «για μια μικρή ανάκριση». Ο λόγος ήταν πως του πατέρα ένας αδελφός, είκοσι τριών χρόνων, ήταν σε άλλη παράταξη της εθνικής αντίστασης. Μας πήγαν σ' ένα σχολείο στον Κολωνό. Γεμάτες οι αίθουσές του από άλλους ξαφνιασμένους σαν κι εμάς, κι ολοένα έφερναν κι άλλους από τις συνοικίες της Αθήνας. Όμως οι ώρες περνούσαν, έφτασε πια το απόγευμα κι ανάκριση καμία δεν γινόταν. Φαινόταν ότι θα ξευχτούσαμε γερμένοι στα θρανία, χωρίς σκέπασμα. Ετούτο το κατάλαβε κι η ψυχοκόρη που είχαμε – ας είναι η ψυχούλα της ανάλαφρη σαν πούπουλο αγγέλου – έμαθε πού βρισκόμασταν και πριν να σουρουπώσει βιάστηκε να μας φέρει ένα πάπλωμα να μισοσκεπαστούμε την παγωμένη νύχτα μας. Ευώδιαζε κλαράκια λεμονιάς αυτό το πάπλωμα κι από το άρωμά του παίρναμε ανακούφιση κι ελπίδα ότι την άλλη ημέρα θα μας άφηναν λεύτερους να γυρίσουμε στο σπίτι μας. Ελπίδα που δεν βγήκε αληθινή. Σφαίρες πυκνές ακούγονταν το άλλο πρωί από μακριά, και τότε οι οπλισμένοι μας ξεσήκωσαν απ' το σχολείο εκείνο και μας τράβηξαν όλους στο Περιστερι, όπου μας έχωσαν σ' ένα μεγάλο υπόγειο*. Εκεί άχρηστο ήταν το πάπλωμα. Πού τόπος για να γείρεις. Όλοι μια στοίβα όρθιοι, μέχρι το άλλο ξημέρωμα. Τότε άρχισε η ατέλειωτη πορεία. Με χιόνι κι αγριοβόρι που σε πάγωνε βαδίζαμε ολημερίς, περνούσαμε χωριά πίσω απ' την Πάρνηθα, μουγγά μέσα στο φόβο, κι όταν βράδιαζε μας έριχναν, για να περάσει η νύχτα, σε αχυρώνες ή σ' ερημωμένα χάλαθρα. Τότε η μάνα μας, εκεί δα που ζουριάζαμε, μας έριχνε το πάπλωμα σ' εμάς τα τρία παιδιά να ζεσταθούμε, σάμπως κι ο κόκκινος σταυρός απ' τη βελόνα της να του σκορπούσε την υγρασία που είχε από το δρόμο. Φύλαξη άγια ερχόταν και μας ζέσταινε. Το πρωί όταν φεύγαμε από εκεί, αν φύσαγε και δεν πέφταν ψιχάλες, βαδίζαμε κρατώντας το πάπλωμα ανοιχτό για να 'ναι στεγνωμένο όταν θα σκεπαζόμασταν τη νύχτα, όπου βρισκόμασταν. Έτσι τραβούσαμε – γονιοί παιδιά – κατάκοποι, θλιμμένοι προς τα χωριά της Θήβας. Σε δυο από αυτά οι χωριάτες μας δέχτηκαν φιλόνηρωπα στα σπίτια τους για δείπνο και για ύπνο, μας σκέπασαν με υφαντά απ' τους γιούκους τους και το δικό μας πάπλωμα το απλώσαμε μπρος στο αναμμένο τζάκι να βγάλει με τη ζέστα την υγράδα του.

Σαν φτάσαμε στη Λιβαδειά τα πράγματα άλλαξαν. Μας χώρισαν παιδιά απ' τους γονιούς και μας στοίβαξαν όλα σ' ένα δίπατο σπίτι και τους μεγάλους τους κίνησαν ξανά για την απροσδιόριστη πορεία τους. Δεν θέλω να σταθώ στην ώρα που χωρίζαμε παιδιά απ' τους γονιούς μας. Σφιγγόμασταν στις αγκαλιές και κλαίγαμε σπαραχτικά, παρακαλούσαμε να μείνουμε αχώριστοι σε όποια μοίρα μας γράφτηκε. Όμως άδικα οι ικεσίες μας. Πήραν το δρόμο πάλι οι μεγάλοι, κι όπως ξεμάκρυναν, η μάνα μας μάς φώναζε την έγνοια της, σάμπως να κατρακύλαγε σε τρέλα. – *Το πάπλωμα! Το πάπλωμα να το έχετε στεγνό όταν σκεπάξετε!*

Μας έμεινε η κραυγή της. Κι όταν κάποια μεσάνυχτα, απ' τα πρώτα της νέας χρονιάς, μας σήκωσαν κι εμάς τους μικρούς όμηρους από τη Λιβαδειά γιατί ο στρατός πλησίαζε να μπει μέσα στην πόλη, η έγνοια μας ήταν πάντα να έχουμε το πάπλωμα στεγνό, να μη μας φέρει η υγραδία του στον ύπνο μας αρρώστια. Όμως κι αν ήτανε νωπό σαν σκεπαζόμασταν τις νύχτες, όπου φτάναμε, σκεφτόμασταν την έγνοια της μητέρας μας κι ήταν σαν να μας έφτανε από μακριά η στοργή της και το ζέσταινε. Κοιμόμασταν σαν να την αισθανόμασταν κι αυτή και τον πατέρα γερμένους πανωθές μας.

Ήμασταν τώρα η φάλαγγα παιδιών, που όσο τα μερόνυχτα κι οι εβδομάδες έφευγαν, τόσο και λιγοστεύαμε, γιατί όπως πορευόμασταν ώρες πολλές, ατελείωτες σε χιονισμένες ερημιές και με αγριοβόρια, έπεφταν παιδιά εξαντλημένα από την κούραση, την πείνα και την παγωνιά. Τότε όσα παιδιά ήμασταν γύρω τους παίρναμε διαταγή να τα ταφίσουμε γρήγορα μέσ' στο χιόνι, γιατί έφταναν μηνύματα πως προχωρούσε ο στρατός κι έπρεπε να βιαζόμαστε. Είχε πια γίνει η συμφωνία της Βάρκιζας, που όριζε την παράδοση όλων των ομήρων – όρος που ξεγραφόταν – και γι' αυτό η φάλαγγά μας βάδιζε μονάχα σ' ερημιές κι όταν σκοτείναζε. Μια τέτοια νύχτα ήρθε κι η σειρά μου να μη μπορώ κι εγώ να προχωρήσω. Με είχαν χτυπήσει από ημέρες πιο μπροστά κρουπαγήματα, πόναγαν οι πατούσες μου αφόρητα όταν βάδιζα σαν να πατούσα κάρβουνα αναμμένα. Με σήκωναν τ' αδέρφια μου κρατώντας τα χέρια μου στους ώμους τους, γιατί αν δε συνέχιζα, θα ήταν όπου στεκόμουνα το τέλος μου. Θα μ' έθαβε το χιόνι. Κι ίσως να μου προλάβαινε το αργό ξεψύχισμά μου μία σφαίρα, όπως γίνηκε και με άλλα ετοιμοθάνατα παιδιά της φάλαγγάς μας. Σωνόταν το κουράγιο μου. Απόκαμαν τ' αδέρφια μου, αδύναμα, να με πηγαίνουν σηκωτό. Ξεμέναμε πια πίσω από τη φάλαγγα. Βλέπαμε απελπισμένα τι μας πρόσμενε. Μας πήραν πικρά κλάματα. Τα πιο πικρά που γίνεται να έχουν αγαπημένα αδέρφια. Εγώ τα παρακάλαγα να με αφήσουν πια, να προχωρήσουν, δίχως εμένα βάρος, για να ζήσουν και να 'ναι παρηγόρια των γονιών μας, αν ο Θεός τα έφερε ν' ανταμώσουν. Άδικα οι ικεσίες μου. Εκείνα δεν δεχόντουσαν να με εγκαταλείψουν. Θα έμεναν και για θάνατο μαζί μου. Και μόνο αναγκάστηκαν να με αποχωριστούν όταν δυο φρουροί μας ζύγωσαν και με το ζόρι τα έσυραν να μπουν μέσα στη φάλαγγα. Σπάραξαν καθώς με αποχωρίζονταν. Και μοναχά κατάφεραν για δυο λεπτά μονάχα να με ζυγώσουν πάλι και να τυλίξουν γύρω μου το πάπλωμα, μη κι έτσι δεν παγώσω μέσα στη νύχτα ασάλευτος. Κουτή φροντίδα θα έλεγες. Γιατί το τέλειωμά μου ερχόταν σίγουρο κι ανυπόμονο. Σε μια, σε δυο ώρες μέσ' στο χιονιά θα πέθαινα. Τότε φάνηκε αναπάντεχα μπροστά μου μέσ' στην απόγνωσή μου ο Θεός και μου είπε «Δεν σε αφήνω να χαθείς».

Μου μίλησε με τη βοή και τ' αναμμένα φώτα φορηγών που πρόβαλαν κάτω στη δημοσιά και μου έβαλε μια ιδέα και μια δύναμη απίστευτη. Να ορμήσω τυλιγμένος με το πάπλωμα από τη ράχη που ήμουνα και να κατρακυλήσω ως το δρόμο που πήγαιναν αργά τα φορηγά. Έφτασα εκεί στην άκρη, στο βαθούλωμα, δίπλα στο πέρασμά τους και φώναξα με δύναμη, όσο δύναμη βγάζει η ελπίδα για ζωή ενός αθώου κατάδικου:

– «Βοήθεια! Βοήθεια!...»

Μεμιάς το θαύμα γίνηκε. Σταμάτησε το πρώτο φορηγό και πίσω τ' άλλα*. Δυο στρατιώτες κι ένας αξιωματικός πήδηξαν βιαστικά και με πλησίασαν με τα όπλα

καταπάνω μου μήπως κι ήμουν μέσ' στο σκοτάδι μια παγίδα. Ξαφνιάστηκαν που είδαν τυλιγμένο μ' ένα βρώμικο πάπλωμα, ένα παιδί κατάκοπο. Με ρώτησαν, τους είπα πως ξέμεινα από φάλαγγα παιδιών που πορευόταν στο βουνό. Μ' έβγαλαν απ' το πάπλωμα, με πήραν μέσ' στο φορητό, μπροστά, για να ζεσταίνομαι από τη μηχανή του. Τραβούσαν κατά κει που προχωρούσε η φάλαγγα, έστελναν κάπου σήματα. Εγώ ευτυχισμένος δεν νογούσα. Έτρεχε ο νους μου μόνο στα απελπισμένα αδέρφια μου που θα ξαφνιάζονταν απ' την απρόσμενη χαρά, και στο σπιτίσιο πάπλωμα που ξέμεινε, λερό πια απ' όσα πέρασε, στις δημοσιάς το ρείθρο, να μαρτυρήσει με τον σταυρό από κόκκινη κλωστή πως για πολλούς υπάρχει η άγια φύλαξη.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Σημειώσεις

- * Κεφάλαιο από Β' τόμο, ανέκδοτο, βιοματικών αφηγημάτων με τον γενικό τίτλο «Το πάθος της ζωής».
- * Υπόγειο του άλλοτε θερινού κινηματογράφου «Φοίβος».
- * Βλέπε εφημερίδες της εποχής. Ιδιαίτερα στο Έθνος - φθινόπωρο του 1945, τη σειρά άρθρων του Αχιλ. Μαμάκη.

ΚΥΠΡΟΣ (ΕΙΣΒΟΛΗ)

*Πού είσαι καημένε Λια
γείτονα, αδερφέ μου!...
τώρα χωρίς μιλιά
τον πίνω τον καφέ μου!...*

*Νέκρωσε η αυλή
και η γειτονιά μας
και είμαστε βουβοί
τόση η μοναξιά μας.*

*Έλα για να δώσουμε,
τη ρότα μας για πλεύση
το τάβλι να τελειώσουμε
π' αφήσαμε στη μέση.*

*Κι εκείνο το τραγούδι,
που κόπη πριν τελειώσει
να γίνει το λουλούδι
που θα ξαναφυτρώσει.*

ΑΝΤΩΝΗΣ Γ. ΒΑΖΙΝΤΑΡΗΣ

ΤΑ ΓΥΑΛΙΑ ΤΟΥ ΥΠΝΟΥ

[Η φίλη Γαλλίδα ελληνίστρια-εκπαιδευτικός Germain Soly είχε την καλοσύνη να μου χαρίσει τη συλλογή διηγημάτων της «Τα γυαλιά του Ύπνου» που μ' εντυπωσίασε με την ομορφιά της κι έτσι φρόντισα να πληροφορηθώ και το περιεχόμενό της· το βρήκα πρωτότυπο και με προεκτάσεις.

Χαρακτηριστικά μαθαίνουμε «πως τα κείμενα διαβάζονται σε δυο επίπεδα: σ' εκείνο του μικρού αγοριού ή κοριτσιού, που ακούνε και παρακολουθούν μια ιστορία, και σ' εκείνο του ενήλικα, στον οποίο το γράψιμο επιτρέπει την αναδημιουργία ενός κόσμου της παιδικής ηλικίας και του ονείρου, όπου εκφράζονται αξίες πιο βαθιές απ' όσο φαίνονται.

Με το γράψιμο... και με την εικόνα: οι σελίδες εκτός κειμένου που παρεμβάλλονται στο βιβλίο δεν είναι εικονογράφηση της μιας ή της άλλης ιστορίας. Υφαίνουν μια πλαστική πλοκή σε αντίστιξη μ' εκείνη της ιστορίας. Μια κλωστή του μαγικού χαλιού, σύμβολο της φαντασίας που απογειώνεται, κυκλοφορεί μέσ' από το πλαίσιο που περιβάλλει την πραγματικότητα, δραπετεύει και, λόγια και χρώματα μέσα στη ζωντανή τους φρεσκάδα, κάνουν ηχώ στην ποίηση».

Η Germain Soly σπούδασε γαλλική και κλασική φιλολογία, δίδαξε σε Λύκειο και χρημάτισε σύμβουλος και επιθεωρήτρια στο Υπουργείο Παιδείας της Γαλλίας. Μετά τη συνταξιοδότησή της πήρε δίπλωμα στα Νέα Ελληνικά από τη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών του Παρισιού. Έχει στενούς πνευματικούς δεσμούς με την Κύπρο και την Ελλάδα κι έχει μεταφράσει στα Γαλλικά κύπριους κι ελλαδίτες λογοτέχνες.

Η μετάφραση του διηγήματος έγινε από τη φίλη πεζογράφο, θεατρική συγγραφέα και μεταφράστρια Ειρένα Ιωαννίδου-Αδαμίδου].

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

Ο Όσκαρ ανησυχούσε. Ο Ολιβιέ, ο μικρός του ιδιοκτήτης, δεν ήταν ευτυχισμένος στο σχολείο. Είχε εξηγήσει στον Όσκαρ, φιλώντας το χνουδωτό του μουσούδι στο κρεβάτι, κάποιο βράδυ, πως έχανε τον καιρό του εκεί-πέρα και πως ένα παιδί τεσσάρων χρόνων είχε καλύτερα πράγματα να κάνει, από το να ξεκινά κάθε πρωί μέσα στην ομίχλη και τη βροχή, για να πηγαίνει στο νηπιαγωγείο. Πρώτα-πρώτα, δεν ήταν αλήθεια πως έπρεπε να πηγαίνει στο σχολείο για να βρίσκει μικρούς φίλους και φίλες. Ο Ολιβιέ δεν είχε παρά να βγει στον κήπο του και να φωνάξει, πίσω από τον φράχτη, την Ωντρέ. Αν πήγαινε από την άλλη πλευρά, υπήρχε ο Νταβίντ. Και μετά τον κήπο του Νταβίντ, ήταν ο κήπος της Ελίζ και της Μυριάμ. Υπήρχαν ακόμα ένα σωρό άλλα κοριτσάκια και αγοράκια στη γειτονιά, με τα οποία μπορούσε να παίξει χωρίς την παρουσία της δασκάλας. Άλλωστε, για να μιλήσουμε για τη δασκάλα, η Δεσποινίς απαιτούσε τα παιδάκια στο σχολείο να μαθαίνουν να τραγουδάνε, να σχεδιάζουν, να χρωματίζουν – αυτό το έλεγε και η μαμά – και να διαβάζουν τις ωραίες ιστορίες που τους διηγούνταν. Λες και ο Ολιβιέ δε μπορούσε να διαβάσει μονάχος του ένα ολάκερο βιβλίο! Απόδειξη πως, αφού του διάβασαν μια φορά την ιστορία της Δεσποινίδας Παντοροκανίστρας, της πιο χαριτωμένης απ' όλες τις μικρές ποντικίνες, δεν χρειαζότανε πια κανένα για να την ξαναδιαβάσει από μόνος του. Ήξερε πολύ καλά να γυρίζει τις σελίδες του βιβλίου, να κοιτάζει τις εικόνες και να λέει τα λόγια της

ιστορίας. Τέλος πάντων, το σχολείο ήτανε μια άσκοπη φασαρία. Ωστόσο η μιμά επέμενε και ο Ολιβιέ πολλές φορές έκλαιγε. Ο Όσκαρ δεν ήξερε τι να κάνει...

Ο Όσκαρ είχε μεγάλη καρδιά και μια καρδιά που ανήκει σ' ένα χνουδωτό αρκουδάκι, είναι μεν γλυκιά και τρυφερή, αλλά συνάμα δυνατή στη φιλία. Ο Όσκαρ είχε και καλές ιδέες. Κι ακόμα, στις ώρες της μοναξιάς του, στο καταφύγιο της κασέλας με τα παιχνίδια ή σκαρφαλωμένος πάνω σ' ένα έπιπλο του παιδικού δωματίου, έψαχνε για μια λύση αποδεκτή. Αφού είναι αδύνατο για τα κατοικίδια αρκουδάκια να κάνουνε μια κοινωνική μεταρρύθμιση προς όφελος των αγαπημένων τους παιδιών, τουλάχιστον έπρεπε να βρει κάποιον τρόπο για να είναι ο Ολιβιέ ελεύθερος κι ευτυχημένος στο σχολείο.

Εκείνη τη μέρα του Οχτώβρη, ο ήλιος του περασμένου καλοκαιριού καθυστερούσε. Μια αχτίδα του έπεφτε κατ' ευθείαν πάνω στον Όσκαρ, που ήτανε καθισμένος στην πολυθρόνα του Ολιβιέ. Με τα μάτια του από γαλάζιο γυαλί θαμπωμένα από το φως, το αρκουδάκι συλλογιζόταν ότι, στο κάτω-κάτω, οι κατασκευαστές παιχνιδιών θα' πρεπε να εφοδιάζουνε τα ζώα, καθώς και τις κούκλες, με χρήσιμα εξαρτήματα, όπως ομπρέλλες, μολύβια και στυλό, δεκανίκια ή μπαστούνια – τα δυστυχήματα δεν είναι δα κι αποκλειστικό προνόμιο των ζωντανών πλασμάτων. Η Νάνσυ, η κούκλα της Ελέν, δεν είχε ένα σπασμένο πόδι, από τότε που η μικρή της ιδιοκτήτρια την είχε πετάξει από το μπαλκόνι, χωρίς να σκεφτεί πως δεν ήτανε μπαλόνι; – Τέλος πάντων, ο Όσκαρ συλλογιζόταν ότι για να λύσει το πρόβλημά του, θα μπορούσε να σκεφτεί πιο ήρεμα αν δε μισόκλεινε συνέχεια τα μάτια του. Θα' πρεπε να φορά γυαλιά του ήλιου. Και τότε ξεπήδησε στο μυαλό του η ιδέα! Όλοι γνωρίζουνε πόσο μυστήριο κρύβει η γένεση μιας μεγαλοφυούς εφεύρεσης. Μέσα σε μια ξαφνική αποκάλυψη, ο Όσκαρ κατάλαβε, με τρόπο άμεσο και διορατικό, τι ακριβώς χρειαζόταν ο Ολιβιέ: Χρειαζότανε γυαλιά του ύπνου, για να κοιμάται όρθιος στο σχολείο και να γλυτώνει από τη σχολική βαρυστημάρα που σιγά-σιγά είχε θρονιαστεί μέσα του.

Έμενε τώρα να τα φανταστεί. Να τα κατασκευάσει δεν ήτανε πρόβλημα. Έπρεπε να είναι αόρατα για να μη τραβάνε την προσοχή και να του τα πάρουν. Έπρεπε επίσης να έχουνε κάτι σαν ξυπνητήρι που να ξυπνά τον Ολιβιέ αν, για παράδειγμα, μοιράζανε καραμέλες. Γι' αυτό ο Ολιβιέ έπρεπε να επικοινωνεί στον ύπνο του με τον Όσκαρ, που θα τηλεκατηύθυνε από το σπίτι την επιχείρηση-γυαλιά. Ο Όσκαρ δεν ζούσε παρά μόνο για τον Ολιβιέ και ήξερε πολύ καλά, ακόμα κι από μακριά, τι συνέβαινε στο παιδί. Δεν είχε αμφιβολία πως αν το αγοράκι δεν είχε διάθεση να φυτέψει τα λάχανα με τη μύτη, με το μάγουλο ή με το γόνατό του, θα έφτανε μόνο να σκεφτεί πολύ έντονα το σπίτι του, το δωμάτιό του, τα παιχνίδια του που το περίμεναν και τον Όσκαρ, το αγαπημένο του αρκουδάκι, για να το νιώσει αυτός και να... δράσει. Δεν θα είχε παρά να τηλεκατευθύνει με τη σκέψη του τα γυαλιά του ύπνου για να λειτουργήσουν, και *ipso-facto*, όπως λένε τα αρκουδάκια που ξέρουνε λατινικά, ο Ολιβιέ θα έβγαινε από τον κύκλο των άλλων παιδιών και το μυαλό του θα βούλιαζε μέσα στα πιο ηδονικά όνειρα, καθώς θ' αποκοιμόταν όρθιος. Μια απλή λειτουργία τηλεπάθειας, απόλυτα κατορθωτή για τα χνουδωτά αρκουδάκια που τα δένει μεγάλη τρυφερότητα με τους μικρούς τους ιδιοκτήτες. Αν σκεφτείτε πως οι άνθρωποι του εικοστού αιώνα βρίσκονται ακόμα στο ξεκίνημα των παραψυχολογικών επιστημών, θα ήτανε

πραγματικά θαυμάσιο να μάθουν ότι ο Όσκαρ πέτυχε αυτό το θαύμα, αφού ξαφνικά – είναι αλήθεια, μου το είπαν – ο Ολιβιέ σταμάτησε να κλαίει πριν πάει στο σχολείο και περνούσε άνετα τις ώρες των παιχνιδιών, των κύκλων και των σχεδίων, αφού δεν βρισκόταν εκεί... ή τουλάχιστον βρισκότανε τόσο λίγο, που η Δεσποινίς, ανίκανη να δει με τα δικά της γυαλιά, πάνω στη μύτη του εκείνα που τον αποκοίμιζαν κατά παραγγελία, έλεγε κάθε τόσο «Πού βρίσκεσαι, Ολιβιέ;» «Ολιβιέ, μείνε μαζί μας!» Μάταια όμως! Μιλούσε σ' ένα πολύ ευτυχημένο αγοράκι που, καθώς κοιμότανε κι ονειρευόταν, έβλεπε προς τα μέσα, παρόλο που φαινομενικά είχε τα μάτια του ορθάνοιχτα προς τα έξω... μέχρι τη στιγμή που το ξυπνητήρι το ειδοποιούσε πως η ώρα ήτανε τέσσερις και πως ο Όσκαρ, μαζί με το κολατσιό, φυσικά, τον περίμενε στο σπίτι.

GERMAIN SOLY

(μετάφραση από τα Γαλλικά: Ειρένα Ιωαννίδου-Αδαμίδου)

ΘΡΑΥΣΜΑΤΑ

α'

Στόν ύπνο του άραζε μιὰ ἀκτὴ λαμποκοπώντας
μὲ μακρινὲς φωνές
χόρτο τῆς ἀπουσίας.

β'

Λυγáει ἔν' ἄνθος τῆς βραδιᾶς τὸν ἄνεμο
καὶ πίσω ἀπ' τὸ τζάμι
χαμόγελα παιδιῶν κλεισμένα.

γ'

Παρ' ὄλ' αὐτὰ ξανὰ τὰ χελιδόνια
ἀναστατώνουν τὰ μπαλκόνια.

δ'

Σύννεφο, πέρα
τὸ παιδικό μου ἔσκεπε βλέμμα.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΚΟΝΤΑ ΣΤΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗΣ ΠΙΤΣΙΛΛΙΑΣ

Ανηφορίζοντας προς τ' Αγρίδια, το κοντινό χωριό της Πιτσιλλιάς μετά την Κυπερούντα και τα Χαντριά, αμφιθεατρικά αντικρύζεις τον Αγρό σκαρφαλωμένο στην πλαγιά του λόφου, σε τρεις φάσεις, το κυρίως χωριό πυκνοκατοικημένο και οι άλλες δυο πλευρές του έχουν περισσότερο πράσινο. Αντικριστά του λόφου πεύκα αραιοφυτεμένα και μυγδαλιές στα πόδια τους γρανιτένιο πετρώδες έδαφος με το στενόδρομο να σε βγάζει σε αμπελώνες χαμηλούς όπου στα φυλλάματά τους φώλιασε ο ζεστός ήλιος του φθινοπώρου.

Το θέαμα είναι συναρπαστικό, εξωπραγματικό θα έλεγα κι ο στενόδρομος ελικοειδής με κατωφέρεια προς το χωριό Αγρίδια όπου ο δρόμος πλάτυνε σε κάποιο σημείο της διαδρομής και πάλι έγινε στενόδρομος με φόντο τους αραιοφυτεμένους λόφους και τις ανηφορικές λούρες με χρυσοκίτρινα αμπέλια και μυγδαλιές με τα φυλλάματά τους νάχουν χρωματιστεί καφετιά και σκουροπράσινα!!

Στην πορεία της διαδρομής οι γρανιτένιοι τοίχοι στις πλαγιές του δρόμου έχουν στηθεί επίτηδες για να προστατεύουν το έδαφος από κατολισθήσεις. Και στη συνέχεια προς τ' Αγρίδια ένα ξέφωτο, μια διακοπή, μια επίσκεψη σε συγγενικά πρόσωπα. Μας υποδέχεται μια φουντωτή ελιά φορτωμένη τον καρπό της. Η αυλή λουλουδιασμένη στους μυρωδάτους κατηφέδες και λίγα μέτρα πιο ψηλά δυο καστανιές με ολοκίτρινα φυλλάματα μοιάζουν σα να κατέβηκαν από το καναβάτσο περιοδεύοντα ζωγράφου.

Προχωρώντας στο εξοχικό σπίτι, μας καλωσορίζουν άλλες δυο καστανιές πούχουν στη μέση τους πρασινοκίτρινη ροδακινιά και στα πόδια του ξαπλώνουν κορμοί αιωνόβιων δέντρων. Από ψηλά μας κοιτούν τα φωτεινά σύννεφα πούχουν σχηματίσει λίμνη καταμεσής και όγκους βουνών ολόγυρα.

Κοιτώντας στα βόρεια, τα σταχτιά σύννεφα έχουν πυκνώσει και στα πόδια τους ο λοφίσκος σπαρμένος με φρακτές αμπελιών και μυγδαλιές και οπωροφόρα δέντρα με φρεξ χρώματα ντυμένα και όπισθεν διαφαίνεται το χωριό με τις κεραμιδωτές στέγες.

Η φιλοξενία άρχισε με αγνή ζιβανία και σταφύλι ολόγλυκο αμπελίσιο. Το κουβεντολόι άναψε και η νοικοκυρά του σπιτιού πρόσφερε σουτζούκο κομμένο μικρά κομματάκια στην πλατέλα. Στο τέλος χαιρετήσαμε τα συγγενικά πρόσωπα των φίλων μας και κατηφορίσαμε στο φθινοπωρινό τοπίο της Πιτσιλλιάς με τις στάλες της βροχής να κτυπούν τον ανεμοθώρακα του αυτοκινήτου.

Όταν οι στάλες της βροχής κόπασαν επισκεφτήκαμε μέσα στο χωριό συγγενικά σπίτια με περάσματα τις κεραμιδωτές στέγες και κατωφερικές σκάλες που έβγαζαν σε στεγασμένες βεράντες όπου η θέα είναι πανοραμική και συναρπαστική. Στον απέναντι λόφο δεσπόζει ένα εκκλησάκι με καμαρωτό καμπαναριό και δίπλα του τρεις λοφίσκοι με ανεβασμένες λούρες από χρυσοκίτρινο αμπέλι ενώ στα πόδια του χάσκουν τα ψιλόλιγνα κορμιά τους δυο πλατάνια με χρωματισμένα πλατύφυλλα. Κι εδώ η φιλοξενία διάχυτη με τ' αδέρφια και τις νύφες και τα παιδιά ολόγυρα να γυρνάνε στα πόδια μας. Τα καφεδάκια ήταν ζεστά και η ζιβανία σερβιρισμένη σε μικροσκοπικά ποτήρια δίνει κέφι για κουβέντα. Η οικοδέσποινα εκθειάζει τα προϊόντα της,

λουκάνικα σπιτίσια και λούντζα και καπνιστό χοιρομέρι, μας τρατάρει τα δυο τελευταία και είναι γευστικά και πικάντικα.

Στο γυρισμό μας προμηθευτήκαμε τα σπιτίσια προϊόντα και το καθαρίο νερό του τόπου και χαιρετήσαμε τους απλούς ανθρώπους του χωριού. Το ξενοδοχείο των Ρόδων μας περίμενε σιωπηλό με την ψιλοβροχή να δροσίζει τα κεφάλια μας. Μέσα στην αίθουσα υποδοχής η γλυκιά ζεστή ατμόσφαιρα ανακατεύτηκε με το σιγανό βοητό των επισκεπτών. Τ' απογευματινά εδέσματα και τα ζεστά ροφήματα μας περίμεναν, τα σπιτίσια δάκτυλα και τα γλυκά του κουταλιού γευστικά με έντονα χρώματα σε προκαλούν στη διαίτά σου.

Στο γυρισμό ο ελικοειδής δρόμος πέρασε μέσα από το Πελέντρι, το μεγαλοχώρι που έχει σφαλιστά τα παραθυρόφυλλα και αναμμένα τα μικρά φώτα του δρόμου και μόνο οι καφενέδες φωτίζονται γεμάτοι ντόπιους που θέλουν να περάσουν το βραδυνό τους με συντροφιά και κουβεντολόι.

Στον κατηφορικό στενόδρομο τα σύννεφα αραιώνουν και η ψιλοβροχή έχει κοπάσει ενώ τα ξέφωτα των δέντρων φωτίζονται μουντά από το φεγγαρόφωτο που σεριανίζει ανάμεσά τους. Τα φθινοπωρινά σύννεφα σκορπίζουν σκούρα σχήματα στον νυχτερινό ουρανό και δεν άργησε να φανεί η φωτισμένη Λεμεσός με τα Ραουντ αμπάουτ γεμάτα αυτοκίνητα που κινούνται προς όλες τις κατευθύνσεις της πόλης. Προχωρούμε σημειωτόν αλλά αυτό δε μας πειράζει γιατί είμαστε γεμάτοι από την αγνή ύπαιθρο που μας χάρισαν τα χωριά της Πιτσιλλιάς: Ευλογημένη νάνα από το Θεό που μας αξίωσε να περάσουμε ένα αξέχαστο Σαββατοκύριακο κοντά στη φύση και τα χωριά της.

ΝΙΚΗ ΠΑΠΑΣΥΜΕΩΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥΔΗ

Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ

*Δέν ἔχει ἡ λευτεριά πατρίδα
εἶναι μιὰ λέξη μὲ οὐρανὸ πλατὺ
ἦχος Ἑλληνικὸς.
Ἐδῶ στὴν Κύπρο περπατεῖ μὲ δεκανίκια
σὰν ἔφεδρος παλιός.
Μόνο μιὰ δέσμη φωτεινὴ
στὰ μάτια τῶν παιδιῶν
ὑπόσχεται τὸν ἦχο τῆς.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΚΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗ ΛΕΜΕΣΟ

Το πρωινό του Νιόβρη είναι ελαφρά δροσερό καθώς τα φυλλώματα των δέντρων σιγοπαίζουν κρυφτούλι στους ακίνητους κορμούς με ένα φεγγάρι ολοστρόγγυλο και ασπρουλό να γαρνίρει το γαλαζόκρεμο στερέωμα του ουράνιου θόλου.

Έξι η ώρα το πρωινό και η ανατολή του Κυριακάτικου ήλιου έχει γίνει ορατή καθώς τα φώτα των δρόμων έχουν σβύσει για καλά και η ησυχία διαταράσσεται από τη διακίνηση κάποιου τροχοφόρου με τ' αναμένα φανάρια του. Από μακριά έρχονται στ' αυτιά μου κελαιδίματα πουλιών που όσο πάνε και πυκνώνουν. Η ανατολή έχει δώσει φως γλυκαμένο στην πόλη μαζί με τα πρώτα δροσερά σιγοψιθυρίσματα...

Σε λίγο ακούγεται η πρώτη καμπάνα της πιο κοντινής εκκλησίας κι ακολουθούν τα πιο μακρυνά σήμαντρα που διαλαλούν την έναρξη της πρώτης λειτουργίας της Κυριακής. Δυο μεσόκοποι και μια σκουρόχρωμη γριούλα κάνουν τα πρώτα βήματα που ακούγονται ρυθμικά και τους οδηγούν ανηφορικά στην προσφυγική εκκλησία του Αποστόλου Αντρέα.

Και τα σπουργίτια ξεθάρεψαν στις στέγες των σπιτιών κι έφτασαν ως κάτω στον ασφαλτόδρομο και τις φυλλωσιές των δέντρων. Το φουντωμένο γιασεμί μοιάζει με στολισμένη νύφη γεμάτη λευκά αστεράκια που φεγγοβολούν στο πρώτο ξημέρωμα το φθινοπωρινό.

Η φιγούρα του φεγγαριού αιωρείται ακόμη θαμπά περιμένοντας τις πρώτες ακτίδες για να κρυφτεί στο ατάραχο σύμπαν. Τα πρώτα τριαντάφυλλα σήκωσαν περήφανα τα κεφάλια τους και έδωσαν βαθιές κόκκινες πινελιές στο ολόδροσο γρασίδι. Οι κιτρινωπές μαργαρίτες άνοιξαν τα πέταλά τους στο ξημέρωμα του Κυριακάτικου πρωινού.

Απομεσήμερο της Κυριακής και το παλιό ταχυδρομείο στέκεται σιωπηλό στην καρδιά της πόλης κι έχει τη γραφικότητά του με την εξωτερική πτέρυγά του να περιμένει τους συνδρομητές πούρχονται πού και πού να παραλάβουν τα γράμματά τους από τη δική τους θυρίδα. Το ξύλινο μπαλκονέτο με την κεραμιδωτή στέγη, στηρίζεται σε πρασινωπά ξύλινα δοκάρια και θυμίζει εξώστη χωριάτικου σπιτιού και μόνο αν παρατηρήσεις τις τετράγωνες θυρίδες των γραμματικιβωτίων καταλαβαίνεις ότι είναι μέρος του παλιού ταχυδρομείου.

Το ορθογώνιο κτίριο του κεντρικού ταχυδρομείου κατέχει στρατηγική θέση γιατί βρίσκεται στο κεντρικότερο σημείο της πόλης, στην καρδιά της Λεμεσού κι έχει δυτική θέα το μαρμάρινο ιδιόρυσμο Δημοτικό μέγαρο. Σ' αυτό στεγάζονται όλες οι υπηρεσίες του Δήμου όπως οι άδειες οικοδομής, τα στεγαστικά, το γραφείο του Δημάρχου και αίθουσα διαλέξεων και εκδηλώσεων...

Ο συμπαθής Δήμαρχος δεσπόζει με την παρουσία του στο απλόχωρο γραφείο του και δέχεται τους Δημότες του κάθε Δευτέρα πρωϊ κι είναι τόσα τα προβλήματα που θέλουν τη λύση τους... όπως άλλωστε σε κάθε Δήμο.

Στην ανατολική πλευρά του κεντρικού ταχυδρομείου βλέπεις το κτηριακό συγκρότημα που στεγάζονται τα γραφεία του φόρου ακινήτου ιδιοκτησίας, οι άδειες

κυκλοφορίας οχημάτων και άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Το μονόροφο κτηριακό συγκρότημα χωρίζεται σε δωμάτια παλιά ψηλοτάβανα που φωτίζονται με φλορέντζες και εαο-κοντίσιον που δροσίζουν ή ζεσταίνουν τους χώρους αναλόγως εποχής.

Τα προσωρινά σκούρα παράθυρά του ολόγυρα, είναι κλειστά ενώ οι πόρτες του αυλίζονται στην εσωτερική τετραγωνισμένη ξέσκεπη αυλή που χρησιμεύει και για στάθμευση. Τις καθημερινές το παλιό κτήριο έχει πολλή κίνηση ανθρώπων και τις Κυριακές ξεκουράζεται στη σιωπή του.

ΝΙΚΗ ΠΑΠΑΣΥΜΕΩΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥΔΗ

ΣΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ II

*Μεσ' στην απέριπτη σιγή του Ιερού
μόνο το θρόισμα από τα κυπαρίσσια
ακούγεται, και ο αυλός,
και ο αργός ο ρυθμικός βηματισμός,
απ' τα σανδάλια των κανιστροφόρων,
που κατεβαίνουν τελετουργικά
τα σκαλοπάτια από το άνδηρο.
Κι ύστερα, η στεντόρεια φωνή του νεανία
που απάγγελλε τον όρκο:
«Όμνυμι Απόλλωνα ιητρόν και Ασκληπιόν
και Υγείαν και Πανάκειαν...»*

*Κι όμως,
κανένας δεν το πρόσεξε
το φίδι που σερνόταν στα χορτάρια,
σημάδι του Ασκληπιού και παρουσία.*

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

Κως

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Λεμεσός ώρα ξει και μισή τὸ πρωῖ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 2002. Οἱ ἑνορίτες τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, ποὺ ἔχουν πάει μὲ τὸν π. Θεόκλητο νὰ προσκυνήσουν τὰ ὄσια καὶ ἱερά τῆς Κύπρου, ἀρχίζουν ἀγουροξυπνημένοι νὰ ἀνεβαίνουν ράθυμα στὸ πούλμαν, Κάποιες μικροπαρεξηγήσεις γιὰ τὶς θέσεις λύνονται ἀμέσως μὲ τὴν παρέμβαση τῆς πανταχοῦ παρούσας Πετρούλας καὶ ὄλα παίρνουν τὴν προγραμματισμένη πορεία τους.

Στὰ μπροστινὰ καθίσματα ὁ π. Θεόκλητος σκεφτικός καὶ ἀμίλητος παρακολουθεῖ ἀπαθῆς τὰ τεκταινόμενα, λὲς καὶ ταξιδεύει σὲ κάποιες ὑπτόμακρες ἐποχές, ποὺ πέρασαν ἀφήνοντας ἀναλλοίωτα τὰ σημάδια τους στὶς ψυχές μας. Τὸ πούλμαν ἔχει πάρει τὸ στενὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ στὸ ὄρος Τρόδος, τὸ πιὸ ψηλὸ βουνὸ τῆς Κύπρου μὲ τὰ μεγάλα Μοναστήρια τῆς Παναγιᾶς τῆς Τροοδιτίσσης, τοῦ Κύκκου καὶ τοῦ Μαχαιρᾶ. Ἐκεῖ, στὶς ψηλὲς βουνοκορφές, ποὺ μετουσιώνεται ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἐλπίδα καὶ προσμονή. Ἐκεῖ ποὺ τὰ ἄπιαστα ὄνειρα γίνονται πράξη. Καὶ ἐνῶ ἡ κ. Μαρία, ἡ ξεναγὸς μας, μᾶς παρουσιάζει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα κάθε τόπου, ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ ἱερέως: «— καὶ τώρα ὄρθρος» καὶ μὲ τὴν γνώριμη κατανυκτικὴ φωνὴ του ψάλλει δυνατὰ: «Δόξα τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ καὶ ἑωποίῳ Τριάδι...» Ἐνῶ οἱ εὐλαβεῖς ψάλτριες διαβάξουν ἐναλλάξ τοὺς ψαλμούς, τὰ καθίσματα καὶ τοὺς ἄλλους ὕμνους τοῦ ὄρθρου, βοηθούμενες χαμιλοφώνως καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους προσκυνητές. Εἶναι μιὰ ὠραία συνήθεια, ποὺ ὁ π. Θεόκλητος τηρεῖ ἀπαρεγκλίτως σὲ κάθε ἔξοδο.

Πρῶτος σταθμὸς μας τὸ Ὅμοδος. Ἡ μεγάλη καὶ ὄμορφη κωμόπολη στὶς νοτιοδυτικὲς πλαγιές τοῦ Τρόδου, μὲ τὴν πλούσια ἱστορικὴ κληρονομιά. Ἐκεῖ ἔχει κανονίσει ὁ π. Θεόκλητος νὰ ἐκκλησιασθοῦμε, στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἐσταυρωμένου, ὅπου φυλάσσεται ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ σχοινὶ ποὺ ἔδεσαν τὸν Κύριό μας πάνω στὸ Σταυρό. Δῶρο τῆς Ἁγ. Ἐλένης στοὺς Ὅμοδίτες γιὰ τὴν φιλοξενία τους σὲ αὐτὴ, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, μετὰ τὴν Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Μπαίνουμε ἀθόρυβα καὶ μὲ φόβο Θεοῦ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἐσταυρωμένου, ὅπου οἱ ἱερεῖς, ποὺ ξέρουν γιὰ τὸν πηγαϊμὸ μας, ἔχουν καθυστερήσει λίγο, ἔτσι προλαβαίνουμε νὰ παρακολουθήσουμε, σὲ μιὰ μεγαλοπρεπῆ μουσικὴ ἐκτέλεση, τὴν 9ην ὠδὴ καὶ τοὺς ὑπόλοιπους ὕμνους τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς Θείας λειτουργίας. Καὶ σάν γίνεται ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου, οἱ φιλόξενοι ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας, μᾶς προσκομίζουν τὰ Ἱερά κειμήλια τοῦ ναοῦ νὰ προσκυνήσουμε.

Μεγάλῃ ἢ ὠρα καὶ μεγάλῃ ἢ συγκυρία, γιὰτὶ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα τὸ νὰ βλέπης μπροστά σου τὸ σχοινὶ καὶ νὰ ὄραματίζεσαι ταυτόχρονα τὸ χέρι τοῦ Κυρίου δεμένο μὲ αὐτὸ τὸ σχοινὶ πάνω στὸ Σταυρό. Μιὰ ἱστορικὴ πραγματικότητα ποὺ ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ μποροῦσες μόνο νὰ τὴν γυροφέρνης στὸ μυαλό σου, χωρὶς νὰ μπορῆς νὰ τὴν μετουσιώνης σὲ πράξη, ἐνῶ ἐκείνη τὴν ὠρα τὴν ἔβλεπες ὀλοφάνερα, τὴν βίωνες. Καὶ ἴσως, ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνο τὸ γεγονός, ἐσύ, ποὺ βρέθηκες τὴν συγκεκριμένη στιγμὴ σὲ αὐτὸ τὸ μέρος, νὰ εἶσαι πιὸ τυχερός, ἀφοῦ μόνο ἐσύ μποροῦσες νὰ βιώσης μιὰ τέτοια συγκίνηση καὶ νὰ συγκεκριμενοποιήσης στὴ σκέψη σου τὴν ὄλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ πάθους τοῦ Δημιουργοῦ σου. Βλέπετε κάποια ἀσήμαντα ἀντικείμενα, ποὺ σὲ ἄλλες

χρήσεις σίγουρα θα περνούσαν έντελως απαρατήρητα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ένα απλό κανάβινο σχοινί, σου προκαλεί τόση θύελλα συναισθημάτων και σε κάνει να νιώθεις πιο έντονα το μέγεθος της δικής σου ελαχιστότητας, απλά και μόνο γιατί έβασταξε Έκείνον. Τόν τὰ πάντα βαστάσαντα. Τό χέρι πού μέτρησε σπιθαμή τούς ούρανούς, Τόν πλάστη και δημιουργό σου.

Μεγάλη λοιπόν ή στιγμή μέσα στην Έκκλησία, μὰ μεγάλη και ή ήμέρα πού ή συγκυρία μᾶς ἔφερε σέ αὐτόν τόν τόπο, ἀφοῦ οἱ ἦχοι τῶν τυμπάνων ἔξω ἀπό τήν Έκκλησία μᾶς προσγειώνουν σέ μιὰ ἄλλη κατάσταση, σέ μιὰ ἄλλη μνήμη. Στή μνήμη τοῦ ἀγῶνα γιά τήν πίστη και τή λευτεριά, στή μνήμη γιά τήν ἐποποιία τοῦ 1940. Ἡ σκέψη μας πετᾶ πέρα στά βορειοηπειρωτικά βουνά. Ἐκεῖ πού γράφτηκαν, μέ τό αἷμα τῶν παλικαριῶν μας, νέες σελίδες δόξης και μεγαλείου και πού τούτη τήν ὥρα τὰ παιδιά τοῦ Ὁμόδου ἔρχονται στό Ναό Τοῦ Θεοῦ νά τιμήσουν, μαζί μέ ἑμᾶς, ἐκείνους, πού θυσιάσθηκαν σέ ἐκείνον τόν ἀγῶνα και νά τούς διαβεβαιώσουν πώς ἄν χρειασθῆ, θά πράξουν τό ἴδιο και αὐτά σάν Ἕλληνες.

Τὰ παιδιά μπαίνουν στην Έκκλησία μέ ἀπόλυτη τάξη. Πρῶτοι οἱ Σημαιοφόροι και μετά ὅλα τὰ ἄλλα και καταλαμβάνουν τίς θέσεις τους, ἀκολουθοῦν οἱ καθηγητές και οἱ δάσκαλοί τους και μετά ὁ κόσμος και ὅταν ὅλα ἦσαν ἔτοιμα οἱ ἱερεῖς, προεξάρχοντας τοῦ π. Θεοκλήτου, ἀρχίζουν τήν τελετή τῆς δοξολογίας, πού και αὐτή ἦταν μεγαλοπρεπής και σέ ὑψηλό τόνο ἐθνικῆς ἐξάρσεως και ὕστερα ή ὥρα τοῦ Πανηγυρικοῦ.

Μιὰ λεπτή και εὐγενῆ κυρία ἀνεβαίνει στό βῆμα και ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια. Ἀναφέρεται ὀνομαστικά στά πρόσωπα, πού σέ ἐκείνες τίς δύσκολες ὥρες, ἔπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο, χωρίς δισταγμό. Ὑμνεῖ τὰ κατορθώματα τῶν φαντάρων μας, πάνω στά παγωμένα βουνά τῆς Ἠπείρου, χωρίς περιστροφές και μισόλογα, ἀναπαριστᾷ τόν ἀγῶνα ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους σέ ὄλο του τό μεγαλεῖο, ἐγκωμιάζει τήν Ἠπειρώτισσα, πού δέν τήν λυγίζει τίποτα, ὅταν μεταφέρει στόν ὄμο τὰ ἀναγκαῖα κοντά στόν μαχόμενο φαντάρο. Ἀνακατεύει τήν ἱστορία τοῦ γένους γιά νά κάνη συγκρίσεις και νά βγάλη συμπεράσματα. Προσκαλεῖ μέ ἀφθαστο ἐνθουσιασμό τούς νέους. Ἰτε παῖδες Ἑλλήνων... Ὁ λόγος της χαλυβδώνει τή θέληση γιά μάθηση, πυρώνει τό φρόνημα γιά θυσία, στεργιώνει μέσα στην ψυχή τοῦ νέου τήν πίστη στό Χριστό μας, και τὰ ιδεώδη τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, γίνεται φάρος και πυξίδα πού προσδιορίζει τὰ ὄρια τῶν δρόμων τῶν μεγάλων μας Ἐθνικῶν πεπρωμένων, γιά νά καταλήξῃ στό συμπέρασμα ὅτι «μέ τέτοιους ἥρωες, σάν αὐτούς πού ἔγραψαν τό ἔπος τῆς Ἀλβανίας τό ἔτος 1940 τό Ἔθνος μας δέν θά χαθῆ».

Ἐμεῖς, οἱ Ἑλλαδίτες προσκυνητές, πού βρεθήκαμε στην Έκκλησία τοῦ Ὁμόδου ἐκείνη τήν μεγάλη μέρα, αἰσθανθήκαμε πολὺ ὑπερήφανοι. Εἶχαμε πολλά χρόνια νά ἀκούσουμε τέτοια ὀμιλία σέ ἐθνική γιορτή, βλέπετε οἱ Ἑλλαδίτες ὀμιλητές σέ αὐτές τίς ἐπετείες περι ἄλλα τυρβάζουν και δέν θά ἦταν ὑπερβολή νά ὀμολογήσουμε ὅτι ἐκλάψαμε, μὰ τὰ δάκρυά μας ἦταν δάκρυα χαρᾶς και ἐλπίδας. Σίγουρα, ἐξαιρετη κυρία, μέ τέτοιους ἥρωες, ἀλλά και μέ τέτοιους δασκάλους τό Ἔθνος μας δέν θά χαθῆ ποτέ, ἀφοῦ ἐσεῖς, οἱ φωτισμένοι παιδαγωγοί, προετοιμάζετε ἐκάστοτε τίς προϋποθέσεις γιά νά γεννηθοῦν οἱ ἥρωες.

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΙΣΡΑΧΗ

ΜΙΑ ΠΛΟΥΣΙΑ, ΙΔΙΟΜΟΡΦΗ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σάν ὁ ἄνθρωπος συμπληρώσει κάποιες δεκαετίες ζωῆς, ἔχει συνήθως μαζέψει μέσα του πολλές διαψεύσεις κι ἀπαγορευσεις ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο περίγυρο. Ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, ἀτέλειες, ἐγωϊσμοί, μικρότητες τὸν ἔχουν κουράσει κι ἀποκαρδιώσει πλειστάκις. Γι' αὐτὸ καὶ σάν συναντήσῃ ξανὰν ἄνθρωπο ξεχωριστό, μὲ πλούσιο καὶ βαθὺ πνευματικὸ κόσμο, ἀλλὰ καὶ ἦθος ἀνώτερο, μὲ ἐντονη τὴν κλίση τῆς ἀνιδιοτελοῦς πνευματικῆς δράσης καὶ προσφορᾶς, μὲ πηγαία ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ δύναμη ψυχῆς, ὥστε νὰ ὑπερβαίνει τίς δυσκολίες καὶ νὰ στέκεται μεγαλόψυχος στὶς ἀδυναμίες κι ἀτέλειες τῶν ἄλλων, διατηρώντας τὴν προσήνεια καὶ τὴ χάρη του κάθε στιγμή, νιώθει ἐνδόμυχη χαρὰ κι εὐγνωμοσύνη στὴν τύχη του καὶ τὸ Θεὸ γι' αὐτὴ τὴ συνάντηση.

Κάπως ἔτσι ἔνωσα ὅταν γνώρισα τὴν Εὐαγγελία Μισραχὴ σὲ μιὰ ἀπὸ τίς τελευταῖες ἐπισκέψεις μου στὴν Ἀθήνα. Ὁ αὐθορμητισμὸς, ὁ διεσδυτικὸς κριτικὸς στοχασμὸς τῆς, ὁ γνωσιολογικὸς τῆς πλοῦτος, ἡ διορατικὸτητα καὶ τὸ διαισθητικὸ τῆς ἔνστικτο σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων καὶ προπαντὸς ἡ σεμνότητά κι ἡ ἀπουσία κάθε οἴησης στοὺς τρόπους τῆς τῆς προσδίδουν μιὰ εὐγενικὴ χάρη ποὺ κάνουν ὅποιο τὴν γνωρίσει καὶ τὴ συναναστραφεῖ νὰ νιώθει μιὰ πνευματικὴ εὐφορία, μιὰ ψυχικὴ ἀνάταση μπροστὰ στὴ χάρη καὶ τὸ φῶς ποὺ σκορπᾷ γύρω τῆς μιὰ ὀλοκληρωμένη κι αὐτάρκης προσωπικότητα.

Προκειμένου νὰ ἀναφερθῶ σύντομα στὴν πλούσια πνευματικὴ τῆς δημιουργία ἀρχίζω μὲ τὸ λακωνικὸ βιογραφικὸ τῆς, ποὺ ὁμολογῶ μὲ δυσκολία τῆς ἀπέσπασα:

Παρουσιάστηκε στὴ λογοτεχνία τὸ 1976 μὲ ποίηση. Ἀπὸ τὸ 1976 μέχρι τὸ 1982 ἐκδίδει τέσσερις ποιητικὲς συλλογές. «Λαβύρινθοι», «Ἀκρογιάλια τῆς Ὀμορφιάς», «Ἀρωματισμένες κορυφές», «Ἀνέμων κύματα». Συνεχίζει μὲ διηγήματα, νουβέλλες, μυθιστορήματα, θέατρο. Ἴχοντας φιλολογικὲς γνώσεις δίδαξε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἔδωσε διαλέξεις στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἔξωτερικὸ κι ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰ συνέδρια.

Τὸ ἔργο τῆς περιλαμβάνει μέχρι τὸ 2006 64 τίτλους. Ἴχει παρουσιάσει τριάντα εἶδη λόγου ποὺ καλλιεργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, τὴ ρωμαϊκὴ, τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, τὴ βυζαντινὴ μέχρι καὶ τοὺς σύγχρονους, ὅπως ἱστορικὸ μυθιστόρημα, βιογραφίες, μονογραφίες, ἐσωτερικοὺς διαλόγους, χρονικὸ, χρονογραφία, ὁδοιπορικὸ, σύμμεικτα ἢ ποικίλα, νουβέλα, ρομάντζο, θέατρο, μεταφυσικά. Ἴχει μεταφραστεῖ στὰ Γαλλικά, Ἀγγλικά καὶ Ἰταλικά καὶ συνεργάζεται ὡς κριτικὸς μὲ τὰ πιὸ ἔγκυρα περιοδικά.

Ἰ αφήνοντας στὴ σύντομη αὐτὴ ἀναφορά μου τὴν ποιήτρια καὶ μυθιστοριογράφο θὰ ἐπικεντρῶθῶ σ' ὅ,τι ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Εὐαγγελίας Μισραχὴ σχετίζεται μὲ τὴν

ιστορία. Γιατί αυτό με έχει ιδιαίτερα έντυπώσει. Οί μονογραφίες, οί βιογραφίες, οί έσωτερικοί διάλογοι τών ιστορικών μορφών της έχουν κάτι μοναδικό. Έπειδή είναι «ιστοριογνώστρια» με την έννοια που δίνει στον όρο ο Spengler: «Κι ο ιστοριογνώστης κατά τον Oswald Spengler γεννιέται. Κατανοεί διεισδυτικά τους ανθρώπους και την πραγματικότητα μονομιάς, μέσα από μιá αίσθηση που δέν έκμανθάνεται, που δέν μπορεί να έπηρεασθεί με έκούσιες προσπάθειες, που άρκετά σπάνια την έχουμε στη μέγιστη έντασή τους». Αυτό αποκαλεί ο φιλόσοφος «δαισθητική θεώρηση της Ιστορίας», συμπληρώνοντας: «ή δαισθητική θεώρηση έμψυχώνει. Συσσωματώνει τά έπιμέρους σε μιá ζωντανή, έσωτερικά αίσθητή ένότητα. Ό καλλιτέχνης, ο γνήσιος ιστορικός κοιτάζει πώς γίνεται κάτι. Βιώνει τó γίνεσθαι άκόμη μιá φορά στα χαρακτηριστικά του θεωρούμενου». Με άλλα λόγια αποδίδει τις μορφές ως καλλιτέχνης κι όχι ως σχολαστικός άφηγητής.

Έτσι ζωντανεμένες οί ιστορικές μορφές της Εύαγγελίας Μισραχή, μέσα από σύντομα αποσταγματικά στιγμιότυπα, έντυπώνονται βαθιά στην ψυχή, κατακτούν και γοητεύουν: Η Ειρήνη ή Άθηναία, ο Άδριανός, ή Άννα ή Κομνηνή, ή Άθηναιζ-Εύδοκία, ή Θεοφανώ ή Άθηναία, ή πυθία Άριστονίκη, ή περίφημη Άγαρίστη (ή μητέρα του Κλεισθένη), ή Μακαρία στην Άθήνα και πολλές άλλες. Όλόκληρο τó σωμα του Έλληνικού Πολιτισμού ως μύθος και ως ιστορία κινείται και ζωντανεύει στη δράση, τó στοχασμό, τó πεπωμένο τών ιστορικών αυτών μορφών, βασισμένο στην πληροφόρηση που άντλει ή δημιουργός από μιá τεράστια βιβλιογραφία που εκτείνεται από την άρχαιότητα ως τις μέρες μας.

Στη δημιουργία της αυτή έντοπίσαμε δύο δεσπόζοντα στοιχεία: τή δράση, την προσφορά, τή μοίρα της γυναίκας όπως την αποδίδει ή ιστορική πραγματικότητα που τή βιώνει «έν τώ γίνεσθαι της» ή γεννημένη «ιστοριογνώστρια» Εύαγγελία Μισραχή και τó χώρο, τó έπικεντρο, την ιστορική σκηνή, την πόλη «τή διδάσκαλο», «τήν Οικουμένης παιδευσιν», την Άθήνα, τόν οικείο χώρο της δημιουργού που την άνάστησε και την έμπνέει σε κάθε βήμα, την αισθητική της Πολιτεία που γεννά και τρέφει τά όράματά της ως καθημερινή πραγματικότητα και ιστορική-πολιτισμική διάρκεια. Δηλωτικοί του ίσχυρισμού μας είναι οί τίτλοι τών έργων της: «Ειρήνη ή Άθηναία», «Θεοφανώ ή Άθηναία», «Η Μακαρία στην Άθήνα», «Ό Άδριανός στην Άθήνα», «Άντώνιος και Κλεοπάτρα στην Άθήνα» κ.τ.λ.

Δέ θά ήθελα να κλείσω τή σύντομη αυτή άναφορά μου χωρίς να δώσω κάποια γεύση του λόγου της δημιουργού. Η περικαλλής Άθηναία, κόρη του σοφιστή Λεόντιου, καλλιεργημένη και εύφυής Άθηναιζ πηγαίνει στην Κωνσταντινούπολη, όπου γνωρίζει τή δόξα ως σύζυγος του Θεοδοσίου του Β΄ και Αυτοκράτειρα: άφου κατηχείται στο Χριστιανισμό, βαπτίζεται και μετονομάζεται σε Εύδοκία. Μαζί με την άδελφή του Θεοδοσίου Πουλχερία συμβάλλει άποφασιστικά στην ίδρυση του Πανδιδακτηρίου (Πανεπιστημίου) τó 425 στην Κων/πολη και την έκδοση του Θεοδοσιανού κώδικα. Η διδασκαλία της ρητορικής, της φιλοσοφίας, αλλά και της έλληνικής γλώσσας μεταφυτεύονται από την Άθήνα στη νέα οικουμενική πρωτεύουσα. Λέει, λοιπόν, ή Άθηναιζ-Εύδοκία σ΄ ένα μονόλογό της: «Ό πατέρας μου έλεγε: Άν άγαπάς τó πνεύμα της φιλοσοφίας, πρέπει να τó αναβιώσεις και να τó προσαρμόσεις στη έποχή σου. Πάντοτε συνδέεται τó παλιό με τó νέο, όρατά ή άόρατα.

Ὁ κάθε νέος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, ἐμπεριέχει καὶ τὸ πρὶν καὶ τὸ τωρινό. Καὶ μάλιστα σὲ ἀνισες ἀναλογίες, ἐπειδὴ τὸ καινούριο δὲν ἔχει ἀκόμη δοκιμασθεῖ τόσο, ὅσο νὰ καταλήγει σὲ σαφῆ συμπεράσματα».

Καὶ ὁ Ἄδριανός, ὁ ρωμαῖος Αὐτοκράτορας ποὺ τόσο ἀγάπησε καὶ εὐεργέτησε τὴν Ἀθήνα λέει στὸν πρῶτο μονόλογό του: «Νιώθω ὅτι τὸ μόνο ποὺ οἱ Μοῖρες σ' ἀφήνουν νὰ προσθέσεις στὴν ἀτομικὴ σου μοῖρα εἶναι ἡ δύναμη τοῦ πνεύματος ποὺ ἐσὺ ἔχεις ἐπιλέξει. Κι αὐτὸ τὸ μεγαλειῶδες δῶρο τους, τὸ χαρίζουν στὶς γενιές σου ἢ στὴ διαχρονικὴ μνήμη ποὺ θὰ διατηρηθεῖ στ' ὄνομά σου». Καὶ συνεχίζει: Κάτω ἀπὸ τὴν Ἀσπίδα σου, Ἀθήνα, νιώθω μία παράξενη ἀσφάλεια καὶ σὰν τὸ βλέμμα μου ἀγγίζει τὸ δόρυ σου, ξέρω, ὅτι ἐκείνη τὴ στιγμὴ, μ' αὐτὸ στοχεύεις πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα μου καὶ αὐτὰ γίνονται κονιορτὸς καὶ χάνονται.

Ἀθήνα καὶ Ἀθηνᾶ! Μὲ ξαναγεννᾶτε! Ἐπιλέγει ὁ ἄνθρωπος τὸν τόπο ποὺ τὸν ἀναπλάθει. Κι εἶναι παρῶν πάντοτε στὴν κάθε ἀναγέννησή του».

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΣΩΜΑ

Εὐπνησα μ' ἓνα μικρὸ
 πῆλινο σῶμα.
 Πῶς ν' ἀντέξει
 τις θεόρατες ἔνδον πυρκαγιές
 τις παράφορες τῆς ψυχῆς παραφορές
 τις μεγάλες ἐκδιπλώσεις τῶν ονείρων
 τις ἐξώκοσμες νεύσεις τοῦ ἀπείρου;
 Εἶναι νύχτες ποὺ τ' ἀκούω νὰ τρίζει
 τὰ κύτταρά του, οἱ αρμοί, οἱ κλειδώσεις
 κινδυνεύουν νὰ διαρραγούν.
 Ἰδίως τις νύχτες θαρρῶ πως θὰ τα παρατήσει,
 πως θὰ παραιτηθεῖ
 καὶ θ' ἀφήσει τὴν ψυχὴ
 νὰ οδυνοβατεῖ
 λέγοντάς της πως ἐκεῖνο φεύγει,
 ἀν θέλει ας μείνει αὐτή.

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

ΟΙ ΡΑΨΩΔΟΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΩΣ ΑΝΤΑΙΟΙ (αφιέρωμα στη μνήμη της Νίκης Λαδάκη)

Πολλά ποιήματα γράφτηκαν στην Κύπρο εμπνευσμένα από τα τραγικά γεγονότα του Ιουλίου 1974. Μερικά θρηνούν απώλειες προσφιλών προσώπων, άλλα θρηνούν απώλειες ιδιαίτερων πατριδών, άλλα θρηνούν τον γενικόν βιασμόν ολόκληρης της Μεγαλονήσου. Από αυτά που υπέπεσαν στην αντίληψή μου – ως επιμελητού βιβλιοκρισιών για το περιοδικό *World Literature Today*, των Η.Π.Α. – ξεχώρισα τα εξής τέσσερα για την παρούσα ομιλία, τα οποία αναφέρω κατά σειράν χρονικής τους εμφάνισης: *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα* (1982) του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, *Ο Πενταδάκτυλος ο γιος μου* (1991) της Κλαίρης Αγγελίδου, *Κραυγές Ιούλη* (1994) της Νίκης Λαδάκη – Φιλίππου, και *Μοιρασμένη Λευκωσία* (1995) της Ρούλας Ιωννίδου-Σταύρου.

Αυτή η επιλογή ουδόλως συνεπάγεται άκριτη υπεροχή απέναντι στις συνθέσεις άλλων Κυπρίων ραψωδών με παρεμφερείς επιδιώξεις. Απλά ένιωσα μιαν «εκλεκτική συγγένεια» – όπως θα έλεγε ο Γκαίτε – με τέσσερα προικισμένα άτομα που αποφοίτησαν από την Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών: δύο από το Τμήμα μου, μία πρώην φοιτήριά μου, και μία πρώην συμφοιτήριά μου και σύζυγο ενός αλησμονήτου και σε όλους αγαπητού συμφοιτητή μας.

Μολονότι αυτές οι τέσσερις συνθέσεις μπορούν να υπαχθούν στη γενική κατηγορία των «Θρήνων» που ενέπνευσε προ πέντε αιώνων η Άλωση της Κωνσταντινούπολης, αλλά και άλλων ενδόξων χώρων του ελληνισμού (π.χ. Θεσσαλονίκης, Ρόδου, Πόντου), ή διάφορες εθνικές καταστροφές, εν τούτοις η τεχνοτροπία και η θεματική τους *σημειωτική* διαφέρουν ριζικά γιατί διέπονται από τις πανίσχυρες αρχές του Μοντερνισμού. Νομίζω ότι ο τελευταίος θρήνος του παραδοσιακού είδους, παρά το σύντομο μήκος του, είναι το ποίημα του Καβάφη «Πάρθεν» (1921), για τον βιασμό της «Ρωμανίας», όπως λέει με την ντοπολαλιά της Τραπεζούντας.¹

Στις παραπάνω τέσσερις συνθέσεις το κοινό σημείο που εντυπωσιάζει περισσότερο είναι η ψυχική και διανοητική *πρόσμιξη* των τεσσάρων ποιητών με τον ειδικό τόπο που τους απασχολεί, σε συναισθηματικό βαθμό που ξεπερνά τους όρους *συμπάσχω*, *συμπαθώ*, *συμπαραστέω*, και σίγουρα σημαίνει αυτό που οι αρχαίοι Έλληνες εννοούσαν με τον όρο *εμπάθεια* (*empathy* σήμερα στην αγγλική), δηλαδή, μια τόσο δυνατή συμπάθεια ή ψυχική ένωση, που μόνο με τον όρο *ταύτιση* είναι δυνατόν να κατανοηθεί σήμερα. Αυτός ο ειδικός δεσμός Κυπρίου ποιητή και τόπου του είναι ασφαλώς αντίστοιχος με τη σχέση ποιητή και συγκεκριμένου χώρου που συνιστά το περιεχόμενο μεγάλων ξένων ποιητικών έργων του Μοντερνισμού, όπως τα περίφημα *Τέσσερα Κουαρτέτα* (1935-43) του T.S. Eliot, το *Πάτερσον* (1949) του William Carlos Williams, και *Τα Ύψη του Μάτσου Πίτσου* (1948, *Alturas de Macchu Picchu*) του Χιλιανού Pablo Neruda, γνωστού σε μας από το μεγαλειώδες του *Canto General* που τόσο όμορφα εμελοποίησε ο Μίκης Θεοδωράκης. Κατά τα άλλα, αυτές οι συνθέσεις διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους. Λόγου χάριν, το λαϊκό και κωμικό στοιχείο δεσπόζει

στο επικών διαστάσεων *Πάτερσον*: ο χρόνος προσωπικής ύπαρξης του Eliot και η διαχρονική της προϊστορία από Αγγλία στην Αμερική του 17ου αιώνα (μέσω προγόνων) δραματοποιεί τα στοχαστικά *Τέσσερα Κουαρτέτα*: ενώ στα *Ύψη του Μάτσου Πίτσου* ο Χιλιανός δημιουργός εμπλέκεται στη σύγκρουση των γηγενών με τους κονκισταδόρες του παρελθόντος και τους ιμπεριαλιστές των καιρών μας, η οποία διαμόρφωσε την μοντέρνα χώρα, δηλώνοντας την τελική ταύτισή του με τους αρχέγονους Ίνκας που έστησαν την ακρόπολη Μάτσου Πίτσου, και όχι με τους Ισπανούς κατακτητές από τους οποίους και βιολογικά κατάγεται.

Μ' αυτή την δομική διεργασία στα μέρη τούτων των υπαρξιακών ποιητικών ακολουθιών (sequences), οι τρεις μεγάλοι ποιητές της Δύσης καθορίζουν την εθνική τους ταυτότητα, το τι είναι και το πώς έγιναν ό,τι είναι. Σ' αυτούς θα μπορούσε να προστεθεί και ο Γάλλος Saint-John Perse (Alexis Léger) που στο μακροσκελέστατο *Amers* (1957) αναζητά ένα φανταστικό τόπο που τον εκφράζει, μέσω μιας θαλασσογραφικής επικής μινωδίας.

Οι Κύπριοι όμως ραψωδοί, όπως και οι Ελλαδικοί ομοτέχνοί τους, γνωρίζουν άριστα το τι είναι και με ποιες πολιτισμικές παρακαταθήκες απόκτησαν την Ελληνορθόδοξη τους ταυτότητα. Ερώτημα δεν τίθεται: ούτε καν διανοείται. Εκείνο που προσιδιάζει στην στενή τους επαφή με την páτριά γη, την οποία όλοι τους βλέπουν σαν μια ζωντανή σχεδόν ανθρώπινη οντότητα, είναι η δύναμη, το ψυχικό σθένος, το ρωμέϊκο κουράγιο που τους παρέχει η επαφή αυτή μέσα από τη σκέψη και την ανάμνησή τους. Κι αυτή η παρατήρηση μας θυμίζει τον μύθο των αρχαίων μας προγόνων για τον Γίγαντα Ανταίο, που αντλούσε υπερφυσική δύναμη όσο πατούσε, όσο άγγιζε, τη γη που τον είχε γεννήσει. Λέει το σχετικό εδάφιο της *Βιβλιοθήκης*, του λεγόμενου Απολλοδώρου, για τον επιθετικόν Ανταίον και την μοιραία του σύγκρουση με τον ημίθεο Ηρακλή (II, V, 11):

*Τούτω παλαίειν αναγκαζόμενος Ηρακλής αράμενος
 άμμασιν μετέωρον κλάσας απέκτεινε· Ψάυνοντα
 γαρ γης ισχυρότερον συνέβαινε γίγνεσθαι, διό
 και γης τινες έφασαν τούτον είναι παιδα.*

Σαν τον Ανταίο, παιδιά της γης τους είναι οι Κύπριοι στιχουργοί – και όχι μόνον αυτοί. Η νοερή επαφή με τη γη τους, που από το 1974 παραμένει καταπατημένη από τον μοντέρνο Αγαρηνό, τους δίνει το σθένος μιας απεριόριστης καρτερίας – γι' αυτούς δεν υπάρχει Ηρακλής για να τους εξοντώσει, να σβήσει την κραυγή τους, να εκμηδενίσει την ικανότητά τους ν' αφυπνίζουν συνειδήσεις των απανταχού Ελλήνων και φιλελλήνων.

Από τους πρώτους στίχους του ήδη ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης δείχνει ότι η Αιμιόχωστος είναι γι' αυτόν μια ζωντανή οντότητα, και μάλιστα γένους θηλυκού, ώστε η σχέση του μ' αυτήν να έχει και την απαραβίαστη φυσική έλξη της γυναίκας για τον άντρα.

«Πόλη με το φεγγάρι στα μαλλιά σου,
 τον ήλιο ξέσπετο, την ευωδιά ντυμένη
 τα κρόσσια του Μαγιού, τη θάλασσα πλατάνη»²

γράφει στην τρίτη στροφή του πρώτου ποιήματος, με τίτλο «Η αρχή ενός ειδυλλίου» και χαρακτηριστικά συνεχίζει, «Εσένα θέλω, σένα λαχταρώ». Η ερωτική ένταση στο δεσμό Αμμόχωστου και Ποιητή καθιερώνεται σαφέστατα εξ αρχής. Το κομμάτι αυτό τελειώνει με το δίστιχο (σελ. 11):

*Θάνατοι πόσοι, πόση ελπίδα για το γυρισμό...
Εμείς οι δυο, το βλέπω, ακόμα δεν τελειώσαμε.*

Αυτό το πολύ προσωπικό «εμείς οι δυο... ακόμα δεν τελειώσαμε» προειδοποιεί, σαν γραφτό σήμα ή σημάδι, ότι όλα τα ανεπιθύμητα, τα δυσάρεστα, τα τραυματικά γεγονότα και πράγματα που θα τον απασχολήσουν σχετικά με την ιστορία και διαχρονική περπέτεια της Αμμοχώστου στα υπόλοιπα 46 ποιήματα της ακολουθίας του, τον αγγίζουν και πληγώνουν την ψυχή του όπως θα συνέβαινε με τα δεινοπαθήματα μιας πολυαγαπημένης του συντρόφου. Δεν βλέπει την παραθαλάσσια πόλη σαν ένα άψυχο σύνολο πραγμάτων, αντικειμένων· ένα όγκο ύλης που μπορεί να μεταφέρεται, να μεταβιβάζεται, να αλλάζει χέρια, ν' αγοράζεται και να πουλιέται. Γιατί η υλική υπόσταση της Αμμοχώστου είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τη συλλογική μνήμη των κατοίκων της, με τις αναμνήσεις και τις μαρτυρίες που συνιστούν την άλλη της διάσταση, την άυλη και συνεπώς άφθαρτη και αιώνια. Έτσι, η προσωποποιημένη και ανθρωποποιημένη γενέτειρα του Χαραλαμπίδη είναι δυνατόν να πάρει – πρόσκαιρα, βέβαια – και την έσχατη μορφή της εκπορνευμένης γυναίκας, της γυναίκας που βιάστηκε και υποχρεώθηκε από σειρά βαναύσων αρσενικών να γίνει κτήμα τους και μέσον κορεσμού των βασικών ενστίκτων τους – της ανιμαλιστικής τους αρπαχτικότητας.

Με εξαιρετικά καλλιτεχνική ευαισθησία, ο Ποιητής παρουσιάζει αυτήν την εφιαλτική ταύτιση της Πόλης του με μια πόρνη χρησιμοποιώντας το Ομηρικό τέχνασμα του ονείρου – όχι την καταγραφή της ιστορικής πραγματικότητας – όπως τονίζει ο τίτλος του σχετικού ποιήματος, «Ο ξένος όνειρος» και ο στίχος «Μυστήριοι ξένον ορώ και παράδοξον», που ενισχύει το νόημα ότι πρόκειται περί οράματος ή ενυπνίου. Σ' αυτή την κατάσταση ονείρου οπτασίας ο Χαραλαμπίδης έχει την άδεια να γράψει χωρίς να προσβάλει κανέναν (σελ. 98):

*Πολύ πλεγμένα θάματα – τι να σου κάνω;
Σάμπως το θέλησεν ο Θεός να ζήσουμε και μεις
με την Κερύνεια σφήνα μες στο μάτι
και την Αμμόχωστο, την πόρνη Αμμόχωστο,
να γίνεται σαν κολυμβήθρα του Σιλwάμ;*

Εδώ, βέβαια, ακούγονται και σύγχρονα υπονοούμενα για πολιτικές επιλογές των πολιτών της Αμμοχώστου στο αμαρτωλό παρελθόν, ίσως δε και απόηχοι των σχεδίων των «μεγάλων» που σκέπτονται να προσφέρουν την Πόλη αυτή στα θύματα ώστε αυτά να δεχτούν άλλες και βαρύτερες απαιτήσεις του θύτη...

Ο Χαραλαμπίδης, οπωσδήποτε, ως μορφωμένος κι έμπειρος κοσμοπολίτης, δεν έχει την πατριωτική αφέλεια να τερματίσει το ποίημά του μ' ένα σημερινό απόηχο του παραδοσιακού δημοτικού τραγουδιού τύπου:

*«Σώπασε, Κυρά Δέσποινα, μην κλαίης, μη δακρύνεις:
πάλε με χρόνους, με καιρούς, πάλε δικά σου είναι».*

Στα δύο τελευταία μέρη της σύνθεσής του επιτελεί, πρώτα, μίαν ιστορική κι ευρύτερη καταγραφή των περιπετειών της Αμμοχώστου – βλέπε «Σκυτάλη» – κι ύστερα μια πολιτισμική καταγραφή των βιωμάτων του ως πολίτη και κατοίκου αυτής της Πόλης – βλέπε «Αγγείο Ελεύθερου Ρυθμού» – όπου και στα δύο η αλήθεια των ιστορικών γεγονότων επιβεβαιώνεται από την άφωνη μαρτυρία των υλικών εκθεμάτων στο γνωστό μουσείο.

Επειδή το τελευταίο αυτό ποίημα έχει ως τελευταίο στίχο του μια μνεία των άστρων, συμβόλων της ελπίδας – «κεκαθαρμένα τ' άστρα τ' ουρανού» – δηλαδή, ένα σήμα ή σημάδι που πρωτοβλέπουμε στην αρχή, αρχή της όλης σύνθεσης –

*Είχα γυρίσει το κεφάλι ανάστροφα και κοιτάζα
τον ουρανό με τ' άστρα ματωμένα (σελ. 9).*

– παίρνω το θάρρος να ερμηνεύσω το ποίημα αισιόδοξα: τα άστρα που ήταν «ματωμένα», τελικά είναι «κεκαθαρμένα»: το σημάδι της ελπίδας είναι ξεκάθαρο. Παίρνει, λοιπόν, δύναμη κι ελπίδα ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης απ' αυτή την ψυχική και νοερή επαφή με τη γη της Αμμοχώστου, σαν ένας Κύπριος Ανταίος με την μάνα γη του.

Απλούστερο, συντομότερο, μα εξίσου δυναμικό σε παρατήρηση και αίσθημα είναι το μεγάλο ποίημα *Ο Πενταδάχτυλος ο γιος μου*, της Αγγελίδου.³ Ο λυρικός του λόγος αποτελείται από αναφορές στο θρυλικό βουνό και από αναφορές στο γιο της ομιλήτριας – της συνείδησης που αφηγείται το λόγο – τόσο έντεχνα συνυφασμένες ώστε το βουνό να ταυτίζεται, ευκαιριακά, με το λατρεμένο κι ολοζώντανο παλικάρι:

*Δεν θέλω να πονεί, ο Πενταδάχτυλος,
κράτησε φυλακτό τα γρήγορα βήματά του,
τον είδαν να κρατά ένα
μάτσο αυγερινούς.*

*«Ποιον; τον Πενταδάχτυλο;»
«Όχι, το γιο μου».* (σελ. 2)

Εδώ, παίζοντας με τη σύνταξη και στίξη του κειμένου της, η Ποιήτρια επιτυγχάνει την καλλιτεχνικά ποθητή αμφισημία – δύο νοήματα αντί ένα. Έτσι εμπλουτίζει το ποίημά της με την προσωποποίηση, ή ανθρωποποίηση, του Πενταδάχτυλου ως ζωντανής οντότητας, ενώ ταυτόχρονα, σαν μάνα αγοριών, φορτίζει συναισθηματικά το λόγο με την ταύτιση του παιδιού της με τον ασάλευτο, αιώνιο, και αμετάβλητο ορεινό όγκο που αποτελεί κυρίαρχο σήμα ή σημάδι της αλύτρωτης Κυπριοσύνης – κατ' αναλογίαν προς τον όρο Ρωμιοσύνη.

Η σύνθεση, φυσικά, περιέχει πρόεπουσες αναφορές σε γεωγραφικά, πολιτισμικά και ιστορικά σημεία της περιοχής με τον Πενταδάχτυλο – όπως και η προηγούμενη – ώστε να θεμελιώνεται ο λυρικός λόγος στη ρήση των απτών και συγκεκριμένων γεγονότων. Μ' απαράμιλλη μητρική ευαισθησία και ποιητική λεπτότητα η Αγγελίδου συμπληρώνει τη σύνθεσή της επαναλαμβάνουσα το αρχικό και θεμελιακό μοτίβο:

*Ο Πενταδάχτυλος αλλάζει φορεσιές
όχι καρδιά.*

Ο γιος μου στο στασίδι ορθός... (σελ. 38)

Εδώ η «προβολή» της εικόνας του γιου πάνω στη μεταφορική εικόνα του προσωποποιημένου βουνού δεν μπορεί παρά να σημαίνει ότι ο συμβολισμός και το ελπιδοφόρο μέλλον του αγοριού έχουν άμεση σχέση με το μέλλον του βουνού. Και σ' αυτή την περίπτωση το υπονοούμενο της ελπίδας δεν είναι δυνατόν να σημειωθεί, ή σημαδευτεί, πιο φανερά χωρίς να μειωθεί η καλλιτεχνική ακεραιότητα της όλης σύνθεσης.

Εκτεταμένη είναι και η λυρική ακολουθία της Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου, *Κραυγές Ιούλη*, η οποία αποτελείται από τα πολυμερή ποιήματα «Στον παππού μου Νικόλα» και «Άτιτλο», που και τα δύο είναι αποστροφές σε λατρεμένα πρόσωπα, θνητά ή θεία.⁴ Η σύνθεση γράφτηκε σαν διαμαρτυρία για την επί τριάντα έτη συνεχιζόμενη καταπάτηση τμήματος της Κύπρου από τον αρεστό στη Δύση σύγχρονο μας Ατίτλο, όπως άλλωστε και η σύνθεση της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου, *Μοιρασμένη Λευκωσία*.

Η διασύνδεση της Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου με τα πατρογονικά της χώματα, στον κατεχόμενο Καραβά, γίνεται με συγκλονιστικό τρόπο που θυμίζει Νίκο Καζαντζάκη.⁵ Στην «κραυγή» προσφώνησής της η Ποιήτρια στοχεύει στο νεκροταφείο του χωριού όπου είναι θαμμένος ο παππούς της Νικόλας. Λόγω της φύσης του λόγου της, το θρησκευτικό στοιχείο είναι ιδιαίτερα τονισμένο, ενώ έντεχνα διασυνδέει τους κεκοιμημένους στους κόλπους του Θεού με τους ζωντανούς που τους θυμούνται και που έτσι διατηρούν την επαφή τους με το πατρώο χώμα, αφού τα φυτεμένα κόκκαλα του παππού δηλώνουν ποιος είναι ο αρχικός και νόμιμος κτήτωρ αυτού του χώρου. Απευθυνόμενη στον γέροντα που ουδέποτε είδε εν ζωή, η Λαδάκη δέεται (σελ. 14):

*Παππού χέρια μόνο
στους τοίχους τυφλά
ένα πέλαγο ταραγμένο
η ψυχή μου
Μέσα από τα μνήματα
οι «άνεμοι μόνο εγκλωβίζονται»
κι ο Θεός ευλογεί
Ωιμέ, ν' ακούς, ν' ακούς
Να ματώνεις και να ελπίζεις.*

Υπογραμμίζω το «να ελπίζεις» και προχωρώ στο δεύτερο ποίημα της σύνθεσης όπου κι εκεί τα θλιβερά γεγονότα της κατοχής, που ανακοινώνει η ραδιοφωνία ή ο τύπος, παρέχουν το αρχικό έναυσμα. Στο «Άτιτλο» η Ποιήτρια απευθύνεται στο «Μοναστήρι του χωριού μας», όπως γράφει, με το εικόνισμα της Αγίας Αναστασίας. Μνημονεύει την Παναγία, το ιερό της Λαπήθου, ονομάζει τις δύο θηλυκές θεότητες «Μάνες μου» κι έτσι επιτυγχάνει την ψυχική της ένωση με το Θείο, την κοσμική έδρα του Θείου, και το τουρκοκατεχόμενο χώρο όπου αυτές οι άγιες εστίες εξακολουθούν

να βρίσκονται ενώ ουδέποτε εγκατέλειψαν τη μνήμη της Ποιήτριας. Με οδύνη κραυγάζει,

*«Τίποτε δεν μας άφησε
ο κατακτητής
εξόν από την πίστη».*

Λίγο πιο κάτω η κραυγή γλυκαίνει κι ένα χαμόγελο αχνοφέγγει,

*«Πιο ωραίο όνομα
τ' όνομα της ελπίδας
σε στόματα μισανοιγμένα»*

Σημειώνω τη φράση «της ελπίδας», και προχωρώ καταλήγοντας στο τέλος του ορατορίου όπου η Λαδάκη, απευθυνόμενη στο Θεό, υπογραμμίζει

*«κοίταξέ με
ολόκληρη η παλάμη μου
ξεχείλησε με ένα χαμόγελο».*

Αναμφίβολα αυτός ο τελευταίος στίχος αποτελεί θετικό σήμα και σημάδι αισιοδοξίας.

Η *Μοιρασμένη Λευκωσία*, της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου⁶, αποτελεί ένα πιο φιλόδοξο έργο: μία πολύμορφη και τρισδιάστατη σύνθεση η οποία, με την ενίσχυση της πεζής εξιστόρησης και την συνοδεία μουσικής χορωδίας, αποβλέπει στην εντύπωση μιας σκηνικής παράστασης – ενός «συμβάντος»: happening.

Ήδη στο πρώτο της τραγούδι (με μουσική υπόκρουση) η Ποιήτρια χορωδιακά επιβεβαιώνει την προσωποποίηση της πρωτεύουσας πόλης της Κύπρου, που είχαν αρχικά υπαινωθεί οι προσφωνήσεις της Φωνής από το χρόνο και οι δυο Αφηγητές:

*Μέσα στα τείχη σου κρατάς
την καρδιά και την ψυχή μας, Λευκωσία
μνήμες και θύμησες μετράς
και της Κύπρου μας την Άγια Ιστορία (σελ. 15).*

Μ' αξιοθαύμαστο καλλιτεχνικό ένστικτο η Ποιήτρια ζωντανεύει επί σκηνής τη μαρτυρική ιστορία της Μεγαλονήσου με την διαδοχική ακρόαση φωνών από τα άτομα που στο διαχρονικό παρελθόν διαμόρφωσαν, με τις πράξεις τους, την ιστορική φυσιογνωμία της: Αικατερίνη Κορνάρο, Αρχιμανδρίτης Κυπριανός, Μαρία Συγκλητική, Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας-Διγενής και Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ'. Ο εύγλωττος ελεύθερος στίχος των Αφηγητών και άλλων Φωνών μερικές φορές αντικαθίσταται από πεζό λόγο που αντηχεί διάφορα δοκουμεντα, ενώ στα τραγούδια των διαφόρων πρωταγωνιστών ο πεζός λόγος αντικαθίσταται από τον έμμετρο όταν το γένος, ή τα συμφραζόμενα, εξυπηρετούνται καλύτερα από πιο μελωδική ροή. Π.χ., δεν τραγουδάει ο Μακάριος, τραγουδούν όμως Οι Ήρωες της Αγχόνης: δεν τραγουδάει ο Διγενής, τραγουδάει όμως η Μαρία Συγκλητική.

Στα λυρικά δίστιχα του τραγουδιού «Καλοκαιρινές Βραδιές της Λευκωσίας» (σελ. 41), που προηγούνται των δύο Δοξαστικών τα οποία κλείνουν την όλη σύνθεση, το Ρεφραίν που απευθύνεται στην ανθρωποποιημένη μα μοιρασμένη Λευκωσία, τελειώνει με τα λόγια –

*Τ' αεράκι που φυσάει σου δροσίζει την ψυχή
κι η ελπίδα ξεπηδάει μεσ' από βαθιά πληγή.*

Υπογραμμίζω, και πάλι, τη λέξη ελπίδα που την εκλαμβάνω ως σήμα και υπονούμενο αισιοδοξίας – ενός συναισθήματος που πηγάζει από την ψυχική επαφή της Ποιήτριας με την ουσιαστικά και θεμελιακά *αδιαίρετη* πρωτεύουσα.

Στεντόριες οι κραυγές που βγήκαν απ' τα στήθη της Ρούλας, της Νίκης, της Κλαίρης, του Κυριάκου, αλλά και τόσων άλλων ραψωδών που δεν μνημονεύονται σ' αυτή τη σύντομη παρουσίασή μου – κραυγές γιγάντων, των Ανταίων της γλυκειάς χώρας Κύπρου.

Θα ήθελα να κλείσω την ομιλία μου για τους τέσσερις εμπνευσμένους ραψωδούς και φίλους μου, αφιερώνοντας στο σύνολό τους τους στίχους με τους οποίους ο γενναίος Pablo Neruda συμπλήρωσε την προσφώνησή του προς το αιώνιο μνημείο του Μάτσου Πίτσου, στα ύψη των Άνδεων:

*Δος μου σιωπή,δος μου νερό, ελπίδα.
Δος μου την πάλη, το σίδερο, τα ηφαίστεια.
Πάνω μου σώματα μαγνήτες ας κολλήσουν.
Έλα μου γρήγορα στις φλέβες και στο στόμα.
Μέσα από τα λόγια μου, και το αίμα μου, μίλα⁷.*

Μιλήστε για όλο τον Ελληνισμό, Ανταίοι βάρδοι της Μεγαλονήσου, μιλήστε!

ΜΑΡΙΟΣ ΒΥΡΩΝ ΡΑΪΖΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Σημειώσεις

- 1 Κ.Π. Καβάφη, *Ανέκδοτα Ποιήματα 1882-1923*. Φιλολ. Επιμ. Γ. Π. Σαββίδη (Αθήνα: Έκαρος, 1968), σελ. 183.
- 2 *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα* (Αθήνα: Ερμής, 1982), σελ. 9. Όλες οι μετέπειτα παραπομπές είναι σ' αυτή την έκδοση, οι σελίδες εντός παρενθέσεων. Ομοίως και στα άλλα τρία βιβλία των υπολοίπων ραψωδών.
- 3 *Ο Πενταδάκτυλος ο γιος μου* (Λευκωσία: Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, 1991), σελ. 2-38. Έκδοση δίγλωσση και έγχρωμα εικονογραφημένη.
- 4 *Κραυγές Ιούλη* (Λευκωσία: Τυπογραφία Στ. Λειβαδιώτη, 1995), σελ. 9-30.
- 5 Υπενθυμίζω τη σκηνή στο μυθιστόρημα *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται* όπου τα κόκκαλα των κεκοιμημένων μεταφέρονται σε σάκκο από τους πρόσφυγες για να ξαναταφούνε, «μεταφτυεθούνε», στον νέο τόπο διαμονής τους. Βλέπε Β' Κεφάλαιο.
- 6 *Μοιρασμένη Λευκωσία* (Αθήνα: Αιγέας, 1995), σελ. 11-43.
- 7 Δική μου απόδοση από τα ισπανικά.

Η ΝΕΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΗΣ ΜΟΝΑΣ ΣΑΒΒΙΔΟΥ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΤΟ ΠΕΡΙΣΣΕΥΜΑ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ

Επίκεντρο προβληματισμού της Λεμεσιανής ποιήτριας Μόνας Σαββίδου Θεοδούλου σ' ένα ανώτερο κι υπερβατικό επίπεδο σκέψης είναι η «μνήμη» στη νέα ποιητική συλλογή της με κεντρικό άξονα την ίδια την ποίηση, για την οποία θα γράψει:

«Κι η ποίηση
ένα κουτί από φίλντισι
που καρτερεί την Πανδώρα του

το χρώμα της ύπαρξης
απ' την οξειδωση της θλίψης

ένα ταξίδι
στο λαβύρινθο της μνήμης»

Το κουτί της Πανδώρας για την προσωπική έμπνευση-γραφίδα της ποιήτριας φανέρωσε η 7η κατά σειρά ποιητική της συλλογή, με τίτλο: «Το περίσσευμα της σιωπής», Λευκωσία 2003.

Το περίσσευμα μεταποιείται σε ευγλωττία ποιητικού λόγου. Το περίσσευμα της σιωπής της αναμετρά με βυζαντινή μεγαλοπρέπεια και δωρική λιτότητα το βάθος με την επιφάνεια κι αναδεικνύει τον άνθρωπο «εν επιγνώσει».

Η πρώτη επαφή του αναγνώστη, το καλωσόρισμά του δηλαδή πριν ακόμα ξεκινήσει την περιδιάβασή του στην ποίηση της Μ.Σ.Θ. είναι η προμετωπίδα με το δίστιχο: «Η σιωπή / σεβασμός στο χρόνο». Αμέσως νιώθεις την ευαισθησία, την αξιοπρέπεια, τον προβληματισμό της ποιήτριας.

Μνήμη λοιπόν και ποίηση συνυφασμένες στον αργαλειό της προσωπικής γραφίδας της ποιήτριας. Μνήμη και ψυχή, Μνήμη και όνειρο, Μνήμη και ταξίδι, Μνήμη κι έρωτας, Μνήμη και δέντρα, συναντιούνται και δένονται μεταξύ τους με την παγκοσμιότητα του φιλοσοφικού στοχασμού και με την ενότητα Μεσόγειος, εκφράζοντας συναισθήματα και αξίες πανανθρώπινες και διαχρονικές.

Η ομορφιά της σιωπής μελετά και βαθαίνει την ψυχή αλλά και την έκφραση που απορρέει από την νοσταλγία και την περισυλλογή:

1. Και δακρύξεις στην πράσινη γραμμή.
Μαρτυρία το ποίημα...
2. Και νοσταλγός της μνήμης το ποίημα
3. Επαναστάτης του πάθους
4. το διαπιστευτήριο
του ενθουσιασμού
που δεν εξαντλείται
στα περιθώρια της σιγής...

Με την πρώτη ανάγνωση αντιλαμβάνεσαι ότι η ποίηση της Μ.Σ.Θ. είναι καθρέφτης και καθρεφτίζεται σ' αυτή, σε μεταμορφώνει σε στοχαστικό «δύτη», σε μεταφέρει στο έγκλειστο, εσώτατο, μαγευτικό χώρο του βυθού της ψυχής. Μια σιωπή που ξεδιπλώνει αλλεπάλληλες πτυχές του έσω κόσμου, που γίνεται θαλασσινό πανί για να ξανοιχτείς μέσα στον εαυτό σου. Να περιδιαβείς το είναι σου, γνωρίζοντας το είναι της ποιήτριας.

Η ποίηση αναδύεται από το στοχασμό και τη φιλοσοφική διάθεση για τη μνήμη, τη λειτουργία της, το ρόλο της και τη σημασία της για τον άνθρωπο και για το μέλλον.

«Κι αν δεν είναι η μνήμη
η πηγή
τότε είναι το μέλλον που μιλά
με οράματα και θάματα
άχρονα
κλεμμένα από τη νοσταλγία
που γεννά εκείνη.»

Και αλλού:

«Αντίδοτο στο θάνατο
η μνήμη
μεταξένια κλωστή
σαΐτιά στο αύριο»

Η Μ.Σ.Θ. ανήκει όπως οι περισσότεροι γνωρίζουν, στην καταξιωμένη γενιά ποιητών της Κύπρου. Γεννημένη στη Λεμεσό από Μικρασιάτες γονείς με μια προσοδοφόρα εκπαιδευτική προσφορά καταθέτει ποιητικό λόγο, στον οποίο δεσπόζει η ιστορική μνήμη μέσα σ' ένα τραυματικό ιστορικό σκηνικό:

«Κυκλοφορώ με μοιρασμένο πρόσωπο
με την όψη ραγισμένη
μ' ένα βαθύ ρήγμα
και κανείς δεν φαίνεται να το προσέχει»

«Η ενδοχώρα της μνήμης
θα γίνει
η προσφυγιά της ηλικίας
σ' ένα ακροθαλάσσι ή μια πράσινη γραμμή
μια μαγική μυθολογία»

Επώδυνη η ιστορικότητα της σημερινής πραγματικότητας για την ψυχή της, που ανταποκρίνεται στην ψυχή μας μέσα από τους στίχους της. Την αποκαλύπτει μ' ένα ποιητικό λόγο εσωτερικότητας καιρίο, από τα γεγονότα, που την διαποτίζουν με τον καημό του σπαραγμένου Ελληνισμού. Ένα Ελληνισμό που τον βιώνει από την πορεία της συλλογικής ζωής με όραμα και αισιοδοξία για το δίκιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικά όπως φαίνεται και στα ποιήματα *Κερύνεια I*:

«Ονειρεύομαι
ως άσκηση και νηστεία
Ονειρεύομαι

ως τρόπο ζωής κι επιλογή
 Ονειρεύομαι
 ως αντίσταση και διεξοδό

για τη γυμνή αλήθεια
 που δεν είναι όνειρο

.....
 Την Κερύνεια

.....
 κελλί προσευχής που αναμένει ορθρινή
 την ελπίδα
 Του δίκην σημαία
 στο κάθε φωνήεν αξεδίπλωτη
 τ' όνομά της»

Και στο *Κερύνεια II*:

«Τελετή το ταξίδι ευπλοίας
 που ατέλειωτη μένει
 σαν ξυπνώ

 ο πλωτάρχης εγώ του ονείρου
 ο φυγάς
 ο φευγάτος
 ο πρόσφυγας
 στο νησί το μισό»

Το ιστορικό βίωμα γίνεται χρέος που την στρατεύει να γίνει ο αγγελιοφόρος και ο εκφραστής που θα καταθέσει τη λειτουργία της μνήμης, μιας μνήμης, η οποία πρέπει να μεταφερθεί άσβεστη και αναλλοίωτη στις νεότερες γενιές.

Μέσα απ' την ποιότητα της ποιητικής συνάντησης αλλά και τη συντροφοτικότητα των στίχων της Μ.Σ.Θ. ενηλικιώνεσαι, εισχωρείς σ' ένα χώρο και κόσμο που κινείται ανάμεσα στην πραγματικότητα και το όνειρο, που γεννά εκείνη:

«Ένα δευτερόλεπτο μνήμης
 συναγερμός ονείρων

 Ένα δευτερόλεπτο μνήμης
 και παρελαύνουν τα οράματα
 ιστορώντας το μέλλον
 που ταξιδεύει».

Και το ποίημα με τίτλο «Ένα δευτερόλεπτο μνήμης» τελειώνει αισιόδοξα, γιατί η ποιήτρια μέσα απ' το δικό της σπαραγμό και πόνο προσφέρει την προσδοκία με κατάφαση χωρίς χαραγματιά ή υποψία διάψευσης:

«Ναι
 Όταν η μνήμη έχει το προβάδισμα
 υφαίνονται τα όνειρα
 από μετάξι»

Η ποίηση της Μ.Σ.Θ. είναι ποίηση υπαρξιακή, που την καθορίζουν οι άξονες του συμβολισμού, του μεταφυσικού-υπερβατικού και του ελλειπτικού. Λέξεις – κλειδιά ξεκλειδώνουν ψυχικό τοπίο παραπέμποντάς σε μ' αυτό τον τρόπο σ' ένα προσωπικό ποιητικό κώδικα που τον συντροφεύει η μνήμη.

Μια διαρκώς ανανεωμένη εκφραστική που σφραγίζει μια εκ βάθους δυναμική, που αποδρά και διαρρηγνύει το κέλυφος της καθημερινότητας. Στην ποίηση της Μ.Σ.Θ. έχουμε ένα έρωτα που διαπερνά το σώμα της φθοράς και προσλαμβάνει μυστικές και μυστικιστικές ονειρικές διαστάσεις. Παράλληλα, με αμεσότητα αποδεσμεύει και προσδίδει τη δυνατότητα της διαφυγής, της αλήθειας με ολιγόστιχα ποιήματα για το ταξίδι της ζωής. Η ποιήτρια συμβουλεύει:

«Πάρε στο ταξίδι
και την προσωπική σου αλήθεια..

Η απόδραση συντελείται μέσα από τη μνήμη του ταξιδιού παράλληλα με τη δυναμική του έρωτα, αφού έχουν αμφίδρομες διαδρομές. Έρωτας, ταξίδι, μνήμη διαπερνούν και αξιοποιούν τα ποιητικά τοπία, αφήνοντας το σαγηνευτικό απόσταγμα, το συνοπτικό, το ιερό, το εύοσμο:

«Κι όταν σε μελετώ
με ταξιδεύεις»

Και αλλού:

«Το ταξίδι
διαρκεί πέρα από τη μνήμη
Νικητής της αβύσσου».

Οδοιπορεί με αξεδίψαστο λυρικό πάθος στα ανθρωπογραφικά τοπία της ψυχής με υποβλητική περιρρέουσα ατμόσφαιρα που δημιουργεί στην κλίμακα των συναίσθημάτων

«Τάραχος ψυχής
στην ανάμνηση του μίσους
τρικυμία που κτυπά στους κροτάφους
Ρεύματα που υπερχειλίζουν την αναπνοή»

μα και με πλήρη συνείδηση για την τραγωδία της ανθρώπινης ύπαρξης:

«Πώς αυξάνουν οι θλίψεις
με τη γνώση της μοίρας
των ανθρώπων»

Την ενότητα «Ψυχή και μνήμη» την κλείνει με το πιο τρυφερό συναίσθημα, που δυναμιτίζει τη γυναικεία προσφορά και που ταυτόχρονα γίνεται επώδυνη για να εκτοξευθεί λυτρωτικά η παρουσία-θύμηση της μάνας που έχει φύγει. Παραμονεύει όμως αποτυπωμένη, πού αλλού, στο ανεξίτηλο της μνήμης:

«...να ξεχαστεί η μάνα, η κόρη, η αδερφή
ν' αναδυθεί η γυναίκα

που κέρδισε τη μοναξιά της
σταλιά – σταλιά τη μνήμη»

Η ποιήτρια ανοίγει σε βάθος διάλογο με τον ίδιο τον εαυτό της, ταυτόχρονα όμως και με τον κάθε αναγνώστη της. Αιχμαλωτίζει θελκτικά στις φωτοσκιάσεις της Μεσογείου, που γίνεται κοινός τόπος αναφοράς και συνάντησης μιας μακρόχρονης ιστορικής πορείας με παλμούς ύπαρξης διαφορετικών λαών και πιστότητας στη δημιουργία οποιασδήποτε καλλιτεχνικής μορφής – έκφρασης:

«Μας ενώνει η Μεσόγειος
Πόσων ανθρώπων
η μνήμη
κοιμάται και ξυπνά στη θάλασσα».

Πραγματοποιεί με περιεκτική λιτότητα και λεκτική ευστοχία την εικόνα της Μεσογείου, της θάλασσας, κοιτίδας της ιστορίας και του πολιτισμού με τους απόηχους των καμίων της:

«Θάλασσα
Συσσωρευμένη μνήμη
κι ο φλοίσβος της
οι καημοί των κυμάτων»

Με γλυπτική εκφραστικότητα η ποιητική φλέβα της ποιήτριας μετατρέπεται σε στοχαστική αισθαντική αποφθεγματικότητα, που οδηγεί σε μια σπάνια συμπύκνωση νοημάτων π.χ. για τη φιλία, που είναι τίτλος και 4 ποιημάτων (επιγραμματική χωρίς λεξιλογικούς στολισμούς λέει):

«Φιλία
είναι το άπειρο της καρδιάς
που διαθλάται
από την ευεργεσία
του αυτάδελφου ταξιδιού
μες στο σύμπαν».

Απ' τον καθρέφτη της μνήμης, που διαθλάται και αναπαράγει τον κόσμο της πραγματικότητας δε μπορούσε να λείπει η συγκίνηση που προσφέρουν τα δέντρα και η σχέση τους με την ποιήτρια. Για τα δέντρα έχει γράψει πολλά ποιήματα και στις προηγούμενες ποιητικές της συλλογές. Η ποιητική σύλληψη των δέντρων, που μορφοποιούνται απ' την πέννα της Μ.Σ.Θ. σε συμβολοποιημένες παραστάσεις, αποδίδει τη σημασία τους για τον τόπο, γιατί τα δέντρα για τη Μ.Σ.Θ. είναι πατρίδα.

«Το χώμα
από τις εποχές των δέντρων
δίνει νόημα
στη μνήμη του τοπίου»

Από τα ανθρωπιστικά μηνύματα της ποίησης της Μ.Σ.Θ. δε μπορούσε να λείπει η «δωρεά» για να καταπολεμήσει έτσι τη θολούρα και τη σημερινή ισοπεδωτική χλιδή,

την εξαθλίωση του σημερινού ανθρώπου. Ακόμα το ανίερο του αμοραλισμού, του ληστρικού πολιτισμού και της εγωιστικής ατομικότητας. Όλα αυτά ανατρέπονται με την παρακλητική ευγενική προσταγή των στίχων:

«Μείνε στην αγάπη
Υπηρέτησε την ανθρώπινη σχέση»

Η τελευταία δωρεά της το ποίημα με τίτλο «Δωρεά Γ'» στους αναγνώστες – ακροατές της ποίησης, για την Ποίηση:

«Δύσκολη η παρουσίαση
των εύθραυστων εμπειριών
από το στόμα του ποιητή
στ' αυτί του κάθε ακροατή.
Οδυνηρή η διόδος
από την πύλη της μοναξιάς
στην πύλη της αγοράς».

Το πνευματικό κλίμα της ποιήτριας έντονο, με βαθειά διείσδυση στον εσωτερικό κόσμο, κοφτερό νυστέρι για την κατάκτηση και της πιο μυστικής εσωτερικής εντελέχειας δε φοβάται να ομολογήσει, να ξεγυμνώσει, και να αποκαλύψει με την πέννα της τα αληθινά και γνήσια αισθήματα και να αντιμετωπίσει κατευθείαν και κατάματα την απειλή, τον κίνδυνο, τον εφιάλη, που προκαλούν τον φόβο «που καρφώνεται στο πλέγμα» και απλώνει τα πλοκάμια του. Η ποιήτρια δίνοντας του υπόσταση τον αποστασιοποιεί, τον αποδυναμώνει και λειτουργεί λυτρωτικά:

«Ο φόβος
για το επόμενο βήμα
εστία προσοχής
για πυροδότηση κατά του στόχου»

Δεν μπορώ να κλείσω το ποιητικό ταξίδι στην υποβλητική σιωπή της ψυχής και του στοχασμού της Μ.Σ.Θ., που είναι μια κατάκτηση της εκφραστικής και μορφοπλαστικής απόδοσης χωρίς ν' αναφέρω τα 24 Χαϊκού της, που αποτελούν την τελευταία ενότητα της ποιητικής συλλογής «Το περίσσευμα της σιωπής». Η ποιήτρια είναι απ' τις πρώτες και λίγες Κυπρίες που έχουν καταπιαστεί μ' αυτό το είδος της ιαπωνέζικης ποίησης. Καταθέτει 33 Χαϊκού, τα οποία χωρίζει σε θεματικές κατηγορίες και τα αφιερώνει του Έρωτα, της Φύσης, της Πατρίδας, της Ποίησης και της Μνήμης. Επίσης 3 με τα οποία δήλωσε το παρόν της στη Συνάντηση για την 36η Επέτειο Μνήμης Χιροσίμα, που έγινε στο Κιότο της Ιαπωνίας το Σεπτέμβριο του 2002. Δέκα από τα Χαϊκού της ποιήτριας περιλαμβάνονται στην Παγκόσμια Ανθολογία Χαϊκού «Τα φύλλα στο δέντρο ξανά», Αθήνα 2002, εκπροσωπώντας την Κύπρο ανάμεσα σε 49 χώρες μαζί με τρεις άλλες κύπριες ποιήτριες.

Η ποίηση της Μ.Σ.Θ., ποίηση που εκφράζει μνήμες μιας αληθινής ζωής με ορόσημα, με προσδοκίες, μ' όνειρα, με ρωμαλέα δημιουργική και αισθαντική γραφή, είναι μια ταπεινή, ειλικρινής και προπάντων γνήσια κατάθεση ψυχής!

ΤΟ ΓΕΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ

Το γέλιο (ο «Γέλως») κατά την Ελληνική Μυθολογία ήταν δώρο της θεάς Αφροδίτης προς τους ανθρώπους, μαζί με τον Έρωτα (ηδονή) και τον Ίμερο (αγάπη) αφού ο Έρωτας και ο Ίμερος ήταν παιδιά της.

Αν το γέλιο είναι η αποκάλυψη της ευφροσύνης, της έκδηλης χαράς, της αχαλίνωτης αντίδρασης προς κάτι το ξαφνικά φαιδρό ή κωμικό, το χαμόγελο είναι ένα μυστήριο λίγο-πολύ ανερμήνευτο. Συχνά δεν υποψιάζεσαι καθόλου τι βρίσκεται πίσω απ' αυτό. Είναι απλώς τυπικό, που διευκολύνει τις διαπροσωπικές σχέσεις ή είναι απατηλό για να παγιδεύσει την αγαθή σου προαίρεση; Είναι υποκρισία κάποιου που στο βάθος σε μισεί ή είναι κάλπικο νόμισμα συναλλαγής; Είναι μια ανειλικρίνεια όπως αυτή που στέλναμε στον φωτογράφο ή όπως αυτή που μας στέλνει μια αεροσυνοδός ή ένα μοντέλο; Είναι η προσποίηση συμπάθειας στον ασυμπάθιστο ή ευαρέσκεια που σκεπάζει μια δυσαρέσκεια; Είναι η ειρωνεία για μια απαράδεκτη συμπεριφορά ή είναι το σήμα ενός θάρρους που δίνουμε σ' ένα άτομο άτομο; Είναι το καλοσυνάτο χαμόγελο ενός ιερέα ή είναι το δόλωμά του για να σε προσηλυτίσει στην πίστη του;

Το χαμόγελο μπορεί να είναι ένα εκφραστικό γέλιο παροδικό ή να εγκατασταθεί μόνιμα στο πρόσωπο – σαν δερματικό νόσημα – ακόμη και σε περιπτώσεις που θα πρέπει να πάρει τη θέση του το κλάμα. Άλλοτε πάλι το χαμόγελο μπορεί να είναι η σφραγίδα του σαρκασμού για τη χαρά ή την τύχη κάποιου προσώπου, ως μορφασμός αποδοκιμασίας.

Το χαμόγελο κάποτε φωτίζει όχι τις θετικές πλευρές ενός προσώπου ή πράγματος για να τις επιδοκιμάσει, αλλά φωτίζει τις αρνητικές πλευρές: τις σκιές, όπως ακριβώς κάνει το χιούμορ, που (με την διακριτική του δηκτικότητα) δεν προκαλεί το γέλιο (όπως το κωμικό) αλλά την περιίσκηση και τον στοχασμό, έτσι που η αστείότητά του σε μελαγχολεί..

Κάποτε πάλι τα αμφιθυμικά συναισθήματα μας ξαφνιάζουν. Το κλάμα μας μπορεί σιγά-σιγά να λιγοστεύει, να λειώνει και ανεπαίσθητα να μεταβληθεί σε γέλιο, λες και ο ψυχισμός μας προσπαθώντας να υπερκεράσει το τραγικό ολισθαίνει προς το κωμικό.

Συχνά το χαμόγελο είναι υπαινικτικό μιας αντίρρησης ή δηλωτικό κάποιας αποστροφής.

Συνεχίζουμε με μερικές προσωπικές μας σκέψεις για το γέλιο και τη φαιδρότητα.

- Όταν η μητρική σου γλώσσα είναι οι στεναγμοί, πολύ δύσκολα μαθαίνεις την ξένη γλώσσα του γέλιου.
- Το χαμόγελο ξεκίνησε σαν μια πηγαία έκφραση χαράς, και κατέληξε σε μιαν υποκριτική έκφραση συναλλαγής.
- Οι περισσότεροι απ' αυτούς που γελάνε στο δρόμο, είναι ευχαριστημένοι γιατί έλυσαν τα προβλήματά τους... με λάθος τρόπο.

- Τα υπερβολικά γέλια μοιάζουν με τα υπερβολικά λόγια. Ευτελίζουν τόσο το υποκειμένο όσο και το αντικείμενο της ευθυμίας.
 - Τα πιο ειλικρινή χαμόγελα κατάντησαν να 'ναι τα χαμόγελα των πορτραίτων στους τοίχους μας.
 - Οι περισσότεροι που πάνε μονάχα στο ελαφρό θέατρο (για ν' αγοράσουν γέλιο) δεν πάνε γιατί στερούνται στη ζωή τους το γέλιο, αλλά γιατί το έχουν μοναδική πνευματική τους τροφή.
 - Πρέπει να ξέρεις όλες τις γλώσσες του κόσμου για να μπορέσεις να συνεννοηθείς μ' όλον τον κόσμο. Εκτός κι αν ξέρεις να χαμογελάς (αυτή την πανανθρώπινη γλώσσα).
 - Το χαμόγελο είναι το κλειδί που ανοίγει όσες πόρτες δεν μπόρεσε η δύναμη ν' ανοίξει.
 - Ο άνθρωπος που δεν ξέρει να γελά, δεν πρέπει να γίνεται ούτε δάσκαλος, ούτε γιατρός.
 - Το γέλιο ενώνει τους ανθρώπους χωρίς βία. Το δάκρυ τους αδελφώνει κάτω από βία.
 - Το κλειδί για όλες τις κλειδωμένες καρδιές είναι το χαμόγελο.
 - Περισσότερο απ' το αεροπλάνο και την τηλεόραση, την απόσταση ανάμεσα στους ανθρώπους την ελαττώνει το χαμόγελο.
 - Της πικροδάφνης ο ανθός είναι ομορφότερος από της δάφνης. Του πικραμένου το χαμόγελο είναι καλύτερο απ' του χαρούμενου το γέλιο.
 - Εκείνο το πικρό χαμόγελο που θέλει να κρύψει τον πόνο, είναι πιο σοφό και ευαίσθητο απ' το ανθρώπινο χαμόγελο της χαράς.
 - Κακό σημάδι αυτό: Ενώ απ' όλα τα ζωντανά πλάσματα μόνον ο άνθρωπος μπορεί να γελάει, ο σύγχρονος άνθρωπος δεν γελάει πια.
 - Υπάρχουν γέλια που προκαλούν κλάματα και κλάματα που προκαλούν γέλια.
 - Το ειρωνικό γέλιο που γεννιέται από τον φθόνο (με σαρκασμό) δεν έχει καμιά συγγένεια με το γέλιο που γεννήθηκε απ' το αστείο (με ευθυμία).
 - Με το γέλιο μας πρέπει ν' απαντούμε στις γελοιοότητες των γελοίων.
 - Το δυνατό, το μεγάλο, το συνεχές το «κακαριστό» γέλιο (που παρομοιάστηκε ως «ήχος καιομένων ακανθών υπό τον λέβητα») το κατηγορήσαν οι φιλόσοφοι. Αναφέρονται μερικές χαρακτηριστικές επισημάνσεις:
- «Γέλωσ συνεχής καί μέγας, κακίων θυμοῦ ἐστί. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἑταίραις ἀκμάζει, καί παίδων τοῖς ἀφρονεστέροις». Δίων (Στοβ. ΟΔ' 60)
- «Νέος ὢν ὁ Πλάτων, οὕτως ἦν αἰδήμων καί κόσμιος, ὥστε μηδέποτε ὤφθη γελῶν ὑπεράγαν». Ηρακλείδης (Διογ. Λαερτ. Β' 26)

- «Μωρός ἐν γέλωτι ἀνυποῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Φρόνμιος δέ, μόλις ἤσυχῃ
 μειδιάσει». Σειρὰχ (ΚΑ' 20)
- «Τῶν γὰρ ἀπαιδευτῶν καὶ τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ σχῆμα θορυβῶδες». Ερμείας
 (Σχόλια εἰς Θεαίτητον).

ΙΑΣΟΝΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ 1955-1959

*Μικρὴ στιγμή χαρᾶς μὲς τὴν ἐπίπεδη ἱστορία τῆς μέρας
 ὁ τοῖχος μὲ τὴ λέξη «ἐλευθερία»
 τὴν ἔγραψε ἡ ψυχὴ τῶν δώδεκα Μαΐων
 σὲ μιὰ ἐποχὴ τῆς Κύπρου.
 Ὁ θάνατος τὰ πάντα δὲν ξεγράφει.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΣΤΙΚΟ

*Θλίψη αρτίζει τα του απογεύματος.
 Χάνονται μέσα στην ομίχλη
 άνθη περίτεχνα,
 ιβίσκοι, ορχιδέες, βιόλες,
 ντυμένα με τις χάρες όλες.
 Σβήνουν χλωμά τα ηλιοβασιλέματα
 πέφτουν μέσα στη λίμνη οι ώρες.
 Τα μάτια αθώα των στίχων μου
 δακρύνουνε απαρηγόρητα
 γιατί την Ομορφιά για μια στιγμή την κοίταξαν
 και τρελαμένα μεσ' στους κανθούς τους
 τριγυρίζουν από τότε.*

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

CONSIDERAZIONI SU *LA DISTRUZIONE DI GERUSALEMME* DI Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

Δ. Σολωμός, autore del famoso "Ύμνος εις τὴν Ἐλευθερίαν, tra il 1815 ed il 1818, compose in lingua italiana il primo canto (259 versi in terzine dantesche) d'un poemetto rimasto incompiuto, intitolato *La distruzione di Gerusalemme*, una *Ode per prima messa* (dieci strofe, ciascuna di dieci versi polimetrici, di cui solo il primo rima col terzo) ed alcuni sonetti (due *su lo stesso soggetto* dell'*Ode*, uno *in lode d'un fabbricatore d'organi* ed un quarto *per nozze*). Scritti tutti successivi ai primi *Inni Sacri* di Alessandro Manzoni ed alle cantiche più famose di Vincenzo Monti.

Infatti i primi *Inni Sacri* del Manzoni: *La Resurrezione, Il Nome di Maria, Il Natale e La Passione*, furono pubblicati a Milano nel 1815, per i tipi della stamperia di Pietro Agnelli. Precisamente quando l'autore, nato a Milano il 7 marzo del 1785, aveva trent'anni e Σολωμός, nato a Zante l'8 aprile del 1798, era matricola diciassettenne della facoltà di giurisprudenza dell'Università di Pavia. Il Monti, nato il 19 febbraio del 1754 ad Alfonsine, in terra di Romagna, ne aveva 61 e *le cantiche* che gli avevano procurato fama di Dante redivivo, la *Basvilliana* e la *Mascheroniana*, rispettivamente risalivano al 1793 ed al 1801. Nella prima condannò gli eccessi della Rivoluzione francese; nella seconda, in polemica con *gli astuti mercanti della libertà*, esaltò Lorenzo Mascheroni e con lui Giuseppe Parini, Alessadro Verri e Cesare Beccaria.

Ιάκωβος Πολυλάς, uno dei più cari discepoli di Solomòs, scrive che al giovanetto di Zante forse fu dato di avvicinare Alessandro Manzoni, che da poco aveva pubblicato gli *Inni Sacri*, tramite Ανδρέας Μουστοξύδης (1785-1860), storico di Corfù ed autore d'una traduzione in italiano di Erodoto, il quale viveva a Milano. Πολυλάς racconta pure che Σολωμός a Milano conobbe e vide spesso il Monti, al quale non garbava l'ardire critico del giovane greco, che, quantunque suo sincero ammiratore, non si astenne dall'esternargli la propria opinione sulla poesia. Infatti la volta in cui Σολωμός diede la sua interpretazione d'un passo di Dante, Monti irritato gli disse: "*Non bisogna pensare molto, ma sentire e sentire*". Al che il giovane rispose: "*Prima la mente deve concepire con forza, poi il cuore deve sentire con passione ciò che la mente ha concepito*" ("*Δεν πρέπει τινάς να συλλογίζεται τόσο, πρέπει να αισθάνεται, να αισθάνεται*" του είπε ο Μόντης ερεθισμένος και ο Σ. του απάντησε: "*Πρέπει πρώτα με δύναμη να συλλάβει ο νους κι έπειτα η καρδιά θερμά να αισθανθεί ό,τι ο νους εσυνέλαβε*" (Προλεγόμενα, in *Άπαντα* di I. Πολυλάς, Atene 1959, σσ. 101-102). Pertanto pare verosimile che il giovane abbia voluto dare all'anziano letterato e poeta italiano prova della fondatezza delle proprie convinzioni componendo in italiano ed in terzine dantesche, come le cantiche dello stesso Monti, **La distruzione di Gerusalemme** (Δ. Σ., *Άπαντα*, τ.β', Πεζά και Ιταλικά, Έκδοση Σημειώσεις Λίνου Πολίτη, β' έκδοση). Leggendone i versi (in tutto 259, poiché, com'è noto, l'opera non andò oltre il primo canto), grazie all'esperienza e alle conoscenze da noi acquisite con l'insegnamento pluriennale di letteratura italiana negli istituti superiori, abbiamo immediatamente percepito che il giovane, dotato di grande sensibilità e dalla natura predisposto allo studio delle lettere, assimilò in pochi anni, facendolo proprio, l'italiano letterario attraverso la lettura dei nostri autori da Dante ai viventi.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΤΟΥ Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ

Ο Διονύσιος Σολωμός, ποιητής του περίφημου *Ύμνου εις την Έλευθερίαν*, συνέθεσε στην Ιταλική, μεταξύ 1815 και 1818, το πρώτο canto (ΰσμα) (259 στίχοι σε δαντικές τερτσίνες) ενός ποιήματος, που έμεινε άσυμπλήρωτο, με τον τίτλο *La distruzione di Gerusalemme* (*Η καταστροφή της Ιερουσαλήμ*), με *Ώδή για πρώτη λειτουργία* (δέκα δεκάστιχες στροφές σε πολυμετρικούς στίχους, από τους οποίους μόνο ο πρώτος με τον τρίτο όμοιοκαταληκτούν) και μερικά σονέττα (δύο πάνω στο ίδιο θέμα με την *Ώδή*, ένα για έναν κατασκευαστή μουσικών οργάνων και ένα τέταρτο για γάμο). Όλα γραμμένα άμέσως έπειτα από τους *Inni Sacri* (*Ύμνους*) του Alessandro Manzoni και τά υπό ξακουστά άσματα του Vincenzo Monti.

Πραγματικά οί πρώτοι *Ύμνοι* του Manzoni: *Η Ανάσταση*, *Τό όνομα της Μαρίας*, *Η Γέννηση* και *Τό Πάθος*, δημοσιεύθηκαν στο Μιλάνο τό 1815 από τό τυπογραφείο του Pietro Agnelli. Ακριβώς όταν ο ποιητής, γεννημένος στο Μιλάνο στις 7 Μαρτίου 1785, ήταν τριάντα χρονών και ο Σολωμός, γεννημένος στη Ζάκυνθο στις 8 Απριλίου 1798, ήταν δεκαεφτάχρονος πρωτοετής φοιτητής στη νομική σχολή του πανεπιστημίου της Παβίας: Ο Monti, γεννημένος στις 19 Φεβρουαρίου 1754 στο Alfonsine στην περιοχή της Romagna, ήταν έξητταετής χρονών και τά άσματά του, ή *Basvilliana* και ή *Mascheroniana*, που του είχαν έξασφαλίσει τή φήμη του *αναστηθέντος Δάντη*, ανήκαν αντίστοιχως στο 1793 και στο 1801. Στο πρώτο καταδίκαζε τις ακρότητες της γαλλικής Έπανάστασης ενώ στο δεύτερο, με πολεμική διάθεση απέναντι στους δόλιους εμπόρους της έλευθερίας, εκθείαζε τον Lorenzo Mascheroni και μαζί του τον Giuseppe Parini, τον Alessandro Verri και τον Cesare Beccaria.

Ο Ίάκωβος Πολυλάς, ένας από τους αγαπημένους μαθητές του Σολωμού, γράφει ότι στον νεαρό από τη Ζάκυνθο είχε ίσως δοθεί ή ευκαιρία να πλησιάσει τον Alessandro Manzoni, ο οποίος μόλις είχε δημοσιεύσει τους *Inni Sacri*, μέσω του Άνδρέα Μουστοξυδή (1785-1860), ιστορικού από την Κέρκυρα, που ζούσε τότε στο Μιλάνο, και μεταφραστή του Ηρόδοτου στην Ιταλική. Ο Πολυλάς άφηγείται ακόμα ότι ο Σολωμός στο Μιλάνο γνώρισε και συναντούσε συχνά τον Monti, στον όποιο δεν άρεσε ή κριτική τόλμη του νεαρού Έλληνα, ο όποιος, άνκαι ειλικρινής θαυμαστής του, δεν απέφευγε να εκφράζει σ' αυτόν τή γνώμη του για τήν ποίηση. Και σε μιá περίπτωση, στην όποία ο Σολωμός έδωσε τή δική του έρμηνεία σε ένα χωρίο του Dante, ο Monti του είπε με άγανάκτηση: *Δέν πρέπει τινάς να συλλογίζεται τόσο, πρέπει να αισθάνεται, να αισθάνεται*, του είπε ο Μόντης ερεθισμένος και ο Σολωμός του άπάντησε: *Πρέπει πρώτα με δύναμη να συλλάβει ο νοϋς κι έπειτα ή καρδιά θερμά να αισθανθεί ό,τι ο νοϋς συνέλαβε* (Ι. Πολυλάς, Προλεγόμενα στα *Άπαντα* του Δ. Σολωμού, Άθήνα 1959, σσ. 101-102). Ός εκ τούτου φαίνεται πιθανόν ότι ο νέος θέλησε να δώσει στον ήλικιωμένο Ιταλό λόγιο και ποιητή μιάν απόδειξη της σοβαρότητας των άπόψεών του, συνθέτοντας στην Ιταλική και σε δαντικές τερτσίνες, όπως τά άσματα του ίδιου του Monti, τήν *Καταστροφή της Ιερουσαλήμ* (Δ. Σολωμού, *Άπαντα*, τ.Β., *Πεζά και Ίταλικά*, Έκδοση-Σημειώσεις Λίνου Πολίτη, Β έκδοση, *Ίκαρος*, 1969). Διαβάζοντας τους στίχους αυτού του έργου (συνολικά 259, άφου, όπως ήδη σημειώθηκε, τό έργο δεν προχώρησε πέρα από τό πρώτο άσμα), χάρις στην πείρα και στις γνώσεις που άποκτήσαμε με τήν πολύχρονη διδασκαλία της Ιταλικής λογοτεχνίας στα λύκεια, αντίληφθήκαμε άμέσως ότι ο νέος, προικισμένος με μεγάλη ευαισθησία και με μιá προδιάθεση στη μελέτη των γραμμάτων, άφομοίωσε μέσα σε λίγα χρόνια, κάνοντάς τήν δική του, τήν Ιταλική της λογοτεχνίας, με τό διάβασμα των ποιητών μας από τον Dante ως τους συγχρόνους του.

La distruzione di Gerusalemme, infatti, non solo presenta immagini e spunti presi dal Vecchio e dal Nuovo Testamento, presenti pure nei nostri autori, come nel Manzoni degli *Inni sacri*, allo scopo di aderire alla storia ed alla tradizione, ma soprattutto dal Monti (in particolare dalla *Basvilliana*).

Monti la scrisse in occasione dell'assassinio di Ugo Basville, propagandista delle idee repubblicane, ucciso dalla plebe romana, aizzata dai sanfedisti. Nel poemetto immagina che un Angelo strappi l'anima di Basville all'Inferno e la porti in cielo, perché, assistendo di lassù agli eccessi sanguinari della Rivoluzione francese, possa espiare le sue colpe di rivoluzionario. L'anima, infatti, prova orrore e pietà per lo scempio ed i delitti consumati, in nome d'un falso progresso, dentro Parigi, nella quale, mentre il re Luigi XVI sale rassegnato sul palco della ghigliottina, si aggirano il Pianto, la Fame, la Discordia, la Morte e la Guerra. Quando poi l'anima del decapitato sovrano sale in cielo, le due anime si incontrano e quella del rivoluzionario si prostra dinanzi a quella del re. L'opera si interrompe con la descrizione delle nazioni che si armano per punire la Francia regicida.

Σολωμός lesse certamente l'opera del Monti e volle con ogni probabilità emularlo con **La distruzione di Gerusalemme**, descrivendovi un altro regicidio, quello di Gesù, il Re dei Re. In una Gerusalemme più o meno simile alla Parigi della *Basvilliana*, presa a modello pur con una notevole autonomia creativa, cosa che non può dirsi della lingua, in quanto vi si colgono vocaboli ed espressioni di accatto dalla lingua letteraria.

I suoi sonetti, invece, più che ricordare analoghi scritti del Monti, autore di sonetti e cantiche celebrativi di questo o quell'evento, in particolare di nozze illustri (dalla lunga cantica del 1781, *per le nozze* del nipote del papa Pio VI, il conte Braschi, con Costanza Falconieri, intitolata *la Bellezza dell'universo*, alla lirica del 1810 *per le nozze di Napoleone* con Maria Luigia), devono ascrivarsi alla poesia di occasione molto di moda nell'Italia dell'Arcadia, al punto che la coltivò anche chi la condannò e cioè il grande Giuseppe Parini, sacerdote e poeta (1729-1799), al quale si deve la canzone *Le nozze*, del Marchese Carlo Malaspina con la contessa Teresa Montanari, nonché un sonetto fustigatore dell'andazzo, nel quale tra l'altro si legge:

*Deh, maledette usanze indiavolate!
Possibile che dottor non si incoroni,
Non si faccia una monaca, o un frate
Senza i sonetti, senza le canzoni?*

(G. Parini, *Odi e sonetti*, a cura di Ettore Allodoli, Torino U.T.E.T., 1927, p. 141).

Stando alla testimonianza di Πολυλάς (p. 102 di Ἀπαντα), Σολωμός conobbe il discepolo prediletto del Parini, il poeta Giovanni Torti (1774-1852). Pertanto è più che probabile che ne abbia letto le pubblicazioni anteriori al 1818, anno del suo rimpatrio: la *Visione* (1802), in cui Torti esalta Parini, e *L'epistola sui sepolcri* (1808), in cui raffronta Pindemonte e Foscolo. Conobbe anche il critico cremonese Giuseppe Montani (1789-1833), monaco barnabita, poi prete secolare dal 1810, a seguito della soppressione degli ordini religiosi, autore d'una sola silloge poetica giovanile: *I fiori*, edita nel 1817. Un peccato non averli potuto, per una serie di motivi, consultare, così come è stato per gli scritti del Torti. Ci pare logico ritenere che, quando il giovane poeta rimpatriò, tra i libri

Πράγματι, *Ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ* δεν παρουσιάζει μόνο εἰκόνες καὶ μοτίβα παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, παρόντα καὶ στοὺς δικούς μας ποιητές, ὅπως στὸν Manzoni τῶν *Inni Sacri*, γιὰ νὰ μείνει πιστὸς στὴν ἱστορία καὶ στὴν παράδοση, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν Monti (κυρίως ἀπὸ τὴν *Basvilliana*).

Ὁ Monti τὴν ἔγραψε ἐξ αἰτίας τῆς δολοφονίας τοῦ Ugo Basville, κήρυκα τῶν δημοκρατικῶν ιδεῶν, ὁ ὁποῖος θανατώθηκε ἀπὸ τὸν ὄχλο τῆς Ρώμης, ἐξωθημένο ἀπὸ τοὺς *σανφεδιστές* (*sanfedisti*) (σ.τ.μ.: *σανφεδισμός*: φιλοκληρικὸ ἀντιδημοκρατικὸ κίνημα τοῦ τέλους τοῦ 18 αἰ. στὴν Ἰταλία). Στὸ ποίημα αὐτὸ φαντάζεται ὅτι ἕνας ἄγγελος ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν Κόλαση τὴν ψυχὴ τοῦ Basville καὶ τὴ φέρνει στὸν οὐρανό, ὥστε, βλέποντας ἀπὸ ἐκεῖ ψηλὰ τὶς ἀκρότητες τῆς γαλλικῆς Ἐπανάστασης, νὰ μπορέσει νὰ ἐξιλειθεῖ γιὰ τὰ δικά του σφάλματα ὡς ἐπαναστάστη. Ἡ ψυχὴ του, πράγματι, αἰσθάνεται φρίκη καὶ οἶκτο γιὰ τὴν αἱματοχυσία καὶ τὰ διαπραττόμενα ἐγκλήματα στὸ ὄνομα μιᾶς ψεύτικης προόδου, μέσα στὸ Παρίσι, στὸ ὁποῖο, καθὼς ὁ βασιλιάς Λουδοβίκος 17 ἀνεβαίνει ὑποταγμένος στὸ ἰκρίωμα τῆς λαμηπτόμου, τὸν περιβάλλουν ὁ Θρηῆνος, ὁ Λιμός, ἡ Ἔρις, ὁ Θάνατος καὶ ὁ Πόλεμος. Ἐπειτα, ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποκεφαλισμένου μονάρχη ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό, οἱ δύο ψυχὲς συναντῶνται καὶ ἐκείνη τοῦ ἐπαναστάτη πέφτει στὰ γόνατα μπροστὰ σ' ἐκείνη τοῦ βασιλιά. Τὸ ἔργο διακόπτεται στὸ σημεῖο τῆς περιγραφῆς τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐξοπλίζονται γιὰ νὰ τιμωρήσουν τὴ βασιλοκτόνο Γαλλία.

Ὁ Σολωμὸς διάβασε ἀσφαλῶς τὸ ἔργο τοῦ Monti καὶ θέλησε πιθανότατα νὰ τὸν ἀνταγωνισθεῖ μὲ τὴν *Καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ*, περιγράφοντας ἐκεῖ μιὰν ἄλλη βασιλοκτονία, ἐκείνη τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Βασιλέα τῶν Βασιλέων. Σὲ μιὰ Ἱερουσαλήμ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὅμοια μὲ τὸ Παρίσι τῆς *Basvilliana*, λαμβανόμενη ὡς πρότυπο, ἀλλὰ μὲ μιὰ ἀξιοσημείωτη δημιουργικὴ αὐτονομία, πράγμα πού δὲν μπορεῖ νὰ λεχθεῖ καὶ γιὰ τὴ γλώσσα, ἀφοῦ σ' αὐτὴ συγκεντρώνονται λέξεις καὶ φράσεις παρμένες ἀπὸ τὴ γλώσσα τῆς (ἰταλικῆς) λογοτεχνίας.

Τὰ σονέττα του, ἀντιθέτως, πέρα ἀπὸ τὸ νὰ θυμίζουν ἀνάλογα κείμενα τοῦ Monti, ποιητῆ σονέττων καὶ ἐγκωμιαστικῶν ἀσμάτων γι' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός, ἰδιαίτερα γιὰ διάσημους γάμους (ἀπὸ τὸ ἐκτενὲς ἄσμα τοῦ 1781 *Γιὰ τὸν γάμο* τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Πάπα Πίου 7, τοῦ κόμη Braschi μὲ τὴν Costanza Falconieri, τὴν ἀποκληθεῖσα *Ὁμορφιὰ τοῦ σύμπαντος*, μέχρι τὸ λυρικό ποίημα τοῦ 1810 γιὰ τοὺς γάμους τοῦ *Ναπολέοντος μὲ τὴ Μαρία Λουίζα*), πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν στὴν περιστασιακὴ ποίηση, ἢ ὁποῖα ἦταν τοῦ συρμοῦ στὴν Ἰταλία τοῦ ἀρχαδισμού, τόσο ὥστε νὰ τὴν καλλιεργήσει ἀκόμα καὶ ἐκεῖνος πού τὴν καταδίκασε, δηλαδή ὁ Giuseppe Parini, ἱερέας καὶ ποιητῆς (1729-1799), στὸν ὁποῖο ὀφείλεται τὸ ἄσμα *Οἱ γάμοι* τοῦ μαρκήσιου Carlo Malaspina μὲ τὴν κόμισσα Teresa Montanari, καὶ ἀκόμα ἓνα σονέττο μαστιγωτικὸ τοῦ συρμοῦ, στὸ ὁποῖο, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, διαβάζομε:

*Ἀλοίμονο, συνήθειες κακές, καταραμένες!
Μπορεῖ νὰ στεφανωθεῖ ἕνας γιαιτρός,
κάποιος νὰ γίνῃ μοναχὸς ἢ καλογεροπαίδι
δίχως σονέττα, δίχως τραγουδάκια;*

(G. Parini, *Odi e Sonetti*, ἔπιμ. Ettore Allodoli, Torino, 1927, σ. 141).

Μὲ βάση τὴ μαρτυρία τοῦ Πολυλά (*Ἄπαντα*, σ. 102), ὁ Σολωμὸς γνώρισε τὸν προσφιλεῖ μαθητὴ τοῦ Parini, τὸν ποιητὴ Torti (1774-1852). Γι' αὐτὸ εἶναι περισσότερο ἀπὸ πιθανὸν ὅτι διάβασε ὅσα αὐτὸς δημοσίευσε πρὶν ἀπὸ τὸ 1818, ἔτος τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ του: τὸ *Visione* (*Ὅραμα*) (1802), στὸ ὁποῖο ὁ Torti ὑμνεῖ τὸν Parini, καὶ τὴν *Ἐπιστολὴ πᾶνω στὰ μνήματα* (1808), στὴν ὁποῖα ἀντιπαραβάλλει τὸν Pindemonte καὶ τὸν Foscolo. Γνώρισε ἐπίσης τὸν Giuseppe Montani ἀπὸ τὴν Κρεμόνα (1789-1833), βαρναβίτη μοναχὸ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1810 ἐνοριακὸ ἱερέα, μετὰ τὴν κατάργηση τῶν θρησκευτικῶν ταγμάτων, συγγραφεὴ μιᾶς μόνο νεανικῆς συλλογῆς: *I fiori* (*Τὰ ἄνθη*), ἐκδομένη τὸ 1817. Εἶναι κρίμα πού, ἐξ αἰτίας διαφόρων λόγων, δὲν μπόρεσε νὰ τὰ συμβουλευθεῖ, ὅπως συνέβη μὲ τὰ κείμενα τοῦ

scritti in italiano avesse in valigia anche la silloge del Montani, destinata, forse, ad influenzarne le successive composizioni nella lingua di Dante.

A conferma di quanto via via osservato corrediamo di note di confronto e di rinvio il testo de **La distruzione di Gerusalemme***.

Già la nube che sotto arcano velo
Nascondeva Colui che la compose,
Per sottrarsi a quegli empì alzossi al cielo;

E giunta dove sull'ali **nembose**
La folgore scatena il volo acuto (1)
Mandò un lampo sanguigno e si nascose.

Giacea deserto il tempio, ed un canuto
Venerando ministro si sedea
All'ara appresso, addolorato e muto.

Il capo con la man si sostenea;
Pegli anni, e più pel duol che lo turbava,
Stretta la fronte in tristi solchi avea. (2)

E traendo un sospiro al cielo alzava
Le ciglia ad or ad or molli di pianto
E le gote di mesto umor bagnava.

Fuori dell'empie mura intanto
Lo stuol delle Virtudi abbandonate,
Cui squallido copria funebre ammanto

In sugli omeri sparse e scarmigliate
Le bionde chiome, ed il sembante ha ognuna
Di dolore atteggiato e di pietate. (3)

Senza far motto erravano: né l'una
Si volgea l'altra a confortar, ché avieno
Quelle fide compagne ugual fortuna.

Disdegnaro di questo dolce freno
Gli abitator di **Solima**, e formarsi (4)
Di durissima selce il cor nel seno.

Ed in braccio de' vizi abbandonarsi,
Figli impuri d'Averno, in ogni parte
Dell'infame città confusi e sparsi.

V'è l'altera Ignoranza, e l'auree carte
Svolge del divin libro, che palese
l'oscura idea dell'avvenir comparte:

Indi di sdegno le pupille accese
Gitta le sacre note, chiaramente
Allo spirto dettate e non intese.

Torti. Μᾶς φαίνεται λογικό νὰ δεχτοῦμε ὅτι, ὅταν ὁ νεαρὸς ποιητὴς γύρισε στὴν πατρίδα του, ἀνάμεσα στὰ ἰταλικά βιβλία μέσα στὴ βαλίτσα του θὰ εἶχε καὶ τὴ συλλογὴ τοῦ Montan-ti, ἡ ὁποία ἐπέπρωτο ἴσως νὰ ἐπηρεάσει τὶς κατοπινὲς συνθέσεις του στὴ γλώσσα τοῦ Dante.

Πρὸς ἐπιβεβαίωση τῶν ὅσων σιγὰ σιγὰ παρατηρήσαμε πιὸ πάνω, ἄς παραθέσομε ὑπομνηματισμένο μὲ συγκριτικὲς σημειώσεις καὶ παραπομπὲς τὸ κείμενο τῆς *Καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ*.

Τώρα πὰ τὸ σύννεφο, ποὺ κάτω ἀπὸ πέπλο μυστικὸ
ἔκρυβε Ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔπλασε, γιὰ νὰ γλυτώσει
ἀπ' τοὺς ἀνόσιους τούτους, ὑψώθηκε στὸν οὐρανό·

καὶ φτάνοντας ἐκεῖ, ὅπου ὁ **κεραυνὸς τὸ ὀρητικὸ του πέταγμα** (1)
τινάξει πύνω στῆς **καταιγίδας** τὰ φτερά,
λάμψη σὰν τὸ αἶμα κόκκινη ἀφήνοντας, ἐχάθη.

Ἔρημος ἔμενε ὁ ναὸς κι ἕνας σεβάσμιος
μ' ἄσπρα μαλλιά ἱερέας κάθονταν
πλάι στὸν βωμὸ σιωπηλὸς καὶ πονεμένος.

Ἄκουμποῦσε τὸ κεφάλι του στὸ χέρι· ἀπὸ τὰ χρόνια
καὶ πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν πόνο ποὺ τὸν τάραζε,
θλιβερὲς ζαρωματιῆς ἀυλάκωναν τὸ μέτωπό του. (2)

Κι ἀναστενάζοντας, στὸν οὐρανὸ ὕψωνε τὰ μάτια
κάθε τόσο, βουρκωμένα ἀπὸ τὸ κλάμα
καὶ τὰ μάγουλά του ἔβρεχε μὲ πικρὰ δάκρυα.

Ἔμενε ὁμως ἔξω ἀπὸ τ' ἀνόσια τείχη
τὸ πλῆθος τῶν ἀπαρνημένων Ἀρετῶν,
ποὺ πένθιμος μαῦρος μανδύας τὶς σκέπαζε·

στοὺς ὤμους τοὺς ἐπάνω τὰ ξανθὰ μαλλιά τους
σκόρπια καὶ ξέπλεκα ἦταν καὶ στῆς καθεμιᾶς τὴν ὄψη
ζωγραφισμένους ἦτανε ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψη. (3)

Τριγύριζαν χωρὶς μιλιὰ: καμμιά δὲν γύριναγε
τὴν ἄλλη νὰ παρηγορήσει, γιὰτὶ εἶχαν
ἐκεῖνες οἱ πιστὲς συντρόφισσες τὴν ἴδια τύχη.

Τῆς **Ἱερουσαλήμ** (4) ὁ λαὸς εἶχε καταφρονήσει
τὸ μαλακό τους χαλινάρι, καὶ στὸ στήθος
τὴν καρδιά του πέτρα εἶχε κάνει

κι εἶχε ἀφεθεῖ μέσ' στῶν παθῶν τὴν ἀγκαλιά,
τῶν βρωμερῶν παιδιῶν τῆς Κόλασης, ποὺ εἶχαν
παντοῦ ἀπλωθεῖ μέσ' στὴν ἀνόσια πολιτεία.

Εἶναι ἡ ὑπερφίαλη ἢ Ἀμάθεια, ποὺ γυρίζει
τοῦ θεϊκοῦ βιβλίου τὰ ἱερὰ τὰ φύλλα,
ποὺ ἀποκαλύπτουνε τοῦ μέλλοντος τὴ σκοτεινὴ εἰκόνα,

κι ἔπειτα, μὲ μάτια φλογισμένα ἀπ' τὸν θυμό,
πετάει τὰ ἱερὰ σημάδια, ποὺ ὀλοκάθαρα
ὑπαγορεύτηκαν στὸ πνεῦμα, μὰ δὲν τὰ κατάλαβε.

**V'è la Durezza, e triplice serpente
Stringendo al di lei petto il suo volume
Le va il cor dardeggiando e nulla sente.**

**V'è la Mollezza, che anche quando il lume
Splende del giorno dall'ozio conquisa
Le molli va stancando infami piume. (5)**

Tarda il guardo, e di vino il petto intrisa
**V'è l'ebbra Intemperanza che s'asside
Fra le tazze e vaneggia in folli risa. (6)**

**V'è l'Empietade in trono a cui le fide
Colpe stanno d'intorno a Dio rubelle
E il peccato vagar vede e sorride.**

E vede con bestemmie ed opre felle
Sfidar l'ultrice ira di Lui che tiene
Il governo del sole e delle stelle. (7)

Ed altri mostri assai di che son piene
Le strade, ed ogni abitator tributo
Tutto giorno di colpe a dar lor viene.

Lieve gioco è il delitto, e divenuto
D'infamia oggetto è il bene oprare, e l'urne
Sono obliate e il dì festivo è muto. (8)

**Vedi appena in alcune ore notturne
Poche femmine pie molli di pianto
Sospirar sulle tombe e taciturne. (9)**

L'innocente fanciullo persino accanto
Alla madre fra il pianto e le querele
Impara a bestemmair de' Santi il santo.

**Il bramato Messia che con fedele
Labbro prediro i sacri vati è obbietto
Di disprezzo tra il popolo infedele. (10)**

**Ed i portentanti di che fu l'aspetto
Di tutti testimon si chiaman opra
D'un Demon che gli scalda il cor nel petto. (11)**

Il buon ministro addolorato sopra
I sacri **rostri** asceso in questi accenti (12)
L'ultima volta il pio linguaggio adopra:

"Ahi qual cieco furore, o stolte genti,
Vi trascina a chiamar magiche fole
Del gran figlio di Dio gli alti portentanti?

**Εἶναι ἡ Σκληρότητα, πὺ ἕνα φίδι τρικέφαλο,
σφιγγοντας τὸ στήθος της μὲ τὸ πελώριο κορμί του,
τῆς σκληραίνει τὴν καρδιά καὶ τίποτε δὲν νιώθει.**

**Εἶναι ἡ Τρυφηλότητα, πὺ κι ὅταν τὸ φῶς τῆς μέρας
λάμπει, σκλάβα αὐτὴ τῆς ραθυμίας,
ταλαιπωρεῖ τὸ ἀπαλὸ ἀνόσιο στρῶμα. (5)**

Μὲ βαριεστημένο βλέμμα καὶ τὸ στήθος μουσκεμένο μὲ κρασιά
εἶναι κι ἡ μεθυσμένη Ἀκολασία, πὺ κάθεται ἀνάμεσα
σὲ κρασοπότηρα καὶ μὲ τρελλὰ χαχανητὰ παραμιλᾷ. (6)

**Εἶναι ἡ Ἀσέβεια, πὺ στέκουν γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο της
οἱ πιστὲς της Ἀμαρτίες, ἀντάρτισσες ἀπέναντι στὸν Θεό
καὶ βλέπει τὸ κρίμα νὰ σεργιανίζει καὶ χαμογελᾷ.**

Καὶ τὸ βλέπει, μὲ βλαστήμιες κι ἄνομα ἔργα,
νὰ προκαλεῖ τὴν ἐκδικητῆρα ὀργὴ Ἐκείνου,
πὺ κυβερνᾷ τὸν ἥλιο καὶ τ' ἀστέρια. (7)

Καὶ ἄλλα τέρατα πολλὰ, πὺ πλημμυρίζουνε
τοὺς δρόμους, κι ὁ καθένας κάθε μέρα ἔρχεται
νὰ τοὺς προσφέρει τῆς ἁμαρτίας τὸν φόρο.

Παιγνίδι εὐκόλο εἶναι τὸ ἔγκλημα, κι οἱ καλὲς πράξεις
ἀτιμία κατάντησαν κι οἱ τάφοι ξεχαστήκαν
κι ἡ μέρα τῆς τιμῆς τους μένει πιά βουβή. (8)

**Κάποτε βλέπεις, κάποιες ὥρες μέσ' στὴ νύχτα,
λίγες εὐλαβικὲς γυναῖκες, ἀπ' τὰ δάκρυα μουσκεμένες,
σιωπηλὲς πάνω στὰ μνήματα ν' ἀναστενάζουν. (9)**

Ἀκόμα καὶ τ' ἀθῶο παιδάκι πλάϊ στὴ μάνα του,
μέσα στὸ κλάμα καὶ στοὺς στεναγμούς, μαθαίνει
νὰ βλαστημᾷ τὸ ἅγιο ὄνομα τῶν ἁγίων.

**Ὁ ποθητὸς Μεσσίας, πὺ οἱ ἅγιοι προφήτες
μὲ πιστὰ χεῖλη προμηνοῦσαν,
περιφρονεῖται ἀπὸ τὸν ἄπιστο λαό. (10)**

**Καὶ τὰ θαύματα, πὺ εἶν' ὅλοι μάρτυρές τους,
τὰ θεωροῦν ἔργα κάποιου Δαίμονα,
πὺ τοὺς θερμαίνει τὴν καρδιά στὸ στήθος. (11)**

Περίλυπος ὁ ἀγαθὸς ἱερέας, ἀνεβασμένος
στὸ ἅγιο βῆμα (12) ἐπάνω, μὲ τέτοια λόγια εὐλαβικᾶ
πασχίζει γιὰ στερνὴ φορὰ νὰ τοὺς μιλήσει.

*Ἄμυαλε κόσμε, ποιά μανία τυφλῆ
σὲ συνεπαίρνει καὶ νομίζεις πλάνες
τοῦ μεγάλου Γιοῦ τοῦ Θεοῦ τὰ τρανὰ θαύματα;*

"Egli è desso al cui cenno alle parole
Sciolsero il labbro i muti e lo splendore
Tornar gli estinti a riveder del sole. (13)

"Quei che guidò Israello u' erbetta o fiore
Mai non surse, e sgorgar fe' dalla dura
Inerte pietra il cristallino umore. (14)

"Quei che dell'Eritreo fece due mura
E v'entrò Faraone ed ha trovato
Pria di morte entro il mar la sepoltura. (15)

"Questi adunque vedrassi insanguinato
Ma quel Nume a cui voi siete rubelli
Il suo figlio non lascia invendicato.

"Veggio con balbo labbro i bambinelli
Chiamare indarno le lor madri, e intorno
Le spose **vagolar** e i vecchi imbelli. (16)

"E la morte la falce d'ogni intorno
Veggio a cerchio rotar per Palestina,
Veggio l'ultima notte a mezzo giorno:

"Ché già la provocata ira divina
Nel suo registro adamantin col dito
Ne ha segnata la strage e la ruina.

Pur l'amore eccessivo ed infinito
Che tutto può solo non ha possanza
Di resistere a' lai d'un cuor pentito.

"Gerusalem, deh nell'antica usanza
Ormai ritorna e ti confida in Dio,
La cui pietade i nostri falli avanza".

Somigliante ad un tuono si sentìo
Un domandar confuso immantimente
Fra la **folta**, un bisbiglio, un mormorio; (17)

E dopo aver conteso lungamente
Fra di lor di tormenti e di **ritorte** (18)
Crude parole rintronar si sente,

Quando concordemente udissi e forte
Ben mille e mille bocche in tuon feroce
Gridare: "a morte il Nazareno, a morte". (19)

Ah perché non discese allor veloce
Sull'empio stuolo il fulmin dell'Eterno
Pria che mettesse il suo fattore in croce?

Εἶναι αὐτός, πού μ' ἔνα νεῦμα του
 λυθήκανε τὰ χεῖλη τῶν βουβῶν κι ἔτσι μιλήσαν,
 κι οἱ πεθαμένοι γύρισαν νὰ ξαναδοῦν τὸ φέγγος τοῦ ἡλίου. (13)

Αὐτὸς πού ὁδήγησε τὸν Ἰσραήλ, ἐκεῖ ὅπου
 χόρτο ποτὲ δὲν φύτρωσε ἢ λουλούδι, κι ἀπ' τὸν βράχο
 τὸν σκληρὸ κι ἀκίνητο, κρυστάλλινο νερὸ ἔκανε ν' ἀναβλύσει. (14)

Αὐτὸς πού ἄνοιξε στὰ δυὸ τὴν Ἐρυθρὰ
 καὶ μπήκε ὁ Φαραὼ καὶ βρήκε,
 προτοῦ πεθάνει, μέσα ἐκεῖ τὸν τάφο. (15)

Αὐτὸν τώρα θὰ δοῦμε ματωμένον, ὅμως
 ὁ Θεὸς ἐκεῖνος, πού τὸν ἔχετε ἀπορρίψει,
 χωρὶς ἐκδίκηση τὸν Γιό του δὲν θ' ἀφήσει.

Βλέπω τὰ βρέφη, μὲ χεῖλη πού ψελλίζουνε, τοῦ κάκου
 τίς μάνες τους νὰ κράζουν καὶ τριγύρω
 οἱ παντρεμένες κι οἱ ἀνήμποροι γέροι νὰ παραδέρνουν. (16)

Καὶ τὸν Χάρο βλέπω νὰ στριφογυρίζει τὸ δρεπάνι
 παντοῦ μέσα στὴν Παλαιστίνη, καὶ καταμεσήμερα
 βλέπω τὴν ἔσχατη τὴ νύχτα.

Γιατὶ τώρα ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ, πού προκαλέσατε,
 στὸ διαμαντένιο τῆς βιβλίου μὲ τὸ δάχτυλο ἔγραψε
 τὸ αἱματοκύλισμα καὶ τὸν ἀφανισμό.

Ὅμως ἡ ἀμέτρητη κι ἀπέραντη ἀγάπη,
 πού ὅλα μπορεῖ, σ' ἕνα μονάχα δὲν μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ,
 στὸν θρῆνο μᾶς καρδιάς μετανοιωμένης.

Ἄ, Ἱερουσαλήμ, στὰ ἦθη τὰ παλιὰ
 γύρισε τώρα κι ἐμπιστέψου τὸν Θεό,
 πού οἱ οἰκτιρμοὶ του ξεπερνοῦν τὰ σφάλματά μας

Μοιάζοντας μὲ βροντὴ, μέσα στὸ πλῆθος, (17)
ἕνα ἀνάκατο βοητὸ εὐθὺς ἀκούστη,
ἕνας ψίθυρος, ἕνα μουρμουρητό.

Κι ἀφοῦ γιὰ ὦρα συζητήσαν μεταξύ τους
 πῶς νὰ τὸν βάλουν στὰ δεσμὰ (18) καὶ νὰ τὸν βασανίσουν,
 λόγια σκληρὰ ἀκουστῆκαν ν' ἀντηχοῦνε

κι ὅλα μαζί, χιλιάδες στόματα
μ' ἄγρια φωνὴ οὐρλιάζαν δυνατά:
θάνατος, θάνατος στὸν Ναζωραῖο. (19)

Ἄ, γιατί τότε νὰ μὴ πέσει στὴ στιγμή
 ὁ κεραυνὸς τοῦ Αἰώνιου πάνω στ' ἀνόσιο πλῆθος,
 πρὶν βάλει στὸν σταυρὸ τὸν Δημιουργό του;

Perché... ma tal non era lo superno
 Voler santo di Lui che maestoso
Della terra e del ciel tiene il governo. (20)

E già sorgea **da pallid'ombre** ascoso (21)
 Il pianeta maggiore, e dei destrieri
 Tenea timido il freno e pauroso:

Ché sdegnosi del giogo erano e feri
 E disposti parean tornare indietro
 A valicar non usati sentieri.

Tutto è mesto: il Giordan torbido e tetro
 Par che anch'esso si dolga, e l'acque asconda
 Nel mare mormorando in flebil metro,

**Ben diverso da quando accorta l'onda
 Di Gesù che veniva corse più presta
 E più loquace a ribaciar la sponda.** (22)

È mesto il mare e taciturno, è mesta
 La terra tutta, e nella volta oscura
 La gran doglia del ciel fu manifesta.

Sol di Gerusalemme entro le mura
 S'udia sorgere al cielo alto rumore
 Che il silenzio rompea della natura

E già in mezzo dell'armi allo fragore
 Della tuba si sente il suono alzarse
 Dell'enorme delitto accusatore.

All'annunzio feral vedi affollarse
 Ben mille e mille con cupo bisbiglio
 Che venian l'empia vista a disbramarse.

Vedi torto d'aspetto e di cipiglio
 Cerchio venir di **manigoldi** innante (23)
 Arruffando feroce il sopracciglio.

Gesù v'ha in mezzo: da croce pesante
 Argomento d'infamia, **avea conquiso** (24)
L'omero, ed oh qual era il suo sembiante!

Qual era ohimé! tutto di sangue intriso
 Quello che in sé leggiadro volto eburno
 Parea parte serbar di Paradiso.

Languidi gli occhi che sì belli furo
 Che la chiara lor luce risplendea
 Come due stelle fra il seren notturno.

Γιατί;... δὲν ἦταν ὁμως τέτοια
 ἢ ὑψηλὴ θεϊκὴ βουλὴ Ἐκείνου,
 ποὺ μεγαλόπρεπος **τῇ γῆ καὶ τὰ οὐράνια ἐξουσιάζει.** (20)

Μέσ' ἀπὸ τὶς **θαμπὲς τὶς σκοτεινιᾶς** (21)
 πρόβαλλε κιόλας ὁ μέγας ὁ πλανήτης καὶ κρατοῦσε,
 φοβισμένος καὶ δειλός, τὰ χαλινάρια τῶν ἀλόγων,

γιατί, ἄγρια αὐτά, ἀρνιόνταν τὸν ζυγὸ κι ἐδεῖχναν
 νὰ θέλουν νὰ πισωστρατίσουν
 κι ἀπάτητα ν' ἀκολουθήσουν μονοπάτια.

“Ὅλα εἶναι περίλυπα: θολὸς καὶ σκοτεινὸς ὁ Ἰορδάνης
 φαίνεται νὰ πονάει κι αὐτὸς καὶ κρύβει τὰ νερά του
 στὴ θάλασσα, μουρμουρίζοντας μ' ἀδύνατη φωνή,

**πολὺ ἀλλοιώτικη ἀπὸ τότε ποὺ τὸ κύμα, νιώθοντας
 τὸν Χριστὸ νὰ πλησιάζει, ἔτρεξε πιδὸ γοργό, πιδὸ φλύαρο
 τὴν ἀκροποταμιὰ καὶ πάλι νὰ φιλήσει.** (22)

Θλιμμένη καὶ βουβὴ εἶναι κι ἡ θάλασσα, θλιμμένη
 εἶναι κι ὅλη ἡ γῆ καὶ μέσ' στὸν σκοτεινὸ τὸν θόλο
 φανερώθηκε ὁ μέγας πόνος τοῦ οὐρανοῦ.

Μονάχα μέσα στῆς Ἱερουσαλὴμ τὰ τείχη
 τρανὴ ἀκουγόταν ὀχλοβοὴ νὰ φτάνει ὡς τὰ οὐράνια
 τὴν ἡσυχία κομματιάζοντας τῆς φύσης.

Καὶ μέσα στῶν ἀρμάτων τὸ βουητὸ
 τῆς σάλπιγγας ἀκούγεται ἡ φωνὴ νὰ ὑψώνεται
 τὸ πελώριο κρῖμα καταγγέλλοντας.

Στὸ ἀπαίσιο ἄγγελμα, κοίτα, ἀμέτρητοι μαζεύονται
 μὲ σκοτεινὸ μουρμουρητὸ, ποὺ ἐφτάναν
 τὸ ἀπαίσιο θέαμα νὰ χορτάσουν μὲ τὰ μάτια τους.

Νά, ποὺ μὲ βλοσυρὸ κι ἀγριωπὸ τὸ βλέμμα,
 πάει μπροστὰ ἢ συμμορία τῶν **κακούργων** (23)
 μ' ἄγριο τρόπο ὑψώνοντας τὰ φρύδια.

Κι ἀνάμεσά τους ὁ Ἰησοῦς· ὁ βαρὺς σταυρός,
 σημάδι τῆς ἀτίμωσης, τοῦ **ρῆμαζε** (24) τὸν ὦμο
 καί, ἄχ, ἡ ὄψη του πῶς ἦταν!

Ὅϊμέ, πῶς ἦταν! βουτηγμένο στὸ αἷμα
 τ' ὠραῖο ἐκεῖνο πρόσωπο τὸ φιλντισένιο,
 ποὺν κάτι ἀπ' τὴν Παράδεισο ἐπάνω του ἔμοιαζε νὰ χει.

Τὰ μάτια του σβησμένα, ποὺ κάποτε ἦταν τόσο ὠραῖα
 καὶ τὸ λαμπρὸ τους φῶς φεγγοβολοῦσε
 σὰν δυὸ ἄστρα μέσ' στῆς νύχτας τῆ γαλήνη.

**Serto acuto di spine gli cingea
Il divin capo, e il crine d'or rappreso
D'atro sangue e di polve immonda avea.**

**E il corpo suo da cento piaghe offeso
Tra il verde e il nero, il corpo, ohimé, sul quale
Cento barbare verghe hanno conteso. (25)**

Deh ferma per pietade, o fama, l'ale!
Deh non vegga la madre e non ancida
Della misera il cor doglia mortale.

Ma ohimé la madre viene... Ohimé, la guida
Il dolor sospettoso, ove l'appella
Il fremito dell'armi e delle grida.

Come la sventurata tortorella
Che rapito si crede il suo diletto
Incerta vola in questa parte e in quella,

E ricerca col guardo e trae dal petto
Affannosi lamenti e pur desia
Che sia vano del core il rio sospetto;

Tale all'aura i capei sciolti Maria
Tutta in volto turbata e sospirando
Il caro figlio a ricercar venia.

Venia col corpo e più col core, e quando
Le s'offerse alle luci inorridite
Lo spettacolo atroce e miserando

Si restò senza moto: e poiché mite
Si fe' alquanto l'orror, le bionde chiome
E le gote oltraggiando impallidite

Trasse dal core un lamentevol: ohme
Misera, e fe' suonar del caro figlio
Fra le languide labbra il dolce nome.

.....

Gesù move sul monte esangue, lasso
Sotto l'incarco della croce, in atto
Che svegliar può pietade anche in un sasso.

**Ma da quell'empia schiera al gran misfatto
Bramosa, con insulti e con percosse
In sull'erta del monte a forza è tratto. (26)**

Qui li strapparo del suo sangue rosse
Le **vestimenta**, e le mani iraconde (27)
Ciascheduno a quell'opra orribil mosse.

Ἄκάνθινο στεφάνι τοῦ ἔζωνε
τὸ θεϊκὸ κεφάλι καὶ στὰ χρυσαφιὰ μαλλιὰ του
πηγμένο μαῦρο αἶμα καὶ σκόνη βρωμερῆ.

**Καὶ τὸ κορμί του σαρανταπληγιασμένο,
μαυρισμένο, δῖμένα, τὸ κορμί του,
ποῦ ἑκατὸ βάρβαρα ραβδιὰ πάνω του συμπαλαῖψαν. (25)**

Πάψε, ἀπὸ οἴκτο, τὸ πέταγμά σου, ὦ φῆμη!
Ἄ, ἡ μητέρα του νὰ μὴ τὸν δεῖ, νὰ μὴ σκοτώσει
πόνος θανατερός τῆς ἔρμης τὴν καρδιά.

Μὰ ἀλοίμονο, ἡ μητέρα φτάνει... Ἄλοίμονο,
τὴν ὀδηγεῖ ὁ ἀνήσυχος ὁ πόνος ἐκεῖ ὅπου
τὴ φωνάζει τὸ βουητὸ τῶν κραυγῶν καὶ τῶν ἀρμιάτων.

Ὅμοια μὲ τὴν δύστυχη τρυγόνα, ποῦ θαρρεῖ
πῶς τῆς ἀρπάξαν τὸν καλὸ τῆς
κι ἀβέβαιη ἐδῶ κι ἐκεῖ πετάει

καὶ μὲ τὰ μάτια ψάχνει, κι ἀπ' τὸ στήθος
θρήνους λυπητεροὺς πετάει, ὥστόσο ἐλπίζει
κούφιος νὰ ἔναι ὁ κακὸς ὁ φόβος τῆς καρδιάς τῆς.

Ἔτσι ἡ Μαρία, μὲ τὰ μαλλιὰ στὸν ἄνεμο λυμένα,
ἀναστενάζοντας καὶ μὲ τὴν ὄψη ἀγριεμένη,
ἐρχότανε τὸν γιό τῆς νὰ γυρέψει.

Μὲ τὸ κορμί ἐρχόταν, ὅμως πιὸ πολὺ μὲ τὴν καρδιά τῆς·
κι ὅταν τὰ τρομαγμένα τῆς τὰ μάτια ἀντικρῦσαν
τὸ ἔλεινὸ τὸ θέαμα καὶ τὸ ἄγριο,

ἔμεινε ἀσάλευτη: κι ὅταν, σὲ λίγο, κάπως
τῆς ἐμαλάκωσε ἡ τρομάρα, τὰ ξανθὰ μαλλιὰ τῆς
τραβώντας, καὶ τὰ χλωμά τῆς μάγουλα ξεσκίζοντας,

ἀπ' τὴν καρδιά τῆς ἔβγαλε ἕνα θρήνο: *δῖμένα*
ἡ δύστυχη, καὶ μέσ' στὰ μαραμμένα χεῖλη τ' ὄνομα
τοῦ παιδιοῦ τῆς ἐψιθύρισε τοῦ ἀγαπημένου.

.....
Χλωμὸς πορευέται ὁ Χριστὸς γιὰ τὸ βουνό,
ἐξαντλημένος ἀπ' τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ἔτσι
ποῦ ἀκόμα καὶ οἱ πέτρες νὰ λυποῦνται.

**Μὲ βία ὅμως στὴ βουνοπλαγιά τὸν σέρνει ἐπάνω
τὸ ἀνόσιο πλήθος, γιὰ τὸ κρῖμα διψασμένο τὸ μεγάλο,
μὲ ὄνειδισμούς καὶ μὲ χτυπήματα. (26)**

Ἐδῶ τοῦ ἀρπάζουνε τὰ *ίμάτια*, (27) κόκκινα
ἀπ' τὸ αἶμα κι ὁ καθένας μανιασμένα
τὰ χέρια ἄπλωνε στὴ φοβερὴ αὐτὴ πράξη.

Alto suona il martel: dalle profonde
Grotte native conscia l'Eco ascolta
Paurosa quel suono e non risponde.

A quel martir ciascuno della **folta** (28)
Tiene in arco le ciglia ove lo sdegno
E la fiera esultanza è insieme accolta.

Già quei crudi piantar l'infame **legno** (29)
E in quel momento inorridito il mondo
Tutto cangiassi e di dolor diè segno.

Tremò la terra e diede un gemebondo
Suono: di sostener lagnarsi parve
Del suo Fattore insanguinato il **pondo**. (30)

Spalancarsi le tombe e fuor le larve
Lagrimose ne uscìr: persin di lupi (31)
Uno stuolo ululante intorno apparve.

Si sdegnò il mare anch'esso, e fin dai cupi
Profondi abissi alto mugghiando alzosse
E lo sdegno sfogò contro le rupi.

Sull'ali furibonde scatenosse
Ciascheduno de' quattro opposti venti
E il cielo tutto quanto ottenebrosse. (32)

E la buia del ciel volta roventi
Cocchi solcaro, e intorno a questi in giro
Agitar le comete i crini ardenti.

E in mezzo all'aere tenebroso uscìro
Mille armate d'acciar sanguigne braccia
Fra lor cozzanti e i colpi se n'udiro. (33)

E di natura alla fatal minaccia
Le ciglia alzar dall'uno all'altro polo
Tutti i mortali impalliditi in faccia.

Pianse Levante ed Occidente. Il solo
Di Palestina popolo ribaldo
Sprezzò del cielo e della terra il duolo.

E benché vegga il suol fumante e caldo
Del sangue di Gesù, nella sua rabbia
Nell'atroce furor tiensi più saldo:

Tal di lupi digiuni un branco ch'abbia
L'agno ucciso, più rapido che pria
Va saziando nel sangue ancor le labbia. (34)

Μὲ ἦχο ὀξύ χτυπάει τὸ σφυρί: καθὼς τὸ νιώθει
ἢ Ἰχώ μέσ' στίς βαθιὲς γενέθλιες σπηλιές της,
τὸν ἦχο τρομαγμένη ἀκούει καὶ δὲν ἀπαντάει.

Μπρὸς τὸ μαρτύριο αὐτὸ ὁ καθέννας ἀπ' τὸ πλῆθος (28)
κρατᾷ ὀρθάνοιχτα τὰ μάτια, ὅπου ἀνταμώναν
ἢ ὀργὴ μαζί με τὴ χαρὰ τὴν ἄγρια.

*Ἔστησαν κιόλας οἱ σκληροὶ τὸ ἀνόσιο ξύλο (29)
κι ἐκείνη τὴ στιγμή ἢ πλάση ὅλη τρομαγμένη
ἄλλαξε ὀλότελα καὶ πόνου ἔδειξε σημάδια.

Σείστηκε ἡ γῆ καὶ στεναγμὸ ἔβγαλε τρανό:
ἔμοιαζε νὰ βογγάει, καθὼς βαστοῦσε
τοῦ ἴδιου τῆς Δημιουργοῦ τὸ ματωμένο βάρος. (30)

Διάπλατα ἀνοίχτηκαν οἱ τάφοι κι ἔξω
οἱ ψυχὲς πετάχτηκαν κλαμένες, (31) τριγύρω
ἐπρόβαλαν οὐρλιάζοντας καθὼς κοπάδι λύκοι.

Κι ἡ θάλασσα ὀργίστηκε μουγκρίζοντας
ψηλὰ τινάχτη ἀπ' τὰ σκοτεινὰ κι ἄβυσσαλέα τὰ βάθη
κι ἡ ὀργὴ τῆς ἔσπασε πάνω στοὺς βράχους.

Κι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο οἱ τέσσερις ἐνάντιοι ἄνεμοι
πάνω στίς μανιασμένες τους φτεροῦγες ἀμολήθηκαν
καὶ μαύρισε ὁ οὐρανὸς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.

Καὶ τ' οὐρανοῦ τὸν σκοτεινὸ τὸν θόλο ἀυλάκωσαν
πύρινα ἀμάξια: γύρωθὲ τους
τίς φλογισμένες χαῖτες τους σαλεῦαν οἱ κομηῆτες.

Καὶ μέσ' στὸν ζοφερὸν ἀέρα χίλια ματωμένα
καὶ με ἀτσάλι ἀρματωμένα μπράτσα βγήκαν
χτυπώντας τὸ ἕνα τ' ἄλλο (33) κι ἀντηχοῦσαν οἱ χτύποι.

Καὶ μπρὸς στῆς φύσης τὴν ὀλέθρια φοβέρα
ὄλοι οἱ θνητοὶ χλωμοί, μὲ ὀρθάνοιχτα τὰ μάτια,
κοιτάζαν ἀπ' τὴ μιὰ τῆς γῆς τὴν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη.

*Ἐκλαψε Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Μόνο
ὁ ἀχρεῖος λαὸς τῆς Παλαιστίνης
τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ ἐπεριφρόνησε τὸν πόνο.

Μ' ὄλο πὸν βλέπει ζεστὸ κι ἀχνιστὸ τὸ χῶμα
ἀπ' τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, στὴ λύσσα του μέσα,
κρατιέται πιὸ σφιχτὰ στὴν ἄγρια του μανία,
καθὼς κοπάδι λύκων, πὸν ὅταν σκοτώσουν
τὸ πρόβατο, βουτοῦν ἀχόρταγα τὰ χεῖλη τους στὸ αἷμα
μὲ ἀγριάδα πιὸ μεγάλην ἀπὸ πρῶτα. (34)

Gesù intanto sul **legno** atro languia (35)
 E quel volto omai giunto all'ultim'ora
 La squallida di morte ombra copria:

Tal dell'astro lunar, quando l'aurora,
 Pria che Febo risurga, in cielo impera,
 Il volto lentamente si scolora.

E tutto pinto di squallor com'era
 A stento aperse le pupille oppresse
 E diè un guardo pietoso a quella schiera.

E quel guardo pareo che lor dicesse:
 "Sento pietà di voi"; degli inumani
 Ahì che nulla quel guardo all'alma espresse.

Poi rinforzando i moribondi e vani
 Spirti, esclama: "**Signore onnipossente,
 Raccomando il mio spirto alle tue mani**". (36)

**Disse e il capo chinò languidamente
 In sul livido petto insanguinato
 E l'afflitto esalò spirto innocente.**

Si quetò la natura e grido irato
 Tuonò per l'aer: Gerusalem, cadrai,
 Da ululati e da pianto accompagnato.

**Tacque quel grido orribile: cadrai
 Il cielo replicò: la terra e il mare
 Orribilmente replicar: cadrai.**

**Sì, Solima, cadrai: già te nuotare
 Veggo nel sangue tuo, fra le omicide
 Spade veggo lo sguardo al cielo alzare.** (37)

Ma torvo il cielo all'orror tuo sorride".

NOTE:

* Βλ. Luca, XXI, 20-24; Matteo, XXIV, 15-21; Marco, XIII, 14-19.

(1) Monti: a) "Giunte là dove la folgore prende / L'acuto volo..." (Basvilliana, IV, vv. 207-208); b) "e gli sdegni imitarne e le nembrose folgori..." (Mascheroniana, vv. 73-74).

(2) Le due terzine ricordano vagamente il profeta Isaia del Manzoni: "S'ode un carme: l'intento Isaia / Proferì questo sacro lamento, / In quel dì che un divino spavento / Gli affannava il fatidico cor" (La Passione, vv. 13-16).

(3) **Dante**: " e una vedovella li era al freno / **di lacrime atteggiata e di dolore**" (Purg. X, vv. 77-78).

(4) **Solima** (aferesi di Gerosòlima, Gerusalemme: Ἱεροσόλυμα) non ha alcuna relazione con "Volgi

Στό μεταξὺ ὁ Ἰησοῦς ἔσβηνε στό μαῦρο ξύλο (35) ἐπάνω
καί τὸ πρόσωπό του, πού στή στερνὴ ὥρα εἶχε φτάσει,
τὸ σκέπαζε ὁ σκοτεινὸς ἴσκιος τοῦ θανάτου,

ὅπως τὸ ἄστρο τῆς σελήνης, ὅταν προβάλλει
ἢ αὐγὴ στὸν οὐρανὸ προτοῦ ἀνατείλει ὁ Φοῖβος,
τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του ὅσο πάει τὸ χάνει.

Κι ὅπως ἐπάνω του ἦταν ἀπλωμένη ἢ χλωμάδα,
τὰ πονεμένα βλέφαρα ἄνοιξε μὲ κόπο
κι ἔρριξε βλέμμα σπλαχνικὸ στὸν ὄγλο ἐκεῖνο.

Κι ἔμοιαζε νὰ τοὺς ἔλεε αὐτὸ τὸ βλέμμα: *Νιώθω
εὐσπλαχνία γιὰ σᾶς*· γιὰ τοὺς ἀπάνθρωπους, πού, ἀλοίμινο,
τὸ βλέμμα αὐτὸ δὲν ἄγγιξε καθόλου τὴν ψυχὴ τους.

Ἔπειτα, τὴν ξεψυχισμένη δυναμιώνοντας ἀβέβαιη πνοή του,
φωνὴ μεγάλη βγάζει: **Κύριε Παντοδύναμε,
στὰ χέρια σου τὸ πνεῦμα μου παραδίνω.** (36)

**Εἶπε κι ἔγειρε ξέπνοα τὸ κεφάλι του
πάνω στὸ στήθος τὸ μελανιασμένο κι αἱματόβρεχο
καί τὸ περιλύπο παρέδωσε ἄθῳ του πνεῦμα.**

Γαλήνεψε ἢ πλάση καί κραυγὴ ὀργισμένη ἀντήχησε
μέσ' στὸν ἄερα: *Ἱερουσαλήμ, θὰ πέσεις,*
συντροφευμένη ἀπὸ οὐρλιαχτὰ καί θρήνους.

Ἐσίγησε ἢ φορικτὴ κραυγὴ: **θὰ πέσεις
ἀντιλάβησε ὁ οὐρανὸς· κι ἡ γῆ κι ἡ θάλασσα
φορικτὰ ἀντιλάβησαν: θὰ πέσεις.**

**Ναί, Ἱερουσαλήμ, θὰ πέσεις· σὲ βλέπω κιόλας
νὰ κολυμπᾶς, μέσ' στὸ αἷμα τὸ δικό σου· σὲ βλέπω
μέσ' ἀπὸ φονικὰ σπαθιά στὸν οὐρανὸ τὸ βλέμμα νὰ σηκώνεις.** (37)

Μά, βλοσυρός, ὁ οὐρανὸς στὸν τρόμο σου μπροστὰ χαμογελάει.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

- (1) Monti: α) *Φτάνοντας ἐκεῖ ὅπου ὁ κερανὸς παίρνει / τ' ὀρητικὸ του πέταγμα...* (Basvilliana, IV, στ. 207-208)· β) *καὶ μοιάζοντας / μὲ τὴν ὀργὴ καὶ τοὺς κερανοὺς τῆς καταιγίδας...* (Mascheroniana, στ. 73-74).
- (2) Οἱ δύο τερτίνες θυμίζουν ἀόριστα τὸν προφήτη Ἡσαΐα τοῦ Manzoni: *Ἐνα ἄσμα ἀκούγεται: ὁ στοχαστικὸς Ἡσαΐας / ξέσπασε στὸν ἱερό αὐτὸ θρῆνο / τὴ μέρα πού ἕνας τρόμος θεϊκός / συντάραξε τὴν προφητικὴ καρδιά του* (La Passione, στ. 13-16).
- (3) Dante: *Καὶ μιὰ νεαρὴ χήρα τοῦ κράταε τὰ γέμια / στὰ δάκρυα βουτηγμένη καὶ στή θλίψη* (Καθαρτ., I, στ. 77-78).
- (4) *Solima* (ἀφαίρεση ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα): δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ *Στρέψε τὸ βλέμμα στὰ Σόλυμα /*

- lo sguardo a *Solima* / Odi quel santo grido:..." (*La Pentecoste*, v. 51-52), poiché Manzoni iniziò a comporre tale inno soltanto il 21 giugno del 1817 e lo ultimò 5 anni dopo, il 2 ottobre del 1822, l'anno in cui lo diede alle stampe a Milano per i tipi di Ferrario. Comunque "Solima" si trova già in Ludovico Ariosto: "... cercare han fatto più d'un giorno / in tutti i lochi in Solima devoti..." (Orlando Furioso, XVIII, 6-7).
- (5) "L'infame città" è Gerusalemme, descritta da Solomòs come una sentina del male, non dissimile dalla Parigi regicida, definita dal Monti "l'orrenda Babilonia francese" (Basvilliana, II, vv. 14-15), sul cui "primo entrar... / Stanno il pianto, le Cure, e la Follia / Che salta e nulla vede e nulla sente" (idem, vv. 25-27). Tuttavia i vv. 28-48 de "La distruzione di Gerusalemme" ricordano, sia pure vagamente, un passo della Mascheroniana, là dove il Monti parla dell'Italia, "... serva schernita, / e tutta piaghe e sangue... / Che i suoi pur anco, i suoi, l'avean tradita" (vv. 180-183): "..... e in giro / la discordia co' mantici e co' fuochi, / e l'orgoglio con lei, Podio, il deliro, / l'ignoranza, l'error, mentre alla sbarra / sta del popolo il pianto ed il sospiro. / Colmo era in somma de' delitti il sacco; / in pianto il giusto, in gozzoviglia il ladro, / e i Bruti a desco con Ciprigna e Bacco" (Mascheroniana, vv. 188... - 207).
- (6) Manzoni: "Sia frugal del ricco il pasto; / Ogni mensa abbia i suoi doni; / E il tesor negato al fasto / Di superbe imbandigioni, / Scorra amico all'umil tetto / Lungi il grido e la tempesta / De' tripudi inverecondi" (*La Risurrezione*, vv. 91...- 100).
- (7) Dante: "S' i' era sol di me quel che creasti / novellamente, amor che 'l ciel governi, / tu 'l sai..." (Par. I, vv. 73-74).
- (8) Foscolo: "E l'immonda accusar col luttuoso / Singulto i rai di che son pie le stelle / Alle **obliate sepolture**" (*Dei Sepolcri*, vv. 84-86), che più avanti sono dette "urne de' forti" (v. 152).
- (9) Manzoni: "Era l'alba; e molli il viso / Maddalena e l'altre donne / Fean lamento sull'Ucciso" (*La Risurrezione*, vv. 57-59). Matt. XXVII, 61: "ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου." - Idem, Vulgata: "Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum".
- (10) Matt., XXVII, 41-42: "ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἔστιν, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσομεν ἐπ' αὐτόν" - Id., Vulgata: "Similiter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere; si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei".
- (11) Matt. IX, 33-34: "καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός, καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι λέγοντες· οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οἱ δὲ φαρισαῖοι ἔλεγον· ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια." - Idem, Vulgata: "Et eiecto daemonio, locutus est mutus, et miratae sunt turbae dicentes: Nunquam apparuit sic in Israhel. Pharisei autem dicebant: In principe daemoniorum eicit daemones".
- (12) "rostri" = "tribuna", Monti: "... tal altro del rubar maestro / A Caton si pareggia e monta i rostri..." (*Mascheroniana*, vv. 199-200).
- (13) Matt., IX, 32-33: Gesù ridà la parola ad un muto. - Matt., IX, 23-24; Marco, V, 38-39; Luca, VIII, 49-55: Gesù ridà la vita ad una bimba. - Luca, VII, 11-15: idem al figlio d'una vedova. - Giov. XI, 34-44: idem a Lazzaro.
- (14) Numeri (Septuaginta, ed. τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, Stuttgart 1979), XX, 5: "...τόπος οὗ οὐ σπείρεται οὐδὲ σκαῖ οὐδὲ ἄμπελοι οὐδὲ ῥόαι οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶν πιεῖν, 9: καὶ ἔλαβε Μωυσῆς τὴν ῥάβδον τὴν ἀπέναντι Κυρίου, καθὰ συνέταξε Κύριος"; 11: "καὶ ἐπάρας Μωυσῆς τὴν χειρὰ αὐτοῦ ἐπάταξε τὴν πέτραν τῇ ῥάβδῳ δις, καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ πολὺ, καὶ ἔπιεν ἡ συναγωγὴ καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν".

ἄκουσε ἐκείνη τὴν ἱερὴ κραυγὴ... (*La Pentecoste*, στ. 51-52), γιατί ὁ Manzoni ἄρχισε νὰ συνθέ-
τει αὐτὸν τὸν ὕμνο μόλις στὶς 21 Ἰουνίου 1817 καὶ τὸν τέλειωσε πέντε χρόνια ἀργότερα, στὶς
2 Ὀκτωβρίου 1822, ἔτος στὸ ὁποῖο τὸν ἔδωσε γιὰ ἐκτύπωση στὸ Μιλάνο στὸ τυπογραφεῖο
Ferrario. Ὅμως ἡ λέξη *Solima* βρίσκεται ἤδη στὸν Ludovico Ariosto... πῶς πολὺ ἀπὸ μὰ μέρα
ψάχναν/στὰ Σόλυμα σ' ὄλα τὰ ἄγια μέρη... (*Orlando Furioso*, XVIII, 6-7).

- (5) Ἡ ἀνόσια πολιτεία εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ, παρουσιασμένη ἀπὸ τὸν Σολωμὸ ὡς μὴ δεξαμενὴ
κακοῦ, ὄχι διαφορετικὴ ἀπὸ τὸ βασιλοκτόνο Παρίσι, ποῦ ὁ Monti ὀνόμασε *φρικτὴ γαλλικὴ*
Βαβυλωνία (*Basvilliana* II, στ. 14-15), στὴν κύρια εἴσοδο τοῦ ὁποῖου / στέκεται ὁ Θρησός, ἡ
Ἐδύνη κι ἡ Ἀφροσύνη / ποῦ ὄρμᾶ μπροστὰ καὶ τίποτε δὲν βλέπει οὔτε ἀκούει (*Basvilliana* II,
στ. 25-27). Ἐν τούτοις οἱ στίχοι 28-48 τῆς *Καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ* θυμίζου, ἄνκαι
ἀόριστα, ἓνα ἀπόσπασμα τῆς *Mascheroniana*, ὅπου ὁ Monti μιλά γιὰ τὴν Ἰταλία: ...ἔξευτελι-
σμένη δούλα / ὄλο πληγές καὶ αἶμα... / ποῦ ἀκόμα κι οἱ δικοὶ σου, οἱ δικοὶ σου, σ' ἔχαν προ-
δώσει (στ. 180-183). ... Καὶ γύρω γύρω / ἡ διχόνοια μὲ φυσούνια καὶ φωτιές / καὶ μὲ
τὴν ἔπαρση μαζί της, τὸ μίσος, τὴν παραφροσύνη / τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν πλάνη, ἐνῶ
φυλακισμένος / βρίσκεται τοῦ λαοῦ ὁ στεναγμὸς κι ὁ θρησός... / μ' ἓνα λόγο τὸ κακὸ
ξεχειλίξε παντοῦ / στὸ κλάμα ὁ δίκαιος, μέσα στὸ γλέντι ὁ κλέφτης / κι οἱ Βροῦτοι
στὸ τραπέζι μὲ τὴν Κύπριδα καὶ μὲ τὸν Βάχχο (*Mascheroniana*, στ. 188...-207).
- (6) Manzoni: Λιτὸ νὰ 'ναι τοῦ πλοῦσιου τὸ γεῦμα / κάθε τραπέζι νὰ 'χει τ' ἀγαθὰ του / κι ὁ θη-
σαυρὸς νὰ λείπει ἀπ' τὰ πολυτελῆ ἀλαζονικὰ συμπτώσια, / φιλικὰ νὰ γυρνάει στὸ ταπεινὸ
σπιτάκι... / Μακριὰ νὰ 'ναι οἱ κραυγές κι ἡ ἀνεμοζάλη / τῶν ξεδιάντροπων γλεντιῶν... (*La*
Risurrezione, στ. 91...-100).
- (7) Dante: Ἄν ἦμουν μόνον πνεῦμα, ποῦ ἔπλασες / τελευταῖο, Ἀγάπη ποῦ τὰ οὐράνια διαφεντεύ-
εις, / ἐστὶ τὸ ξέρεῖς... (Παράδ. Α, στ. 73-74).
- (8) Foscolo: Κι ἡ ἄθλια καταριεῖται μὲ τὸν πένθιμο / λυγμὸ, τὶς ἀπίνες, μὲ τὶς ὁποῖες τ' ἀστέρια
δείχνουν εὐσπλαχνία / στοὺς ξεχασμένους τάφους (*Dei Sepolcri*, στ. 84-86), τοὺς ὁποῖους πῶ
κάτω ὀνομάζει *τεφροδόχους* τῶν δυνατῶν (στ. 152).
- (9) Manzoni: Ἦταν χαράματα καὶ μὲ βουρκομένο πρόσωπο / ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ κι οἱ ἄλλες
γυναῖκες / θρηνοῦσαν τὸν Νεκρὸ (*La Risurrezione*, στ. 57-19). Ματθ. ΚΖ, 61: ἦν δὲ ἔκει Μαρία
ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.
- (10) Ματθ. ΚΖ, 41-42: ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυ-
τέρων ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστίν, κατα-
βάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεῦσομεν ἐπ' αὐτόν.
- (11) Ματθ. Θ, 33-34: καὶ ἐβληθέντος τοῦ δαιμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός, καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι
λέγοντες οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ. οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον· ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν
δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.
- (12) βῆμα (ἔξεδρα ὀμνητῶν), Monti: Ἐνας ἄλλος τέτοιος τῆς κλειψιάς μάστορας / μὲ τὸν Κάτω
να μοιάζει καὶ στὸ βῆμα ἀνεβαίνει... (*Mascheroniana*, στ. 199-200).
- (13) Ματθ. Θ, 32-33: Ὁ Χριστὸς ξαναδίνει τὴ φωνὴ σ' ἓνα βωβό. - Ματθ. Θ, 23-24, Μάρκ. Ε, 38-
39, Λουκ. Η, 49-55: Ὁ Χριστὸς ξαναδίνει τὴ ζωὴ σὲ μὴ κόρη - Λουκ. Ζ, 11-15: Ὁ Χριστὸς
δίνει τὴ ζωὴ στὸν γιὸ μᾶς χήρας - Ἰωάνν. ΙΑ, 34-44: Ὁ Χριστὸς ἀνασταίνει τὸν Λάζαρο.
- (14) Ἀριθμοὶ (μετ. τῶν Ἑβδομήκοντα) Κ, 5: τόπος οὗ οὐ σπείρεται οὐδὲ συκαὶ οὐδὲ ἄμπελοι
οὐδὲ ῥοαὶ οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶν πλεῖν 9: καὶ ἔλαβε Μωυσῆς τὴν ῥάβδον τὴν ἀπέναντι Κυρίου,
καθὰ συνέταξε Κύριος 11: καὶ ἐπάρας Μωυσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπάταξε τὴν πέτραν τὴ ῥά-
βδω δὶς, καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ πολὺ, καὶ ἔπιεν ἡ συναγωγὴ καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν.

- (15) Esodo, XIV, 29-30: "οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπορεύθησαν διὰ ξηρᾶς ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ ὕδωρ αὐτοῖς τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ τεῖχος ἔξ εὐωνύμων... καὶ εἶδεν Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους τεθνηκότας παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης".
- (16) **vagolar**: Monti: "E la quiete abbandonar dell'urne / Pallid'ombre fur viste, e per le vie / **Vagolar** sospirose e taciturne" (Basvilliana, IV, 376-378); Foscolo: "Forse tu fra plebei tumuli guardi, / **Vagolando**, ove dorma il sacro capo / Del tuo Parini?....." (Dei sepolcri, vv. 70-72).
- (17) **folta** (= **folia**), ricorda Ariosto: "e dove la più stretta e maggior *folta* / stiparsi vede, impetuoso assale" (Orlando Furioso, c. XVI, ottava 49, vv. 3-4).
- (18) **ritorte** (catene), Dante: "s'io non avessi visto le **ritorte**" (Inf., XXXI, v. 3).
- (19) Matt., XXVII, 22-23: "λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος: τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; λέγουσιν αὐτῷ πάντες: σταυρωθήτω. ὁ δὲ ἠγέμων ἔφη: τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον λέγοντες: σταυρωθήτω". - Luca, XXIII, 20-21; Marco, XV, 12-14; Giov., XIX, 15.
- (20) Βλ. 7.
- (21) Monti: "E la quiete abbadonar dell'urne / **Pallid'ombre** fur viste, e per le vie..." (Basvilliana, IV, 376-377).
- (22) Mar. VI, 48: "καὶ ἰδὼν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν... ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης". - Matt. XIV, 25-26; Giov. VI, 18-19.
- (23) Monti: "... e al gran misfatto / Salir bramosi i **manigoldi** e presti" (Basvilliana, II, vv. 134-135).
- (24) **conquiso** (= deformato, guastato), Dante: "ciò che l'aspetto in sé *avea conquiso*" (Purg. XXIII, v. 45).
- (25) Matt., XXVII, 27-31: "Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἠγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὄλην τὴν σπείραν. καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν χλαμύδα κοκκίνην περιέθηκαν αὐτῷ καὶ πλέξαντες στέφανον ἔξ ἀκανθῶν ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κάλαμον ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ. καὶ... ἐμπύσαντες εἰς αὐτὸν ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ". - Mar., XV, 16-20; Giov., XIX, 2-3.
- (26) Manzoni: "Oh spavento! lo stuol de' beffardi / Baldo insulta a quel volto divino" (La Passione, vv. 48-49. - Marco, XIV, 65: "Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπύειν αὐτῷ καὶ περικαλύπτειν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ λέγειν αὐτῷ: προφήτευσον, ... καὶ οἱ ὑπηρεταὶ ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλον.
- (27) Matt. XXVII, 35: "... διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ...". - Id. Vulgata: "... dividerunt sibi **vestimenta** eius...".
- (28) **folta** (= **folia**), Βλ. 17.
- (29) **legno** (= croce), Dante: "... vel pria vel poi ch'el si chiaresse al **legno**" (Par., XIX, 105).
- (30) **pondo** = corpo, Dante: "E tu, figliuol, che per lo mortal **pondo** / ancor giù tornerai, apri la bocca..." (Par., XXVII, 64-65).
- (31) Matt. XXVII, 51-53: "Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἄπ' ἄνωθεν ἕως κάτω εἰς δύο, καὶ ἡ γῆ ῥεείσθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέωχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς". Idem, Vulgata: "Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis".

- (15) Ἐξοδος ΙΔ, 29-30: οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπορεύθησαν διὰ ξηρᾶς ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ ὕδωρ αὐτοῖς τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύμων... καὶ εἶδεν Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους τεθνηκότας παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης.
- (16) παραδέρνον, Monti: καὶ παρατώντας τὴν ἡσυχίαν τῶν τάφων / θαμπές φάνηκαν σκιές καὶ μέσ' στοὺς δρόμους / παραδέρνον σιωπηλές καὶ λυπημένες (Basvilliana IV, στ. 376-378): Foscolo: μήπως κοιτάξεις ἄνάμεσα σὲ φτωχικοὺς τάφους / παραδέρνοντας ἐκεῖ ὅπου κοιμάται τὸ ἅγιο κεφάλι / τοῦ δικοῦ σου Ραῖνι;... (Dei Sepolcī, st. 70-72).
- (17) πλῆθος: θυμίζει τὸν Ariosto: ἐκεῖ ὅπου τὸ πυκνὸ πολὺ μεγάλο πλῆθος / συνωστισμένο φαίνεται, με δύναμη ὁρμάει (Orlando Furioso XVI, ὁκάστιχο 49, στ. 3-4).
- (18) δεσμά, Dante: καὶ ἔν τὰ δεσμά δὲν εἶχα δεῖ (Κόλαση, ΛΑ, στ. 3).
- (19) Ματθ. ΚΖ, 22-23: λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; λέγουσιν αὐτῷ πάντες σταυρωθήτω. ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη· τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον λέγοντες σταυρωθήτω. - Λουκ. ΚΓ, 20-21· Μάρκ. ΙΕ, 12-14 Ἰωάνν. ΙΘ, 15.
- (20) Βλ. σημ. ὑφ. 7.
- (21) Monti: Καὶ παρατώντας τὴν ἡσυχίαν τῶν τάφων / θαμπές φάνηκαν σκιές καὶ μέσ' στοὺς δρόμους... (Basvilliana IV, στ. 376-377).
- (22) Μάρκ. ΣΤ, 48: καὶ ἰδὼν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν... ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περικατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. - Ματθ. ΙΔ, 25-26 Ἰωάνν. ΣΤ, 18-19.
- (23) Monti:... καὶ γὰρ τὸ μεγάλο ἔγκλημα / με προθυμὰ καὶ γρήγορα νὰ ὁρμῶνε οἱ κακοῦργοι (Basvilliana II, στ. 134-135).
- (24) Dante: αὐτὸ πού στήν ὄψη ἡ πείνα τοῦ εἶχε ρημάξει (Καθαρτ., ΚΓ, στ. 45).
- (25) Ματθ. ΚΖ, 27-31: Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὄλην τὴν σπείραν. καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, χλαμύδα κοκκίνην περιέθηκαν αὐτῷ καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κάλαμον ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ... καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. - Μάρκ. ΙΕ, 16-20 Ἰωάνν. ΙΘ, 2-3.
- (26) Manzoni: Τί φοβερό! τῶν ὕβριστῶν ὁ ὄχλος / ἐκείνη τῇ θεῖα μορφῇ με θράσος τῇ χλευάζει (La Passioine, στ. 48-49). - Μάρκ. ΙΔ, 65: Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύπτειν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ λέγειν αὐτῷ· προφήτευσον... καὶ οἱ ὑπηρέται ραπίσμασι αὐτὸν ἔβαλον.
- (27) Ματθ. ΚΖ, 35: ...διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ...
- (28) πλῆθος (βλ. σημ. 17).
- (29) ξύλο: σταυρός, Dante: πρὶν ἢ μετὰ πού αὐτὸς καρφώθηκε στὸ ξύλο (Παράδ., ΙΘ, 105).
- (30) βάρος: σῶμα, Dante: καὶ ἐσύ, παιδί μου, πού με τὸ θνητὸ σου βάρος, / ξανά πίσω στὴ γῆ θε νὰ γυρίσεις, τὸ στόμα ἄνοιξε καὶ μίλα... (Παράδ. ΚΖ, 64-65).
- (31) Ματθ. ΚΖ, 51-53: Καὶ ἰδὼν τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπ' ἄνωθεν ἕως κάτω εἰς δύο, καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνερχθήσαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων, μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσηλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

- (32) Luca, XXIII, 44: "... και σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης τοῦ ἡλίου ἐκλιπόμενος". - Idem, Vulgata: "... et tenebrae factae sunt in universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est sol...".
- (33) Foscolo: "... e di **cozzanti** brandi" (Dei Sepolcri, v. 204).
- (34) Solomòs ha presente i versi del regicidio (decapitazione di Luigi XVI di Francia) nella Basvilliana del Monti e se ne serve abilmente: per es. "Il solo barbaro Celta" del Monti diventa "Il solo di Palestina popolo ribaldo"; il "branco di lioni" diventa "branco di lupi" e "L'ucciso tauro" diventa "L'agno ucciso": "Alla caduta dell'acciar tagliente / S'apri tonando il cielo, e la vermiglia / Terra si scosse, e il mare orribilmente. / Tremonne il mondo, e per la meraviglia / E pel terror dal freddo al caldo polo / Palpitando i Potenti alzar le ciglia. / Tremò **Levante ed Occidente**. Il solo / Barbaro Celta in suo **furor più saldo** / **Del ciel derise e della terra il duolo**: / E di sua libertà spietato e baldo / Tuffò le stolte insegne e le man ladre / **Nel sangue** del suo Re **fumante e caldo**. / E si dolse ché misto a quel del Padre / Quello pur anco non scorreva, ah! rabbia! / Tal di lioni **un branco**, a cui non abbia / L'ucciso tauro appien sazie le **canne***, / Anche il sangue ne lambe in su la sabbia" (Basvilliana, vv. 207-229).
- ***canne** = fauci (gola) in Dante: Virgilio "prese la terra e con piene le pugna / la gittò dentro alle bramose canne" di Cerbero (Inf., VI, 26-27).
- (35) Βλ. nota 29.
- (36) Monti: "E a quel Giusto simil che fra' ladroni / Perdonando spirava, ed esclamando: / Padre, Padre, perché tu m'abbandoni? * / Per chi a morte lo tragge anch'ei pregando, / Il popol mio, dicea, che sì delira, / E il mio spirto, Signor, ti raccomando". (Basvilliana, II, vv. 190-195). * Matt., XXVII, 46: "... Ἡλὶ Ἡλὶ λεμὰ σαβαχθανί; τοῦτ' ἔστιν Θεὸς μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;". - Idem, Vulgata: Heli, Heli, lamma sabachthani? hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?". (36) Manzoni: "Ecco appena sul letto nefando / Quell'Afflitto depose la fronte, / E un altissimo grido levando, / Il supremo sospiro mandò" (La Passione: vv. 73-76). Giov. XIX, 30: "καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα". Idem, Vulgata: "Et inclinato capite, tradidit spiritum"; Matt., XXVII, 50: "ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κρᾶξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα". Idem, Vulgata: "Iesus utema clamans voce magna, emisit spiritum" ("Novum Testamentum", Merk).
- (37) Aroc. di Giov. 18, 1-3: "Μετὰ ταῦτα εἶδον ἄλλον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα ἔξουσίαν μεγάλην, καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχυρᾷ φωνῇ λέγων· Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμονίων καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ φυλακὴ παντὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου καὶ φυλακὴ παντὸς θηρίου ἀκαθάρτου καὶ μεμσημένου, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πέπωκαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν...". Idem, Vulgata: "Et post haec vidi alium angelum descendentem de caelo, habentem potestatem magnam, et terra illuminata est a gloria eius. Et exclamavit in fortitudine dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna et facta est habitatio daemoniorum et custodia omnis spiritus immundi et custodia omnis volucris immundae et odibilis; quia de vino irae fornicationis eius biberunt omnes gentes, et reges terrae cum illa fornicati sunt..."

- (32) Λουκ. ΚΓ, 44: *και σκοτός ἐγένετο ἐφ' ὄλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης τοῦ ἡλίου ἐκλιπόντος.*
- (33) Foscolo... *καὶ τὰ σπαθιά πού τὸ ἓνα τ' ἄλλο ἀντιχτυποῦσε.* (*Dei Sepolcrl*, στ. 204).
- (34) Ὁ Σολωμὸς ἔχει ὑπ' ὄψιν του τοὺς στίχους τῆς βασιλοκτονίας (ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ τῆς Γαλλίας) στὴν *Basvilliana* τοῦ *Monti* καὶ τοὺς χρησιμοποιεῖ ἐπιδέξια: π.χ. τὸ: *μόνο ὁ βάρβαρος Κέλτης*, τοῦ *Monti*, γίνεται *μόνο τῆς Παλαιστίνης ὁ φαῦλος λαός*: τὸ *κοπάδι τῶν λιονταριῶν* γίνεται *κοπάδι τῶν λύκω* καὶ ὁ *σκοτωμένος ταῦρος* γίνεται τὸ *σκοτωμένο πρόβατο*: *Στὸ πῆσιμο τοῦ κοφτεροῦ ἀτσαλιοῦ / ἀνοιξε βροντῶντας ὁ οὐρανός, κι ἡ ροδόχρωμη / Γῆ κι ἡ θάλασσα φορικτὰ σειστήκαν. / Τρόμαξε ὁ κόσμος, κι ἀπ' τὸ θαῦμα / κι ἀπὸ τὸν τρόμ, ἀπ' τὸν ψυχρὸ ὡς τὸν θερμὸ τὸν πόλο, / καρδιοχτυπώντας οἱ Δυνατοὶ στυλώσανε τὰ μάτια / Τρόμαξε Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Μόνο / ὁ βάρβαρος Κέλτης μέσα σ' ὄλη του τὴ λύσσα / τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς περιγέλασε τὸν πόνο: / κι ἀπ' τὴν ἐλευθερία του ἀσπλαχνος καὶ σκληρὸς / βούτηξε τ' ἄθλια ροῦχα του καὶ τὰ ληστρικά του χέρια / στὸ ἀχνιστὸ ζεστὸ αἶμα τοῦ βασιλιᾶ του. / Καὶ πόνεσε γιατί δὲν κλωοῦσε ἀκόμα / μαζὶ μ' ἐκεῖνο τοῦ Πατέρα, ὦ τί μανιά! / Ὅμοια μ' ἓνα κοπάδι λιονταριῶν / πού ὁ σκοτωμένος ταῦρος δὲν τοὺς χορταίνει ἀρκετὰ τὸ στόμα, / καὶ τὸ αἶμα δὲν ποτίζει πέρα ἐκεῖ τὴν ἄμμο.* (*Basvilliana*, στ. 207-229).
- (35) ξύλο: Βλ. σημ. ἀρ. 29.
- (36) *Monti*: *Καὶ ὁμοῖοι μὲ τὸν Δίκαιο ἐκείνον μέσα στοὺς ληστές / ἀνάσαινε συγχωρώντας καὶ φωνάζοντας: / Πατέρα μου, Πατέρα μου, γιατί μὲ ἐγκαταλείπεις; / Γιὰ κείνον πού τὸν ἔσερνε, ἀκόμα καὶ γιὰ κείνον παρακαλώντας. / Τὸν λαό μου, ἔλεγε, πού τόσο ἔχει παραφρονήσει / καὶ τὸ πνεῦμα μου, Κύριε, σ' ἐσένα παραδίνω* (*Basvilliana II*, στ. 190-195). - Ματθ. ΚΖ, 46: ... Ἦλί, Ἦλί, λεμὰ σαβαχθανί; τοῦτ' ἔστιν Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μὲ ἐγκατέλειπες; - *Manzoni*: *Καὶ νά, καθὼς στὸ ἀνόσιο ξύλο / περίλυπος ἔγειρε Ἐκεῖνος τὸ κεφάλι / κι ὑψώνοντας μιὰ δυνατὴ κραυγὴ / ἄφησε τὴν τελευταία πνοή του* (*La Passione*, στ. 73-76). - Ἰωάνν. Θ, 30: *καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα.* - Ματθ. ΚΖ, 50: *ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ ἀφήκε τὸ πνεῦμα.*
- (37) Ἀποκάλ. Ἰωάννου ΙΗ, 1-3: *Μετὰ ταῦτα εἶδον ἄλλον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα ἐξουσίαν μεγάλην, καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχυρᾷ φωνῇ λέγων: Ἔπεσαν, ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμονίων καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ μεμσημένου, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πέπωκαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν...*

MICHELE IANNELLI
(μετ. Γ. Χατζηκωστής)

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΟΜΙΛΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ ΓΙΟΡΤΑΣΕ ΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΖΩΗΣ ΤΟΥ

Ο Όμιλος Πνευματικής Ανανεώσεως, με την ευκαιρία συμπλήρωσης τριάντα χρόνων πνευματικής δράσης του, οργάνωσε συνεστίαση-διάλεξη την Τρίτη 17 Οκτωβρίου στο Ξενοδοχείο «Κλεοπάτρα». Ομιλητής ήταν ο εξ Ελλάδος πνευματικός δημιουργός Θανάσης Παπαθανασόπουλος με θέμα «Τρίτη Επίσκεψη στην Κύπρο». Μετά την ομιλία ο Πρόεδρος του Ομίλου κύριος Μιχαλάκης Μαραθεύτης απένειμε τιμητικό δίπλωμα σε δύο εξέχοντες πνευματικούς ανθρώπους, ανακηρύσσοντάς τους σε επίτιμα μέλη, για το σύνολο της προσφοράς τους και τη συμβολή τους στο έργο του Ομίλου, αφού προηγουμένως έκαμε σύντομη αναφορά στη ζωή και την πνευματική τους δημιουργία.

Οι τιμηθέντες, ο ομιλητής Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Επίτιμος Πρόεδρος Εφετών Ελλάδος και ο κύριος εκπαιδευτικός και παιδαγωγός Παναγιώτης Περισιάνης ευχαρίστησαν για την τιμή κι έκαμαν σύντομη αναφορά στο έργο του Ομίλου και τα επιτεύγματά του.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Η ετήσια έκδοση του Ομίλου Πνευματικής Ανανεώσεως «Κυπριακή Μαρτυρία» συμπλήρωσε φέτος εικοσιπέντε χρόνια ζωής. Το εικοστό πέμπτο Τεύχος με γενικό θέμα «Σύγχρονη Κοινωνία και Ψυχοπνευματική Ισορροπία» παρουσιάστηκε τη Δευτέρα, 23 Οκτωβρίου στο «Σπίτι της Κύπρου» στην Αθήνα από τον Αντιπρόεδρο του Ομίλου, τέως πρώτο λειτουργό Εκπαίδευσης Χρίστο Κολιό. Για το Τεύχος επίσης μίλησε η λογοτέχνις και κριτικός κυρία Ευαγγελία Μισραχή, ενώ αποσπάσματα από το Τεύχος απέδωσε ο φιλόλογος και συγγραφέας κύριος Γιάννης Κωβαίος. Στην εκδήλωση παρέστησαν πολύς και εκλεκτός κόσμος, εκπαιδευτικοί, καθηγητές Πανεπιστημίου, κύπριοι και ελλαδίτες.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Καί της Μανωλοπούλου, *Να ξεστάνουμε τις πέτρες στις πλαγιές του Διστόμου*, Χορηγία Δήμου Διστόμου – Εκδόσεις Βεργίνα, Αθήνα 2004. Σελίδες 239.

Το βιβλίο *Να ξεστάνουμε τις πέτρες στις πλαγιές του Διστόμου* είναι το πέμπτο στη σειρά βιβλίο της Καίτης Μανωλοπούλου. Τα δυο πρώτα της βιβλία «Ζωγραφίζοντας στίχους», Αθήνα 1981, καθώς και το «Μια μόνο λεύγα πάνω απ' το βυθό», Αθήνα 1990, ήταν ποίηση. Το τρίτο βιβλίο της με τίτλο «Αναμνήσεις και μαρτυρίες πενήντάχρονης ή άχρονες», έκδοση Δήμου Διστόμου 1994, αναφερόταν στη φοβερή σφαγή που έγινε στο γενέθλιο χώρο της, το Δίστομο, τον καιρό της Γερμανικής Κατοχής. Το τέταρτο βιβλίο της «Πως να χωρίσουμε το νερό» κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 2000. Για όλα της τα προηγούμενα βιβλία, τα οποία φρόντισε έγκαιρα να μας αποστείλει, είχαμε την ευκαιρία να τα παρουσιάσουμε και να πούμε, επειδή άξιζαν κατά την κρίση μας, τον καλό μας λόγο.

Η Κ.Μ. στην έρευνά της για τον τόπο της, καταπιάστηκε κι έχει καταγράψει όλες τις εκφάνσεις της ζωής μέσα στο χρόνο. Τα έθιμα, τις γιορτές, την κοινωνική ζωή, τα έργα γυναικών και ανδρών. Από κοντά δεν μπορούσε να μην ξανακάμει πάλι αναφορά και στη μεγάλη σφαγή που σημάδεψε τον τόπο της και που είχε ντύσει στα μαύρα όλο τον πληθυσμό του Διστόμου, πληγώνοντας και παγώνοντας μόνιμα τις καρδιές. Στο όντως αξιόλογο και καλογραμμένο βιβλίο της παρουσιάζει πρόσωπα αλλά και ξεχωριστές ανθρώπινες ιστορίες που συντοπίτες της ή συντοπίτισσές της κάθισαν και της διηγήθηκαν και με υπομονή η ίδια τις κατάγραψε. Κατάγραψε θρύλους και παραδόσεις αλλά και συνταγές φαγητών, παροιμίες, αινίγματα και τόσα άλλα αξιόλογα και αξιοπρόσεκτα. Το βιβλίο κοσμεί αξιόλογο κι αξιοπρόσεκτο φωτογραφικό υλικό που ζωντανεύει το κείμενο και θα έλεγα, σε παίρνει στα μέρη του Διστόμου. Στην παράδοσή του, στους δρόμους, στις γειτονιές, στους ανθρώπους, στις γιορτές και στις πλατείες και τα σπίτια του. Στη βούση της πλατείας με τις κυράδες ντυμένες την παραδοσιακή τους στολή να παίρνουν νερό. Μας παίρνει και στο μοναστήρι τ' Άϊ Λουκά με τις έξοχες τοιχογραφίες και την ιστορία του.

Όμως η Κ.Μ. δεν παραλείπει να περιμαξέψει όλο τον ποιητικό πλούτο που της έχουν απαγγείλει από στήθους ή της τον έχουν παραχωρήσει σε φυλλάδες. Με αυτό τον τρόπο μας κατάγραψε το τραγούδι του Λαζάρου αλλά και της Μεγάλης Παρασκευής το μοιρολόι. Μας κατέγραψε κοντά σ' αυτό και άλλα μοιρολόγια.

«Του χάροντα του έταξα ένα χρυσό μαντήλι
Για να σ' αφήνει να 'ρχεσαι σε κάθε πανηγύρι»

Παραθέτουμε ένα μικρό απόσπασμα σα δείγμα γραφής από το αξιόλογο βιβλίο, εκείνο που μιλά για τη μεγάλη σφαγή:

«Έχω παιδιά μαλάματα» μου είπε η Ευσταθία καθώς μιλούσαμε στη σκά του πλάτανου στην Κάτω Πλατεία, «μια κόρη οφθαλμίατρο και ένα γιο παθολόγο» συνέχισε αφήνοντάς με κατάπληκτη.

Αρχίσαμε συζητώντας για τα γεγονότα που είχαν συμβεί ακριβώς πενήντα επτά χρόνια πριν (το Δίστομο εκείνη τη μέρα «γινόρταζε» την 57η επέτειο της σφαγής) και η Ευσταθία έζησε την πιο τραγική μέρα της ζωής της... Δεν ξέραμε τι γινότανε. Ακούσαμε τους πυροβολισμούς, ώσπου ξαφνικά μια γειτόνισσα φωνάζει απ' έξω: «Βασιλική, έλα να μαζέψεις το μοναχογιό σου». Πετάχτηκε η μάνα μου έξω. Τρέξαμε κι εμείς τα τρία κορίτσια ξωπίσω της, κι είδαμε τον αδελφό μας το Μήτσο πεσμένο στα σκαλιά της Παναγιάς τραυματισμένο στην κοιλιά. Τον κουβαλήσαμε μες το σπίτι με την ψυχή στα δόντια και φύγαμε η Γιαννούλα κι εγώ να φέρουμε γρήγορα το γιατρό να τον σώσει...»

Η Καίτη Μανωλοπούλου έχει το δικό της γλαφυρό τρόπο να καταγράφει και να διηγείται. Ν' ανασταίνει και να παραστάει καθαρά, μέσα από τις σελίδες των γραπτών της κειμένων και να σε παίρνει στον κόσμο της. Μια συγκλονιστική φωτογραφία που παραθέτει στη σελ. 153 παρμένη από το φωτογραφικό Αρχείο του Μουσείου Μπενάκη, με τον τίτλο «Τάφοι στις αυλές των σπιτιών», μιλάει μονάχη της και μας οδηγεί στο μεγάλο δράμα που πέρασε το Δίστομο.

Πραγματικά, η Κ.Μ. έχει καταφέρει, διαχρονικά, να μεταφέρει τον αναγνώστη του βιβλίου της στην Ιστορία, στους θρύλους στα πανηγύρια, στα ήθη, τα έθιμα, στις μεγάλες χαρές αλλά και στο ανεπούλωτο δράμα που έζησε ο ματωμένος τόπος της. Δίκαια λοιπόν, κρίνουμε, της ανάθεσε ο Δήμος Διστόμου, τη συγγραφή αυτού του βιβλίου και κρίνουμε πως σίγουρα τα κατάφερε. Επάξια τη συγχαίρουμε. Την ευχαριστούμε και για κάτι άλλο: Την αισθητική απόλαυση που μας έδωσε η ανάγνωσή του.

Ευχόμαστε ο κάθε τόπος, το κάθε ελληνικό χωριό, να βρει μια Κ.Μ. που με τη φιλοτιμία, τη γλαφυρότητα και την πιστότητα του λόγου της να έρθει και να καταγράψει αλλά και να διαφυλάξει όσα πολύτιμα έχει διαφυλάξει, κτήμα πια όλων μας, η καλή και άξια φίλη μας λογοτέχνης.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Αριστείδη Λ. Κουδουνάρη, *Βιογραφικών Λεξικών Κυπρίων 1800 – 1920*. 5η επηυξημένη έκδοση, Λευκωσία 2005.

Μόλις τώρα κυκλοφόρησε σε πέμπτη επηυξημένη έκδοση το πολύτιμο έργο αναφοράς του Αριστείδη Λ. Κουδουνάρη *Βιογραφικών Λεξικών Κυπρίων 1800 – 1920*, που καταλαμβάνει 523 σελίδες. Το γεγονός ότι το έργο σε διάστημα 16 χρόνων - από το 1989 που κυκλοφόρησε η πρώτη έκδοση - πραγματοποιήσει πέντε εκδόσεις αποδεικνύει ότι το έργο έτυχε θερμής υποδοχής. Τούτο μαρτυρούν και τα επαινετικά σχόλια δημοσιογράφων, μελετητών και λογίων, δείγμα των οποίων παρατίθεται στο τέλος της έκδοσης, και συγκεκριμένα στις σελίδες 507-523. Την επιμέλεια των πρώτων εκδόσεων είχε ο υποφαινόμενος, της τέταρτης ο πανεπιστημιακός Λευτέρης Παπαλεοντίου και της παρούσας η φιλόλογος Σταματία Λαουμτζή με τη βοήθεια του καθηγητή του πανεπιστημίου Κύπρου Μιχάλη Πιερή.

Η φιλοσοφία και η δομή του βιβλίου παραμένουν οι ίδιες σ' όλες τις εκδόσεις. Η βασική διαφοροποίηση έγκειται στον αριθμό των λημμάτων, τα οποία ήταν 675 στην 1η έκδοση, 782 στη 2η, 985 στην 3η, 1189 στην 4η και 1358 στην τελευταία, δηλαδή παρατηρείται υπερδιπλασιασμός των λημμάτων στην 5η σε σύγκριση με την 1η έκδοση. Ένας λόγος, όχι ο μοναδικός, για την αύξηση των λημμάτων είναι η προσθήκη αριθμού Τουρκοκυπρίων, γύρω στους 70. Στην τελευταία έκδοση υπάρχουν δυο προσθήκες που αφορούν στη δομή του βιβλίου και αποτελούν πλεονεκτήματα. Η μια είναι ο Πίνακας Αντιστοιχιών Ελληνικού και Λατινικού Αλφαβήτου και η άλλη είναι η εσωτερική παραπομπή, δηλαδή εκεί που πρόσωπα είναι γνωστά και με το όνομα και με το ψευδώνυμό τους υπάρχει παραπομπή από το ένα στο άλλο, πράγμα που είχε εισηγηθεί στην παρουσίαση της προηγούμενης έκδοσης ο καθηγητής Πιερής. Έτσι έχουμε π.χ. Γυψιώτης Μιχαήλ, βλ. Βεργάλης Άδωνις, Ιωαννίδης Ελευθέριος, βλ. Γιαννίδης Λευτέρης, Μιχαηλίδης Χαρίλαος, βλ. Κριναίος Παύλος, Χατζηδημητρίου Μιχάλης, βλ. Αλιθέρης Γλαύκος και άλλα.

Για όσους θα πάρουν για πρώτη φορά στα χέρια τους το βιβλίο δυο λόγια για το περιεχόμενο. Πρόκειται για Λεξικό προσωπικοτήτων της Κύπρου που γεννήθηκαν μεταξύ 1800 και 1920 «καί διεκρίθησαν εις τον πολιτικόν, πνευματικόν και εκπαιδευτικόν τομέα, ως εκλελεγμένοι αντιπρόσωποι του λαού, πολιτευταί, συγγραφείς, εκπαιδευτικοί και ευεργέται της Παιδείας». Περιλαμβάνονται Έλληνες της Κύπρου, Τουρκοκύπριοι, Αρμένιοι, Λατίνοι, Ελλαδίτες και

άλλοι που είχαν ζήσει και δράσει στην Κύπρο και είχαν ωφελήσει με την εν γένει δράση και προσφορά τους ποικιλότροπα τον τόπο. Ως αρχή της περιόδου επελέγη το 1800, για να αποφευχθούν πρόσωπα του αγώνα του 1821, με τον οποίο, όπως σημειώνει ο ερευνητής, καταπιάνεται σε άλλο έργο του, ως τέλος δε το 1920, για να έχει το έργο επαφή με τη σύγχρονη πραγματικότητα, αφού περιλαμβάνονται και προσωποπικότητες που βρίσκονται στη ζωή, αλλά και κάποια απόσταση, απαραίτητη για την αντικειμενική θεώρηση των πραγμάτων.

Και πράγματι η αντικειμενικότητα είναι βασικό στοιχείο του βιβλίου, αφού ο συγγραφέας παραθέτει τα πράγματα και τα γεγονότα χωρίς αξιολογικές κρίσεις υποκειμενικές ιδεολογικού ή άλλου χαρακτήρα. Παραθέτει τις πηγές του, γραπτές και κάποτε προφορικές, έτσι που όποιος ενδιαφέρεται για περαιτέρω μελέτη και εμβάθυνση να ξέρει πού πατά.

Όπως είναι φυσικό, τα λήμματα ποικίλλουν από πλευράς έκτασης. Τα πρόσωπα που καταλαμβάνουν τη μεγαλύτερη έκταση (μια σελίδα, ίσως κάποτε και κάτι περισσότερο), που δικαιολογείται βεβαίως από την πολύπλευρη δράση ή και το συγγραφικό τους έργο, είναι οι Ανθίας, Belig Paşa Ahmet, Κρασιδιώτης, Μόντης, Παπαδοπούλου Περσεφόνη, Περονάρης, Πιερίδης Δημήτριος, Προυσής, Σαρίπολος Νικόλαος του Ιωάννου, Φραγκούδης Επαμεινώνδας και Χατζηιωάννου Κυριάκος. Το κάθε λήμμα έχει ως επικεφαλίδα το επώνυμο, με κεφαλαία γράμματα, το όνομα και πατρώνυμο, με πεζά στοιχεία, και τα ληξιαρχικά στοιχεία γέννησης και (όπου τούτο ισχύει) θανάτου. Ακολουθεί το κυρίως λήμμα, το οποίο, όταν δικαιολογείται από τα πράγματα, περιλαμβάνει σε πλήρη ανάπτυξη, τα ακόλουθα μέρη: Στο πρώτο δίνονται βιογραφικά στοιχεία, με αναφορά σε σπουδές, επαγγελματική ενασχόληση, κοινωνικές, πολιτικές και εθνικές δραστηριότητες, στο δεύτερο τμητικές διακρίσεις, στο τρίτο η εργογραφία και στο τελευταίο οι πηγές.

Ως επιμελητής των τριών πρώτων εκδόσεων είχα διαβάσει όλα τα λήμματα, πράγμα που, φυσικά, δεν έκαμα για τις υπόλοιπες δυο εκδόσεις. Άλλωστε, όπως είναι γνωστό, τα λεξικά και τα παρόμοια βιβλία δεν διαβάζονται από την αρχή ως το τέλος. Ανατρέχει σ' αυτά κανείς όταν θέλει να τα συμβουλευτεί και τα βάζει παράμερα ίσαμε την άλλη φορά που θα τα χρειαστεί. Μετροφυλλώνοντας, λοιπόν, την παρούσα έκδοση διαπίστωσα ότι έχουν δυστυχώς παρεισφρήσει κάποια λάθη, τα οποία ζημιώνουν το κατά τα άλλα χρησιμότητα και σημαντικότητα αυτό λεξικό. Δεν ισχυρίζομαι ότι στις εκδόσεις που επιμελήθηκα δεν υπήρξαν τυπογραφικά λάθη, θέλω όμως να πιστεύω ότι δεν υπήρξαν τόσο σοβαρά λάθη, δείγμα των οποίων παραθέτω στη συνέχεια όχι, βέβαια, για να μειώσω το βιβλίο, του οποίου η αξία είναι πανθομολογούμενη, αλλά από εκτίμηση προς το συγγραφέα, του οποίου γνωρίζω το μέχρι σχολαστικότητας πάθος για τη λεπτομέρεια, και από αγάπη προς το έργο. Ελπίζω ότι τα θέματα που θίγω, αλλά και άλλα, θα προσεχθούν σε μελλοντική έκδοση, που είμαι βέβαιος ότι θα γίνει, μια και ο ακούρατος ερευνητής, όπως σημειώνεται στον Πρόλογο στην τρίτη έκδοση κι όπως φαίνεται από τις διαδοχικές εκδόσεις, έχει πρόθεση να εμπλουτίσει συνεχώς το Λεξικό.

Στο λήμμα **Κουρσουμπάς Χαράλαμπος του Ιωσήφ**, σ. 157 της 4ης έκδοσης (2001), γράφεται «*Διαρκούντος (sic) της κατοχής*», αντί του ορθού διαρκούσης της κατοχής. Το ίδιο σοβαρό λάθος επαναλαμβάνεται και στην 5η έκδοση (2005) (σ. 188), πράγμα που σημαίνει ότι οι επιμελητές της 5ης έκδοσης δεν διάβασαν όλα τα λήμματα κι έτσι επανέλαβαν την απροσεξία του προηγούμενου επιμελητή.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το λήμμα **Ηλιοφότου Χρίστος**, σ. 97 της 4ης έκδοσης (2001) και σ. 119 της 5ης έκδοσης (2005), όπου υπάρχει η φράση «*Εγεννήθη εις Άγιον Ιωάννην Μαλούντας*» αντί του ορθού *Εγεννήθη εις Άγιον Ιωάννην Μαλούντας*.

Προφανώς στις δυο τελευταίες εκδόσεις καταβλήθηκε προσπάθεια να απλοποιηθεί κάπως η γλώσσα του κειμένου, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ομοιομορφία στη γλωσσική μορφή των λημμάτων, αλλά και να παρεισφρήσουν κάποιοι σολοικισμοί και βαρβαρισμοί.

Μίλτετον Μαρία, σ. 228 της 4ης έκδοσης και σ. 266 της 5ης έκδοσης «*Τιμήθη*», αντί του ορθού *Τιμήθηκε ή Ετιμήθη*.

Χατζηλαμπής Σάββας, σ. 410 της 4ης έκδοσης και σ. 474 της 5ης .

«*Κατεβίβασε την αγγλικήν σημαίαν επί του Διοικητηρίου Κυρηνείας και αντ' αυτής ανύψωσεν την ελληνικήν. Ο εκτελών χρέη φρουρού του Διοικητηρίου Τούρκος αστυνομικός ητοιμάσθει να τον πυροβολήση, παραιτήθη όμως του σκοπού όταν ο Μητροπολίτης προέταξε το στήθος του. Κατεδικάσθη υπό των Αγγλων εις δύο έτη φυλακίσεως...* ». Με τον ίδιο τρόπο εμφανίζεται και στη σ. 474 της 5ης έκδοσης, με μόνη τη διαφορά ότι εδώ ο Τούρκος γράφεται με τ πεζό. Τι γυρεύουν στ' αλήθεια τα «*κατεβίβασε...επί του Διοικητηρίου*», «*ανύψωσεν την*» με ν στο τέλος του ρήματος, «*ητοιμάσθει*» με ει, «*παραιτήθη*» (ενώ στο λήμμα Χατζηνικολάου Ιωάννης πιο κάτω γράφεται παρητήθη), «*εις δύο έτη φυλακίσεως*», αντί «*εις δύο ετών φυλάκισιν*», το πολύ εις δύο έτη φυλάκισιν ή και φυλάκιση;. Αν δε λάβει κανείς υπόψη ότι στο βιβλίο χρησιμοποιείται το πολυτονικό, τότε αλιεύονται και άλλα λάθη: *εκτελών* με οξεία, το οποίο επαναλαμβάνεται και πιο κάτω, να τον πυροβολήση με η υπογεγραμμένο (παρά την απλοποίηση στο τυπικό), *ητοιμάσθει* (sic) με φιλή.

Για να επανέλθω στην ομοιομορφία η Κερύνεια εμφανίζεται και ως *Κυρήνεια* (λήμμα **Χατζημηνάς**) και στη γενική ως *Κερύνειας*, *Κερυνείας* (και τα δυο στο λήμμα **Χρίστης**) και *Κυρηνείας*, *Εις Άγιο Αμβρόσιο* (4η έκδοση) και *Εις Άγιον Αμβρόσιον* (5η έκδοση) στο λήμμα **Χατζηλαμπής**.

Στο **Λυμπουρίδης Αχιλλεύς** ορθά «*έχει εκδώσει*» (4η έκδοση), λανθασμένα «*έχει εκδώση*» (5η έκδοση).

Στον Πρόλογο της 2ης έκδοσης, ο οποίος αναδημοσιεύεται τόσο στην 4η, όσο και στην 5η έκδοση, όπως γίνεται με όλους τους προηγούμενους Πρόλόγους, ο Δημήτριος Ζ. Πιερίδης μετατρέπεται σε Δημήτριον Δ. Πιερίδη, άγνωστο γιατί.

Και από τα καινούρια λήμματα της 5ης έκδοσης:

Κασσιλιάν Μικέ: «*Εις εκ των θεμελιωτών και προαγωγών των ευαγγελικών εις Κύπρο. Εις την εν Αμμοχώστω οικία του εγένοντο συναντήσεις ευαγγελικών με αποτέλεσμα τα γνωστά βίαια επεισόδια αρχάς 1906 όπου και η υποχρεωτική μετάθεσίς του εις Κερύνεια*». Μήπως αντί προαγωγών ήθελε να πει προαγωγών, αντί των ευαγγελικών της ευαγγελικής ομολογίας, αντί εις Κύπρο εις Κύπρον, αφού χρησιμοποιεί το εις (=ένας), οικίαν αντί οικία, δεδομένου ότι γράφει εν Αμμοχώστω, επεισόδια αντί επισόδια και οπότε ή εξ ου αντί όπου;

Κουδουνάρης Γαβριήλ: «*αναγείρας τη γνωστή βρύση Κουδουνάρη*», αντί του ορθού ανεγείρας.

Σιλβέτρος Κωνσταντίνος: «*Εγεννήθη εις Τερσεφάνου της επαρχίας Λάρνακος, φοιτήσας εις Παγκύπριον Λύκειον Λάρνακος*», αντί «*Εγεννήθη...και εφοίτησε (ν)...*». Και παρακάτω «*...1933 ότε ίδρυσε και διηύθυνε την Πρακτικήν Εμπορικήν Σχολήν Μόρφου την μετονομασθείσαν Αγγλικήν Σχολήν Μόρφου 1938, λόγω δε παθητικής αντιστάσεως 1956, αφαιρέθη το «Αγγλικήν» αντικατασταθέν από το «Εμπορικήν». Ίσως μια καλύτερη διατύπωση να ήταν «...την Πρακτικήν Εμπορικήν Σχολήν Μόρφου, η οποία αρχικά (1938) μετωνομάσθη Αγγλική Σχολή Μόρφου και αργότερα (1956) Εμπορική Σχολή Μόρφου, με την αντικατάστασιν της λέξεως Αγγλική από την λέξιν Εμπορική, λόγω σχετικών οδηγιών της ΠΕΚΑ περί παθητικής αντιστάσεως*».

Καταλήγοντας θέλω να υπογραμμίσω ότι το βιβλίο είναι βασικό έργο αναφοράς για την κυπριακή προσωπογραφία του 19ου και του 20ού αιώνα, το οποίο καθρεφτίζει την πολιτική,

κοινωνική και πνευματική ζωή της Κύπρου της περιόδου αυτής και συμβάλλει κατά τρόπο ουσιαστικό στην εθνική μας αυτογνωσία. Κανείς δεν μπορεί να ασχοληθεί με θέματα της κυπριακής ζωής της περιόδου αυτής χωρίς να συμβουλευτεί το έργο του φίλου Αριστείδη Κουδουνάρη. Προσωπικά έκαμα ευρύτατη χρήση του βιβλίου στο έργο μου *Ελλάδος Κάτοπτρον*, όπως φαίνεται από τις πάμπολλες παραπομπές σ' αυτό.

Εκείνο που θα συμβούλευα το φίλο ερευνητή είναι να δώσει μεγαλύτερη σημασία στο θέμα της γλώσσας, ώστε να υιοθετηθεί ομοιόμορφα μια γλωσσική μορφή, χωρίς το ανακάτεμα συνταξιών και λανθασμένων τύπων με την αρχαϊζουσα, την απλή καθαρεύουσα και τη δημοτική. Αυτά τα πράγματα δεν είναι λεπτομέρειες και σχολαστικισμοί, όπως θα μπορούσε με επιπολαιότητα κάποιος να ισχυριστεί, σε ένα έργο αυτής της αξίας.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Χρύσανθου Στ. Κυπριανού, *Κρίσεις σε δημοσιεύματα*, Λευκωσία 2005

Υπάρχουν μερικά χαρακτηριστικά, τα οποία συναντά κανείς πάντοτε θα έλεγα στις εργασίες του αγαπητού δασκάλου, φιλόλογου και λαογράφου Χρύσανθου Στ. Κυπριανού. Είναι πρώτα και κύρια η άκρα φιλοπονία του, που εκφράζεται με ευσυνείδητη αντιμετώπιση του αντικείμενου μελέτης του, η αναλυτική επεξεργασία του υλικού του και η θετική επαινετική προσέγγιση της κάθε προσπάθειας. Πάντοτε έχει ένα καλό λόγο να πει για να τιμήσει και να ενθαρρύνει όσους ασχολούνται με τα Γράμματα και ποτέ σχεδόν δεν καταπιάνεται με κάτι αρνητικό, κάποια αδυναμία, όχι, βέβαια, γιατί δεν υπάρχουν ή δεν τα βλέπει, αφού και τη γνώση έχει και την κρίση, αλλά γιατί θέλει να αναδείξει και να προβάλει τα θετικά στοιχεία και να παραβλέψει τα πιθανόν αρνητικά. Τούτο ίσως να οδηγεί τον μη προσεκτικό αναγνώστη στην εντύπωση της ισοπέδωσης των πάντων. Τα πράγματα όμως δεν είναι ακριβώς έτσι. Εκεί που θέλει να υπογραμμίσει την εξαιρετική ποιότητα, το επιδιώκει με την προσεκτική επιλογή των χαρακτηρισμών του και τη χρησιμοποίηση καιρίων κρίσεων και αποτιμήσεων.

Αυτά όλα τα γνωρίσματα συναντούμε και στο βιβλίο του που παρουσιάζουμε σήμερα εδώ. Πρόκειται βασικά για συλλογή παρουσιάσεων βιβλίων ελλαδικών και κυπριακών, λαογραφικού κατά κανόνα περιεχομένου, που κατά καιρούς δημοσίευσε σε διάφορα έντυπα. Τα βιβλία κυκλοφόρησαν σε ένα διάστημα χρόνου κυρίως από το 1997 ως το 2003, άνκαι υπάρχουν και περιπτώσεις παλαιότερων βιβλίων, όπως η *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία* του Δημητρίου Λουκάτου (1977) και Γεωργίου Παπαχαραλάμπους *Κυπριακά ήθη και έθιμα* (1965).

Τα αυτοτελή βιβλία Ελλαδικών που παρουσιάζει ανέρχονται σε έντεκα και είναι: Γεράσιμου Ρηγάτου, καθηγητή Πανεπιστημίου και διευθυντή του Α΄ Παθολογικού Ογκολογικού Τμήματος του Νοσοκομείου «Ο άγιος Σάββας», τα ποιο κάτω τέσσερα: *Ιατρική Παροιμιολογία, Αφτρα – Κάφτρα πάει στην Πόλη, Τα βότανα στον πολιτισμό των Ελλήνων και Νεοελληνικά επώνυμα με ιατρική προέλευση*, Σεβαστής Χαβιάρα – Καραχάλιου, οφθαλμιάτρου, δύο, δηλαδή, *Λωλόδεντρα και Γιατροπορέματα των ομματιών και άλλα κείμενα*, Μηνά Αλεξιάδη, καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, τα ακόλουθα δύο: *Έλληνες Παραμυθάδες (19ος – 20ός αιώνας)* και *Δωδεκάνησα: λαϊκός πολιτισμός*, του κορυφαίου λαογράφου και προέδρου της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας Δημητρίου Λουκάτου *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία* και των μελετητών Δημήτρη Λαζογιώργου – Ελληνικού *Αγγελική Χατζημηχάλη, η Ελληνίδα που φώτισε το Γένος* και Σταμάτη Αποστολάκη *Ριζίτικα*.

Από τα κυπριακά βιβλία παρουσιάζονται 22 συνολικά, ως ακολούθως: Ανδρέα Παστελλά *Γκρίζο ως βαθύχρωμο σκούρο* και *Τα καθ' οδόν*, Κύπρου Κουρτελλάρη *Παράθυρο στη Λαο-*

γραφία και *Τα ζώα στον κυπριακό παροιμιακό λόγο*, Παντελή Παντελίδη *Ακανθού*, Ελευθερίας Πανταζή και άλλων *Κυπριακά παραδοσιακά παρασκευάσματα*, Αντώνη Κεντώνη *Εγώ θυμάμαι, εσείς μαθαίνετε*, Αγνής Μιχαηλίδου *Χώρα, η Παλιά Λευκωσία*, Φοίβου Σταυρίδη *Βιβλιογραφία Κυπριακής Λαϊκής Ποίησης*, Φανής Ζακχαίου-Πασιαλή *Τα παραμύθια του πατέρα μου*, Γεωργίου Παπαχαραλάμπους *Κυπριακά ήθη και έθιμα*, Κώστα Προυσή *Πορεία Ζωής*, Κ. Κυριάκου *Ασκάς*, Χριστόδουλου Πίπη *Αργάκι 1800-1974*, Υπουργείου Παιδείας *Η κατεχόμενη Γη μας*, Φωτεινής Ευαγγελάτου *Ξεχασμένες νοστιμιές του κυπριακού χωριού*, Θεοφανώς Κυπρή-Καλλιόπης Πρωτοπαπά *Παραδοσιακά ζυμώματα της Κύπρου*, Παύλου Ιωαννίδη-Ανδρέα Π. Γεωργιάδη *Τρίκωμο, το Κεφαλοχώρι της Καρπασίας*, Ελένης Πετάση-Σταυρινού *Παραμύθια του χωριού μου* και Γ. Κυτρομηλίδη-Βέρας Κορφιώτη-Γιωργούλας Κωνσταντίμπε *Της Κερύνειας (Ποιητική ανθολογία)*, *Φιλολογική Κύπρος 2000-2001 και 2002-2003*.

Επιπρόσθετα προς τα αυτοτελή αυτά βιβλία, αναφορά γίνεται και σε μερικές εκτενείς μελέτες που εντάσσονται σε βιβλία των ιδίων συγγραφέων ή ανήκουν σε συλλογικές εκδόσεις.

Για να είναι η παρουσίασή μας κάπως βοηθητική για τον αναγνώστη, ώστε να πάρει μια γενική ιδέα για το περιεχόμενο του κάθε βιβλίου και ενδεχομένως να προχωρήσει παρακάτω, δίνω, σύμφωνα με την ανάλυση του Κυπριανού, μερικά πάρα πολύ σύντομα στοιχεία για τα βιβλία ιδιαίτερα εκείνα, των οποίων δεν είναι απόλυτα σαφές το περιεχόμενο από τον τίτλο.

Ιατρική Παροιμολογία: Μιλά για παροιμίες που αναφέρονται σε γιατρούς και ασθενείς, στην υγεία και την αρρώστια, στα μέρη του σώματος και σε λειτουργίες του οργανισμού, σε νοσήματα και θεραπείες τους

Άφτρα – Κάφτρα πάει στην Πόλη: Γίνεται αναφορά στα ξόρκια, δηλαδή τις γητειές που χρησιμοποιούνται για την απομάκρυνση του κακού και την επικράτηση του καλού, και εντοπίζει το ενδιαφέρον του στα ξόρκια που έχουν σχέση με την ιατρική λαογραφία.

Νεοελληνικά επώνυμα με ιατρική προέλευση: Εδώ κατατάσσονται επώνυμα, που δηλώνουν ιατρικό επάγγελμα, που έχουν σχέση με υγειονομικές συνήθειες και αντιλήψεις, που φανερώνουν ανατομικά γνωρίσματα ή επίκτητα γνωρίσματα και παθήσεις.

Λαλόδεντρα: Η συγγραφέας μιλά για τη ζωή της κατά τη δεκαετία του '40 στο χωριό της, στην περιοχή Λαλόδεντρα της Χίου.

Γιατροπορέματα των ομματιών και άλλα κείμενα: Μιλά για τη λαϊκή ιατρική, θέματα ιστορίας της ιατρικής και για λαογραφικά θέματα που όλα έχουν σχέση με την πατρίδα της τη Χίο.

Παραμυθάδες (19ος – 20ός αιώνας): Μιλά για αφηγητές παραμυθιών, άντρες που απευθύνονταν σε μεγαλύτερους σε ηλικία ακροατές, και σε γυναίκες που το ακροατήριό τους ήταν παιδικό, για ερασιτέχνες κατά κανόνα, χωρίς να αποκλείονται και επαγγελματίες αφηγητές, που προσλαμβάνονταν στα καράβια για να ψυχαγωγούν τους ναυτικούς και τους ταξιδιώτες σε μακρινά ταξίδια.

Δωδεκανήσα: λαϊκός πολιτισμός: Περιλαμβάνονται διάφορα κείμενα που έχουν σχέση με πτυχές της λαογραφίας της Δωδεκανήσου.

Αγγελική Χατζημυχάλη, η Ελληνίδα που φώτισε το Γένος: Πρόκειται για τη ζωή και το έργο της λαογράφου που ανέδειξε την αξία της ελληνικής λαϊκής τέχνης.

Ριζίτικα: Αναφέρεται στα δημοτικά τραγούδια που ζουν από αιώνες και τραγουδιούνται μέχρι σήμερα από το λαό που ζει στις Ρίζες, δηλαδή στα χωριά του νομού Χανίων, που βρίσκονται στις υπώρειες των Λευκών Ορέων (Μαδάρες).

Χώρα, η Παλιά Λευκωσία, Ακανθού, Ασκάς, Αργάκι 1800-1974 και Τρίκωμο, το Κεφαλοχώρι της Καρπασίας: Προφανώς τα πέντε αυτά βιβλία αναφέρονται στην ιστορία και τη ζωή στην αντίστοιχη περιοχή που φανερώνει ο τίτλος.

Η κατεχόμενη Γη μας, έκδοση του Υπουργείου Παιδείας: Φωτίζει τον πολιτισμό των κατεχομένων εδαφών μας και αποσκοπεί στη διατήρηση της μνήμης και την ενίσχυση του αγωνιστικού φρονήματος.

Τα παραμύθια του πατέρα μου, Παραμύθια του χωρικού μου: Στο πρώτο παρατίθενται δυο παραμύθια που έλεγε στη συλλέκτρια ο πατέρας της από τον Άγιο Δομέτιο, και στο δεύτερο έξι από το χωριό Βαβυλάς.

Κυπριακά παραδοσιακά παρασκευάσματα, Ξεχασμένες νοστιμιές του κυπριακού χωριού, Παραδοσιακά ζυμώματα της Κύπρου: Καταπιάνονται με πλευρές της κυπριακής παραδοσιακής μαγειρικής.

Εγώ θυμάμαι, εσείς μαθαίνετε: Παρατίθενται οι μαρτυρίες του συγγραφέα για τη ζωή κατά τη δεκαετία του 1930 στην Κύπρο.

Γκριζο ως βαθύχρωμο σκούρο: συλλογή κειμένων του συγγραφέα που είχαν δημοσιευτεί στην εφημερίδα «Ο Φιλελεύθερος» και θίγουν σύγχρονα προβλήματα με επίκεντρο συνήθως τη Λεμεσό και τον κόσμο της.

Τα καθ' ὁδόν: Είναι μια συναγωγή φιλολογικών και κριτικών κειμένων του Παστελλά που είχαν δημοσιευτεί σε περιοδικά και ασχολούνται με θέματα ποίησης, πεζογραφίας και γλώσσας.

Παράθυρο στη Λαογραφία: άρθρα του συγγραφέα γύρω από θέματα λαϊκού πολιτισμού.

Τα ζώα στον κυπριακό παροιμιακό λόγο: Βρίσκονται συγκεντρωμένες παροιμίες που έχουν σχέση με ζώα, πτηνά, έντομα, ερπετά και υδρόβια-αμφίβια.

Πορεία Ζωής: Περιλαμβάνει διάφορες εργασίες του Προυσή, που είχαν δημοσιευτεί στην εφημερίδα «Ελευθερία» και στο περιοδικό «Κυπριακά Γράμματα» κατά τη δημιουργική περίοδο 1932-1947.

Της Κερύνειας (Ποιητική ανθολογία): Ανθολογούνται ποιήματα 73 συγγραφέων, που υμνούν την Κερύνεια ως φύση, ιστορία, νοσταλγία, πόνο, προσμονή και αγωνιστικότητα.

Φιλολογική Κύπρος 2000-2001 και 2002-2003: Δραστηριότητες του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, κείμενα διαφόρων συνεργατών, μελών του Ομίλου, αλλά και άλλων.

Η χρησιμότητα του παρουσιαζόμενου βιβλίου του Χρυσάνθου Κυπριανού για το βιβλιόφιλο είναι προφανής. Παρατίθεται ένας αρκετά μεγάλος αριθμός βιβλίων, από τα οποία μπορεί να επιλέξει και να διαβάσει εκείνα που πιθανό να του προκαλούν το ενδιαφέρον, μια και δεν θα βαδίζει στο άγνωστο, αλλά θα έχει την καθοδήγηση του παρουσιαστή, ο οποίος εξηγεί με λεπτομέρεια τα περιεχόμενα του βιβλίου, παραθέτει αποσπάσματα και διατυπώνει παρατηρήσεις και κρίσεις.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Μαργαρίτας Πάπ, *Σάν γυναίκα στό φιδάκι*, Ἀφήγημα, Λευκωσία 2005, σσ. 254

Ὁ τίτλος τοῦ ἔκτενουσ αὐτοῦ ἀφηγήματος θά ἦταν δυσνόητος, ἂν δὲν τὸν διευκρίνιζε ἡ ἀπεικόνιση, στό ἐξώφυλλο, τοῦ γνωστοῦ παιδικοῦ παιχνιδιοῦ *Φιδάκια καί Σκάλες* μέ τὰ ἑκατὸ τετραγωνάκια, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦν φιδία καί σκάλες διαφόρων μεγεθῶν, μέ τὴν προσθήκη στό κάτω μέρος τους μιᾶς γυναικείας μορφῆς – τῆς ἀφηγήτριας προφανῶς – ἡ ὁποία προχωρεῖ στὰ πρῶτα τετράγωνα μέ βῆμα ἀποφασιστικό καί γεμάτο ἐλπίδες.

Πρόκειται γιὰ μιὰ δούσσεια στὴ γυναικεία τῆς ἐκδοσῆς, μέσα σὲ μιὰ πολυάνθρωπη ὅσο καί πολύπλοκη στίς δραστηριότητές τῆς ἐπιχείρηση, τῆς ὁποίας τὰ μέλη, ἀσχολούμενα μέ τὰ κομποῦτερ, εἶναι ἑκατοντάδες. Εἶναι πρόσωπα πού συνήθως προσλαμβάνονται ἔπειτα ἀπὸ ἓνα διαγωνισμό-μαῖμου καί κατανέμονται στὰ διάφορα καθήκοντα μέ τὴν αὐθαίρετη ἀπόφαση ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸν λόγο ἐπὶ τοῦ θέματος, χωρὶς αὐτὸς ποτὲ νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη τοῦ τὴν εἰδικότητα ἢ ἔστω τὸν τίτλο σπουδῶν τοῦ καθενός, γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ὁποῖου ὁ ὑπάλληλος διέθεσε χρόνια ἀπὸ τὰ νιάτα του στό ἐξωτερικό μέ πολλές θυσίες τῶν δικῶν του.

Ἡ παραμονὴ στὴν ὑπηρεσία δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀπόδοση ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συμμόρφωση στίς ἰδιοτροπίες τοῦ διευθυντῆ. Πέρα ἀπ' αὐτὸ κυριαρχεῖ ἡ πιὸ μικροπρεπῆς καί στενόμευαλη ἀνδροκρατία, ἡ ὁποία, ὡς θέμα ἀρχῆς, περιορίζει τίς γυναῖκες σὲ κατώτερους ρόλους, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ἀφηγήτριας, μολονότι αὐτὴ ἔχει διδακτορικό τίτλο, καί τίς ἀφήνει στό ἔλεος τῶν καθημερινῶν προσβολῶν ἐκ μέρους τῶν διαφόρων διευθυντῶν, διευθυντίσκων καί ἀφεντικῶν, οἱ ὁποῖοι συμπεριφέρονται περισσότερο σὰν ἀνθρωποειδῆ παρὰ σὰν ἀνθρώποι (ὁ ἓνας πιὸ ἄθλιος ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἔτοιμοι νὰ ταπεινώσουν τοὺς κατώτερους τους καί, μόλις μπορέσουν, νὰ διαβάλουν τὸν συνάδελφο ἢ τὸν ἀνώτερό τους). Οἱ προσβολές τους συνυφαίνονται μέ τὰ κάθε εἶδους μικρὰ καί μεγάλα πειράγματα καί τὰ ἀνόητα κουτσομπολιὰ ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς ὑφιστάμενους, οἱ ὁποῖοι χτυπιοῦνται μεταξύ τους σὰν τὰ κοκκῶρια τοῦ Renzo, ὅπως τὰ θυμόμαστε ἀπὸ τὸν Manzoni.

Οἱ περισσότεροι, πράγματι, ὅσο κι ἂν τοὺς κακομεταχειρίζονται, τοὺς ταπεινῶνουν καί τοὺς μεταθέτουν πάνω καί κάτω, μέσ' ἀπὸ τίς σκάλες τῆς ἐπιχείρησης, ἀπὸ τὸν ἓνα ὄροφο στὸν ἄλλο, γιὰ ν' ἀναλάβουν ἐκεῖ καινούρια καί πιὸ ἐξευτελιστικά καθήκοντα, ἀλληλοὑποστηρίζονται μέ τοὺς διευθυντίσκους τῶν διαφόρων τμημάτων ἀπὸ τυφλὸ ὅσο καί ἀνόητο ἐγωϊσμό ἢ, τὸ χειρότερο, ἀπὸ καθαρὴ δουλοπρέπεια, ἐπιζητώντας προστασία καί μικροεὔνοιες.

Ὅλοι αὐτοί, μολονότι ὁ καθένας ἐπιδιώκει τὴ δική του ἄνοδο στὴν κλίμακα τῆς ἱεραρχίας σὲ βάρος τοῦ συναδέλφου του ἢ τοῦ ἄμεσα προϊστάμενου του, ὑποσκάπτονται μεταξύ τους παριστάνοντας ταυτόχρονα τὸν φίλο ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου καί τὸν δῆθεν ἀγανακτισμένο καί, τὸ χειρότερο, ὁ καθένας διαθέτει τὸ δικό του δίκτυο σπιούνων. Τὸ ἐργασιακὸ περιβάλλον μετατρέπεται ἔτσι σὲ μιὰ φωλιά γεμάτη φιδία, μέσα σὲ μιὰ ἱστορία ξεπεσμοῦ, δοσμένη μέ *ἐνδοαφήγηση*, δηλαδή ἀπὸ μέσα, ἀπὸ ἐκείνη πού τὴν ἔζησε στό πετοῖ της.

Πράγματι ἡ συγγραφέας, μιὰ κυτρία ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαργαρίτα Πάπ, πού ἤχει περισσότερο σὰν ψευδώνυμο παρὰ σὰν ἀληθινὸ ὄνομα, δὲν προβάλλει μόνο τὸ συνηθισμένο, ὅτι δηλαδή κάθε ὁμοιότητα μέ πρόσωπα, πράγματα ἢ τόπους μέσα στὴν ἱστορία εἶναι ἐντελῶς συμπτωματική, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀποποιεῖται, ἐν ὀνόματι τοῦ ἀπαρραβιάστου δικαίωματος τῆς φαντασίας, κάθε εὐθύνη, σὲ περίπτωση πού θά ξέφευγαν ἀπὸ τὴν πέννα τῆς ἀθέλητης συμπτώσεως.

Ὅλα αὐτὰ δίνουν στό βιβλίο ἓνα ὕφος ἡμερολογιακὸ, συνηθισμένο σὲ βιβλία αὐτοβιογραφικοῦ χαρακτήρα, καί ἐπὶ πλέον τὴν δηκτικότητα ἑνὸς λιβελλογραφήματος ἢ ἑνὸς

σατιρικού κειμένου. Ή Αν, αλήθεια, επρόκειτο για μιὰ ιστορία *εξωαφηγηματική*, γραμμένη δηλαδή ἐκ τῶν ἔξω καὶ ὄχι βιωμένη σὲ πρῶτο πρόσωπο, μολονότι παρουσιαζόμενη ὡς τέτοια, δύσκολα θὰ εἶχε τὴ θέρη καὶ τὰ χρώματα ποὺ τῆς προσδίδουν ἀναντίρρητες ἀρετές. Πρὶν ἀπ' ὅλα, καὶ δὲν εἶναι λίγο, τὸ μεγάλο καὶ αὐτονόητο καθήκον τῆς υπεράσπισης τῆς γυναίκας, ὥστε τὰ λόγια νὰ γίνουν ἔργα, μὲ τὴν ἐξυπακουόμενη εὐχή αὐτὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ στὸ σύντομο μέλλον, ἀκόμα καὶ στίς χῶρες ὅπου ἐφαρμόζεται ἀκόμα ὁ λιθοβολισμὸς τῶν γυναικῶν ποὺ κατηγοροῦνται γιὰ μοιχεία καὶ ἡ ἀπαγόρευση σὲ ὅλες τὶς γυναῖκες νὰ δείχνουν, ὄχι βέβαια τὸν ἀφαλὸ τους, ἀλλὰ, οὔτε καὶ τὸ χαμόγελό τους.

MICHELE IANNELI
(μετ. Γ. Χατζηκαστῆς)

Ἀνδρέα Ονουφρίου, *Το Σωσίβιο, Το Σῶμα τῆς Ἀγάπης*, Εκδόσεις Ταμασός

Κυκλοφόρησε πρόσφατα ἀπὸ τὶς εκδόσεις Ταμασός τοῦ Κ. Επιφανίου τὸ νέο μυθιστόρημα τοῦ γνωστοῦ πεζογράφου Ἀνδρέα Ονουφρίου με γενικό τίτλο «Το Σωσίβιο» καὶ ὑπότιτλο «Το Σῶμα τῆς Ἀγάπης».

Πρόκειται γιὰ ἓνα καλογραμμένο σύγχρονο μυθιστόρημα ποῦ πραγματεύεται προβλήματα καὶ συμπεριφορές νεαρῶν προσώπων τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Τα ἀνδραγαθήματα μιᾶς παρέας νεαρῶν, οἱ διασκεδάσεις τους, οἱ ἐρωτές τους, ἡ κατρακύλα τους στα ναρκωτικά, τὸ ἀτύχημα, ἡ ἐπιμονὴ ἐνὸς αυταρχικοῦ πατέρα νὰ θέλει νὰ γίνετα πάντα τὸ δικό του καὶ νὰ πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ ἀγοράζει τα πάντα με τὸ χρῆμα, ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς σωτήρα γιὰ τὸν Ἄγγελο ἀπὸ τὸ πουθενά, συνθέτουν μιὰ ὑπόθεση γεμάτη συγκρούσεις, πόθο, προδοσία, ἐκμετάλλευση.

Ἡ ὑπόθεση βέβαια, περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν Ἄγγελο, τὸν «ισχυρό» ἄνδρα τῆς οικογένειας, τὸν ὁποῖο προόριζαν γιὰ τὴν ἀρχηγία στὴ δυναστεία τῶν Ἀγγελίδη.

Ἡ τροπὴ ποῦ παίρνει ἡ ὑπόθεση μετὰ τὸ ἀτύχημα, ἡ ἐξημέρωση τοῦ «Πάνθηρα» ἀπὸ τὸ θεραπευτὴ τοῦ καὶ ἡ μετέπειτα συμμαχία τους στὴ μεγάλη ἐπανάσταση τοῦ Ἄγγελου ἐνάντια στον πατέρα του καὶ τὸ σάλπο κατεστημένο τῆς οικογένειάς του, δίνονται ἀπὸ τὸ συγγραφέα με τρόπο ἀριστοτεχνικό.

Ὁ μῦθος πλάθεται ἀβίαστα καὶ τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους με ἀπλότητα καὶ λιτὰ χωρὶς περιπλογίες καὶ μεγαλοστομίες. Το κουβάρι τοῦ μυστηρίου ξετυλίγεται τὸ ἴδιο ἀπλά καὶ ὁμορφα λύνοντας ἓνα ἓνα τα μυστήρια ἀπὸ τυχαία γεγονότα καὶ συμπτώσεις ποῦ ἐπινοεῖ ἔξυπνα ὁ συγγραφέας.

Ὁ Ἄγγελος φτάνει στὴν κόλαση καὶ ἐπιστρέφει στὴ ζωὴ ἀφοῦ πρῶτα πείθεται νὰ ἀγωνιστεῖ καὶ νὰ πιστέψει σὲ αὐτὴ. Ἡ φυγὴ τοῦ Ἄγγελου ἀπὸ τὴ σάπια ζωὴ καὶ ἡ ἐπιστροφή του στὴ δημιουργία καὶ τὸ φῶς εἶναι ἀσφαλῶς μιὰ πρόκληση γιὰ ἀρκετοὺς καὶ ἀποτελεῖ ἴσως ἡ πράξη τοῦ αὐτοῦ, τὸ σημαντικότερο σημεῖο ἀναφορᾶς τοῦ μυθιστορήματος.

Τὸ βιβλίο ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ νέους καὶ μεγαλύτερους σὲ ἠλικία καὶ ἔχω τὴν πεποίθηση πὼς εἶναι ἓνα ἀπὸ τα καλύτερα μυθιστορήματα ποῦ κυκλοφόρησαν αὐτὴ τὴ χρονιά.

Θερμὰ συγχαρητήρια ἀξίζουν στο φίλο Ἀνδρέα Ονουφρίου καὶ τοῦ εὐχομαι καλὴ συνέχεια.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Θεότης Οικονομίδου-Κουτσανδριά, *Κατάθεση Ψυχής*, Τρίπολη 2004.

Με μια συγκλονιστική μαρτυρία – κατάθεση ψυχής – η Θεότη Οικονομίδου μας ξενάγησε στο κατεχόμενο χωριό της, το Αργάκι, και μας έκανε κοινωνούς των πιο δυνατών συναισθημάτων της.

Μας οδήγησε σε κάθε γωνιά του σπιτιού της και μαζί με αυτήννώσαμε τη γλυκόπικρη χαρά μιας πρόσκαιρης επανόδου στον τόπο που γεννήθηκε και μεγάλωσε. Μαζί της τρέξαμε στα περιβόλια με τις πορτοκαλιές και δροσίσαμε την ψυχή με τους γνώριμους χυμούς. Αυτούς τους αγαπημένους τόπους που κάποιοι ξένοι εντελώς άδικα και βίαια εδώ και 30 χρόνια τους «βάφτισαν» δικούς τους, καταδικάζοντάς μας στην προσφυγιά.

Η οργή της είναι και δική μας οργή. Το λαμπρό της καρδιάς της κρούζει και τις δικές μας καρδιές. Έκανε όμως ένα μεγάλο βήμα: μετουσίωσε αυτόν τον πόνο σε δημιουργία. Δεν του επέτρεψε να την συνθλίψει. Αυτή τον νίκησε και βγήκε ματωμένη, αλλά πιο δυνατή από αυτήν την εμπειρία. Γιγάντωσε μέσα της τον πόθο για ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, αλλά ταυτόχρονα – είτε το γνωρίζει είτε όχι – με το έργο της αυτό φωτίζει το δρόμο για τη λύτρωση, που βρίσκεται πολύ κοντά μας.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΕΤΟΥΣΗ-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΑ

Κώστα Κατσώνη: *«Γράμμα από τον Ουρανό»*, διηγήματα.

Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου: *«Εποχές με Χαϊκού»*, με μετάφραση στα Ιταλικά από τον Michele Iannelli.

Έλλης Ηλιοπούλου - Ζαχαροπούλου: Γιάννης Ανδρικόπουλος *«Τούτο εστί το αίμα της ποίησης του»*.

Μαρούλας Γιασεμίδου - Κάτζη: *«Της πολύπαθης Πατρίδας»*, ποιήματα 2006.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Νέα Αριάδνη: Ιανουάριος - Μάρτιος, αναφορά σε εκδήλωση στο σπίτι της Κύπρου για τον Μάωλη Αναγνωστάκη.

Νέα Αριάδνη: Απρίλιος - Ιούνιος 2006. Αναφορά στις εκδηλώσεις στο «Σπίτι της Κύπρου», με την έκθεση ζωγραφικής της Αγγελικής Στρίγγου, οι εκδόσεις Γαβριηλίδη και τα βιβλία: *Όταν φεύγουν οι φλαμίγγος* της Φροσούλας Κολοσιάτου και *Σε ώρα αιχμής* του Βάκη Λοϊζίδη. Και με ευχές για καλό καλοκαίρι στις 28 Ιουνίου συναυλία με τραγούδι, βιολί, πιάνο και κιθάρα. Κριτική για το έργο του κ. Μιχ. Μαραθευτή *Ηρωικοί Απόηχοι του '55* από τον Γιώργο Πετρόπουλο και Κριτική για το βιβλίο του Σοφοκλή Λαζάρου *Τίμημα Ελευθερίας* από τον Γιώργο Πετρόπουλο και τα ποιήματα «Μάνα» της Ρένας Θεοδούλου Αργότου, *Εν αδύνατον* από επιστολές τον Π. Λιασίδη και Χαρ. Δημοσθένους την «Αδούλωτη Λαοί» (Μάρτυρες) του Ανδρέα Αυξεντίου-Γεωργίου.

Φωνή Ορθοδοξίας: Απρίλιος, τεύχος 312, Μάϊος, Ιούνιος, Ιούλιος 2006.

Νέα Πορεία: Απρίλιος - Ιούνιος 2006, 614-616 Ιούλιος - Σεπτέμβριος.

Σύνδεσμος: Ιούνιος - Ιούλιος 2006, τεύχος 410, Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2, τεύχος 411 και Οκτώβριος τεύχος 412, 2006, Νοεμβρίου τεύχος 413 αναφορά στην έκδοση του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών «Περί Κύπρου».

Άνευ: Άνοιξη 2006, τεύχος 20, Καλοκαίρι 2006, τεύχος 21.

Σύγχρονη Εκπαίδευση: Σεπτ. - Δεκ. 2004.

Καλαρρυτιώτικα Νέα: Μάιος - Ιούνιος 2006, Ιούλιος - Αύγουστος, Σεπτέμβριος 2006.

Ιθάμη: τεύχος 53/54.

Φωνή Φωκίδας: Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος, Ιούλιος - Αύγουστος, Σεπτέμβριος, αναφορά σε εκδήλωση την 20η Ιουλίου, αφιέρωμα στην Κύπρο και την Δημοκρατία. Υπό την αιγίδα της Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων και με την χορωδία του σωματείου «Αδούλωτη Κερύνεια».

3η Χιλιετία: τεύχος 28, Απριλίου - Μαΐου - Ιουνίου και το τεύχος 29, Ιουλίου - Αυγούστου - Σεπτεμβρίου 2006.

Φιλολογική Στέγη: Απρίλιος - Ιούνιος 2006, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2006.

Αιολικά Γράμματα: Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2006.

Φιλολογικά: Φθινόπωρο 2006.

Νέα Εποχή: Καλοκαίρι 2006, Φθινόπωρο 2006.

Cyprus To Day: Ιανουάριος - Μάρτιος 2006.

Πολύτεκνη Οικογένεια: τεύχος 110 και τεύχος 111, 2006.

Unesco: Αύγουστος 2006.

Φύση και Ζωή: τεύχος 141.

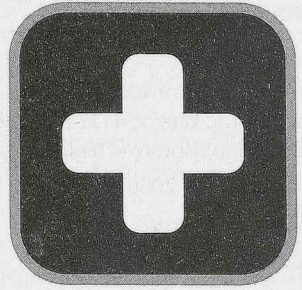
Τριφυλιακή Εστία: 4/132-5/133.

Μοριάς: Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2006.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Μάριος Βύρων Ραϊζης: <i>Οί ραψωδοί της Κύπρου ως Άνταϊοι</i>	160
Μαρία Περατικῶ - Κοκαράκη: <i>Ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Μόνας Σαββίδου-Θεοδούλου</i>	167
Ἰάσοντας Εὐαγγέλου: <i>Τὸ γέλιο καὶ τὸ χαμόγελο</i>	173
Κύπρος Χρυσάνθης: <i>Ἐλευθερία 1955-1959</i>	175
Γιώτα Παρασκευᾶ - Χατζηνώστα: <i>Συμβολιστικὸ</i>	175
Michele Iannelli: <i>Σκέψεις πάνω στὴν «Καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ» τοῦ Δ. Σολωμοῦ</i>	176

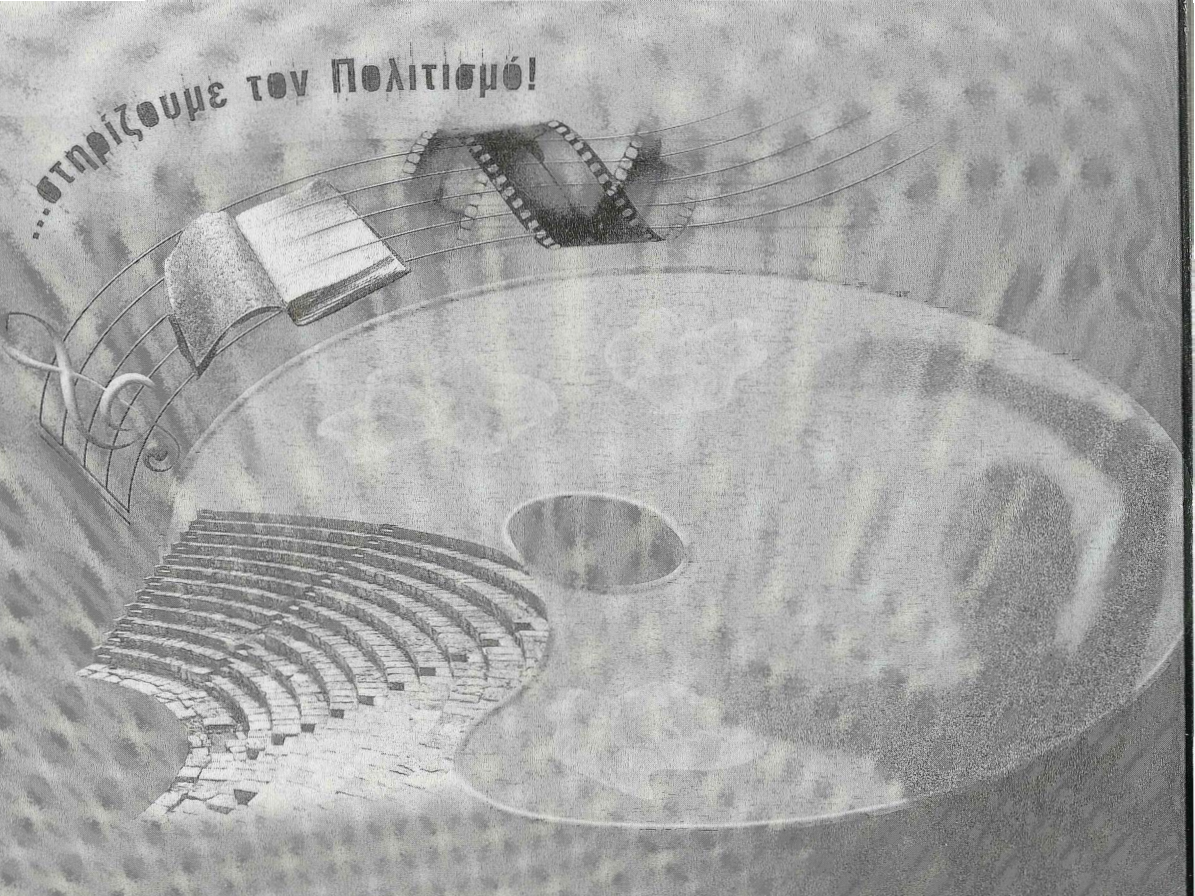
ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Ἄνδρεανὴ Ἥλιοφώτου: Ὁ Ὅμιλος Πνευματικῆς Ἀνανεώσεως γιόρτασε τὰ τριάντα χρόνια ζωῆς του - Παρουσίαση τῆς Κυπριακῆς Μαρτυρίας στὸ Σπίτι τῆς Κύπρου στὴν Ἀθήνα - Γιώργος Πετούσης: Καίτης Μανολωπούλου, «Νὰ ζεστάνουμε τὶς πέτρες στὶς πλαγιὲς τοῦ Διστόμου» - Νίκος Παναγιώτου: Ἀριστείδη Λ. Κουδουνάρη, «Βιογραφικὸν Λεξικὸν Κυπρίων 1800-1920» - Χρυσάνθου Στ. Κυπριανῶ: «Κρίσεις σὲ δημοσιεύματα» - Michele Iannelli: Μαργαρίτας Παπ, «Σὰν γυναίκα στὸ Φιδάκι» - Τάσος Ἀριστοτέλους: Ἄνδρέα Ὀνουφρίου, «Τὸ Σωσίβιο» - Γεωργία Πετούση - Πανοπούλου: Θεότης Οἰκονομίδου - Κουτσανδριά, «Κατάθεση Ψυχῆς» - Βιβλία - Περιοδικά.

MEGACROSS

..mega care!

MEGACROSS Pharmacy Services Ltd

...στηρίζουμε τον Πολιτισμό!

Οι Τέχνες είναι που κάνουν την ανθρώπινη ζωή, Ανθρώπινη.

Μπορείτε να φανταστείτε
έναν κόσμο χωρίς το χρώμα
των Ζωγράφων, το Λόγο των Ποιητών,
τις Αρμονίες των Συνθετών, τη Χάρη και
Πλαστικότητα των Χορευτών, το Όραμα των Σκηνοθετών,
την Κατάθεση των Ηθοποιών, τη Ματιά των Γλυπτών;

Εμείς, όχι. Γιατί πιστεύουμε ακράδαντα, πως οι Τέχνες είναι
που διορθώνουν καθημερινά τη διαδρομή της Κοινωνίας μας
προς τη σωστή κατεύθυνση. Αυτή, που έχει πάντα
ως σημείο αναφοράς και στίγμα τη διατήρηση
και τόνωση των Αξιών που μας κάνουν Ανθρώπους.

**ATHK
CYTA**